فرهنگ و آداب زیارت

سید رضا باقریان موحد

بسم الله الرحمن الرحیم

فرهنگ و آداب زیارت

نویسنده:

رضا باقریان موحد

ناشر چاپی:

مرکز پژوهشهای اسلامی صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

فرهنگ و آداب زیارت

مشخصات کتاب

سرشناسه : باقریان موحد، سید رضا، ۱۳۵۳ -

عنوان و نام پدیدآور : فرهنگ و آداب زیارت/ رضا باقریان موحد ؛ تهیه کننده: مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما.

مشخصات نشر : قم: دفتر عقل، ۱۳۸۷.

مشخصات ظاهری : ۱۸۲ص.

شابک : ۲۰۰۰۰ ریال:۹۷۸-۹۶۴-۲۷۶۱-۷۲-۲

وضعیت فهرست نویسی : فهرستنویسی توصیفی

یادداشت : کتابنامه: ص. [۱۳۷] - ۱۸۲؛ همچنین به صورت زیرنویس.

شناسه افزوده : صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران. مرکز پژوهشهای اسلامی

شماره کتابشناسی ملی : ۱۶۸۷۹۹۳

ص:۱

اشاره

فهرست مطالب

الف) زیارت در بابل۲۵

ب) زیارت در بودیسم۲۵

ج) زیارت در مسیحیت۲۵

دیباچه

دیباچه

انسان به طور فطری دوستدار محبت است. ازاین رو، به افراد خاصی علاقه مند می شود و به آنها عشق می ورزد. گاه این عشق و علاقه، در نبود آن افراد نیز از بین نمی رود و به صورت های گوناگون مانند حفظ آثار و مکتوبات و حفظ مکان زندگی نمایان می شود. زیارت فیزیکی از جلوه های عشق و محبت انسان به دیگران است. این گونه بزرگ داشت ها و ارادت ها همه در فطرت کمال جویی انسان ریشه دارد.

زیارت معصومان(ع)، امام زادگان و اولیای الهی، نشان دهنده ارادت ویژه زائر در حق آنان به همراه بهره گیری از فیض کمالات معنوی آن بزرگواران و اثرگذاری ایشان در روح و روان زیارت کننده است. زیارت، نشانه تولی و بهترین نمونه بزرگ داشت و ارادت به آستان بزرگان دین است؛ زیرا بار سفر بستن و سختی ها و گرفتاری های سفر را تحمل کردن، نشان می دهد که عشق و محبت خالصانه، وجود زائر را فراگرفته و او را مشتاق زیارت انسانی کامل کرده است. ازاین رو، فلسفه زیارت، عشق و ارادت انسان در مقام موجودی کمال جو به نمونه کامل انسان همراه با کسب فیض از محضر اوست.

نکته مهم در این زمینه اینکه، هر چند زیارت یکی از جلوه ها و نشانه های تشیع است، تنها به این مکتب اختصاص ندارد، بلکه به ادیان الهی و حتی غیرابراهیمی نیز مربوط می شود، به گونه ای که در حال حاضر مسیحیان نیز به این رسم پای بندند و گاهی برای فراموش کردن بعضی از دردها و رنج های دنیوی به این کار اقدام می کنند.

پژوهش حاضر، محصول گردآوری پژوهشگر ارجمند جناب آقای سیدرضا باقریان موحد است. ایشان در این اثر کوشیده است تا با جست وجو در منابع زیارت پژوهی، مطالبی در زمینه جایگاه زیارت، انواع زیارت، محتوای زیارت نامه ها و آداب زیارت تهیه و به منظور برنامه سازی در اختیار اصحاب رسانه قرار دهد. با سپاس از زحمت های ایشان، امید است از این پژوهش، مخاطبان بهره کامل و سودمندی ببرند.

انه ولی التوفیق

اداره کل پژوهش

مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما

پیش گفتار

پیش گفتار

زیارت، یکی از مهم ترین آموزه های معنوی اسلام است که در فرهنگ تشیع، جلوه ای خاص یافته و ابعاد اجتماعی ـ سیاسی پیدا کرده است.

زیارت، دیداری عاشقانه است در پیشگاه اولیای خدا که سر منشأ خیرات و برکات بسیاری، هم برای فرد زائر است و هم برای جامعه.

زیارت، سفری آگاهانه و مشتاقانه است که از آرزویی قلبی آغاز می شود و سرانجام، به کنار ضریح اولیاء الله می رسد و در این راه، سیر و سلوکی معنوی برای زائر پدید می آید.

در طول تاریخ، صدها کتاب ارزشمند درباره اهمیت و آداب و فضایل زیارت به قلم عالمان و عارفان مسلمان به رشته تحریر در آمده است که هم اکنون، گنجینه ای ارزشمند از معارف الهی به شمار می رود.

در این کتاب ها اهمیت و فضیلت زیارت و آداب و آثار آن بر اساس آیات قرآن و احادیث ائمه اطهار، شرح و تبیین شده و زیارت نامه های مأثور و غیر مأثور بسیاری نیز در پایان آنها گرد آمده است.

کتاب حاضر، گزیده ای از صدها صفحه مطالب زیارت پژوهان از ابن سینا (قرن سوم) و فخررازی (قرن ششم) تا حضرت آیت الله جوادی آملی است که به شکل موضوعی تدوین یافته است.

چند نکته

۱. همان گونه که در بالا اشاره شد، این کتاب، برگزیده ای از صدها صفحه مطالب زیارت پژوهشی است، نه متن کامل آنها. بنابراین پژوهش حاضر، نمودار کلیِ آثار فوق نیست، بلکه نشان دهنده بخشی از

موضوعات آن کتاب ها است که مورد توجه نویسنده و مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما بوده است.

۲. مطالب انتخابی و شیوه گزینش مطالب این مجموعه نیز بنا بر سفارش ناشر بوده است که آنها نیز بر اساس اهداف و چارچوب تشکیلاتی خود و به منظور بهره برداری محققان و تهیه کنندگان برنامه های صدا و سیما آن شیوه را انتخاب کرده اند.

۳. تمام مطالب این کتاب به شکل نقل قول مستقیم نویسندگان آمده است و هیچ دخل و تصرفی در اصل متون رخ نداده است. فقط به منظور استفاده بهتر و راحت تر مخاطبان، رسم الخط های متفاوت کتاب ها، در قالب رسم الخط یکسان آمده است.

۴. عنوان هایی که برای هر کدام از فصول این کتاب آمده همگی به انتخاب گردآورنده این کتاب بوده است که آن هم در راستای تأمین اهداف ناشر می باشد.

امید است که این اثر مقبول اهل نظر قرار بگیرد و زائران کوی دوست را ره توشه ای باشد.

والسلام

سیدرضا باقریان موحد

فصل اول: کلیات

اشاره

فصل اول: کلیات

زیر فصل ها

۱. مفهوم شناسی زیارت

۲. فضیلت زیارت در روایات اسلامی

۳. ارکان زیارت

۴. رابطه زیارت با دعا

۵. جایگاه زیارت در ادیان دیگر(۱)

۶. تاریخ زیارت در اسلام

۷. مقایسه تطبیقی زیارت

۸. حکمت زیارت نامه خواندن

۹. تنوع زیارت نامه ها

۱۰. تازگی و جاودانگی زیارت ها

۱-

۱. مفهوم شناسی زیارت

اشاره

۱. مفهوم شناسی زیارت

زیر فصل ها

الف) زیارت در لغت

ب) زیارت در عُرف

ج) زیارت در قرآن

د) زیارت در اصطلاح دینی

ه_) زیارت در متون ادبی و عرفانی

الف) زیارت در لغت

الف) زیارت در لغت

زیارت آ نچنان که در کتاب های لغت آمده، به معنای دیدار کردن و قصد و آهنگ چیزی نمودن است.

در مفردات راغب اصفهانی آمده است:

زور: الزوار اعلی الصدر و زرت فلاناً تلقیته بزوری او قصدت زوره نحو وجهته.

یعنی زور (ریشه کلمه زیارت) به بالای سینه می گویند، و فلانی را زیارت کردم یعنی با بالای سینه ام او را ملاقات کردم، یا اینکه قصد نمودم بالای سینه او را (یعنی او را ببینم چرا که انسان همیشه سر و بالای سینه مخاطب و زائر را زیارت می کند و به پای طرف کاری ندارد) هنگامی که به سویش توجه نمودم.(۱)

آیت الله جوادی آملی در این باره می گوید: «زیارت از ریشه «زور» است. اصل این واژه به معنای میل و عدول از چیزی است. دروغ را از آن جهت، زُور گفته اند که مایل و منحرف از راه حق می گردد.» احمد بن فارس می گوید: «زائر را از آن جهت زائر می گویند که وقتی به زیارت تو می آید از غیر تو عدول می گرداند. ازاین رو برخی گفته اند: زیارت، به معنای قصد و توجه است».(۲)

زیـارت در لغت، عبارت از تمایل و میل کردن است؛ خواه از دور باشـد یا از نزدیک و خواه با گرایش قلبی و قصـد هم همراه باشد یا نه و

۱- سیدمحمد حسینی، مباحثی پیرامون زیارت، ص ۷.

۲- عبدالله جوادی آملی، ادب فنای مقربان، ج ۱، ص ۲۳.

اعم از اینکه با اکرام و تعظیم مزور همراه باشد یا نه؛ ازاین رو در مورد میل و گرایشِ عنصری مادی همانند خورشید که هیچ یک از خصایص فوق در آن نیست، نیز در قرآن کریم از واژه «زَور»، که به معنای میل کردن است، استفاده شده است.

در بیان قصه اصحاب کهف، آمده است که خورشید هنگام طلوع، از جانب راست اصحاب کهف عبور می کرد و هنگام غروب، از ناحیه چپ افول داشت و این عامل سلامت و صحت آنان می شد: «و آفتاب را می بینی که چون برمی آید، از غارشان به سمت راست مایل است و چون فرو می رود از سمت چپ دامن بر می چیند(۱)».(۲)

ب) زیارت در عُرف

ب) زیارت در عُرف

فیومی می گوید: «زیارت، در عرف آن است که انسان با انگیزه بزرگ داشت کسی و اُنس گرفتن با او به وی روی آورد». نیز برخی گفته اند: «اینکه بر ملاقات اولیا و بزرگان، اطلاق زیارت شده، از آن جهت است که این کار، انحراف از جریان مادی و عدول از عالم طبیعت و توجه به عالم روحانیت است، در حالی که در محیط طبیعی حضور دارد و جسمانیت خویش را حفظ می کند».(۳)

ج) زیارت در قرآن

ج) زیارت در قرآن

گویا تنها موردی که در قرآن کریم این واژه در این معنا استعمال]شده[، زرتم در آیه کریمه «أَلْهَاكُمُ التَّكَاثُرُ حَتَّى زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ.» (تکاثر: ۱ و ۲) است. مفسران در تفسیر این آیه گفته اند: «دو طایفه از قریش، یعنی

۱- کهف: ۱۷.

۲- مرتضی جوادی، فلسفه زیارت و آیین آن، ص ۱۹.

۳- ادب فنای مقربان، ج ۱، ص ۲۳.

بنی عبـد مناف و بنی سـهم بن عمرو به مفاخره با یکـدیگر پرداختنـد و هر کدام، بزرگان و افراد قبیله خویش را به رخ دیگری می کشید که در نهایت بنی عبد مناف در این مفاخره برتری یافت. گروه مقابل، یعنی بنی سـهم برای جبران شکست خویش گفتنـد: در جاهلیت بسیاری از افراد طایفه ما بر اثر بغی و سـتم نابود شدنـد [که اگر زنده می بودند، بر شـما غلبه می کردیم]. ازاین رو به سراغ قبرستان ها رفتنـد و به شمارش قبرهای قبیله خویش پرداختنـد. بنابراین قرآن کریم به سراغ کسـی یا چیزی رفتن و دیدار کردن با او را زیارت نامیده است».(۱)

د) زیارت در اصطلاح دینی

د) زیارت در اصطلاح دینی

اما در اصطلاح دینی زیارت تمایلی است که افزون بر میل و حرکت حسّی، قلب هم گرایش جدی پیدا کرده و نسبت به مزور هم بـا اکرام و تعظیم قلبی و انس روحی همراه باشـد و این معنـا در مرتبه برین و کامـل خود همانـا اقبـال قلبی، روحی، فکری، اخلاقی و عملی نسبت به مزور را با خود دارد.

البته هر چه مزور برتر و کامل تر باشـد، قصد جدی تر و درجه تکریم و تعظیم نیز برتر بوده که شاهد آن اظهار محبت و مودّت جوانحی و ابراز طاعت و تبعیت جوارحی است؛ آن گونه که در زیارت رسول اکرم صلی الله علیه و آله و اهل بیت گرامی آن حضرت مشاهده می شود.

در خصوص زیـارت خداونـد نیز که در دعـای «اَللّهُمَّ اجْعَلنِي مِن زُوّارِك.»(۲) آمـده به معنای قصدکننـدگان به سوی او و پناه آورندگان به درگاهش تفسیر شده است. بدیهی است که چنین معنا و حقیقتی حضور واقعی و اصیل

۱- ادب فنای مقربان، ج ۱، ص۲۴.

۲- بحارالانوار، ج ۸۱، ص ۳۷۷.

زائر در نزد مزور را به همراه دارد و ازاین رو اگر زیـارت به «حضور زائر در نزد مزور» معنـا شـد، این تعریف به لازم معناست؛ البته لازم بیّن و حتمی آن معنا.(۱)

زیـارت حضور و لقـای همراه بـا علاقه و احترام است. زیـارت کننـده به سوی زیارت شونـده حرکت می کنـد تا با حضور در محضر دوست از برکات قدسی او بهره گیرد و از انوار معنوی و رشحات رحمانی او کسب نور و رحمت کند.(۲)

بنابراین، زیارت واقعیتی اصیل است و هرگز یک پندار خیالی و تهی از واقعیت نیست و اساساً همین نگاه هستی شناسانه به معنا و حقیقت زیـارت است که راه درستِ فهم چیسـتی زیـارت و مـاهیّت پیچیـده آن را همـوار می کنـد؛ زیرا گرچه معنـای شـرح الاسـمی زیارت آسان و گفتن آن روان است، لیکن معنای حقیقی آن با حقایق و معارفی همراه است که باید به تدریج آنها را آموخت؛ زیرا به صورت یک قاعـده کلی هر حقیقتی که میزان تأثیر کمّی و کیفی آن گسترده و عمیق باشد ضـرورتاً از معنا و لبّ بیشتری برخوردار است و زیارت از این مقوله است.(۳)

ه_) زیارت در متون ادبی و عرفانی

ه_) زیارت در متون ادبی و عرفانی

زیارت دیداری است مشتاقانه، با حضور در پیشگاه اولیای خدا و ائمه هدی. زیارت حضور در اماکن مقدسه است و رویارویی بـا پیشوایـان و راهنمایان عالَم معنی، که با حرکتی از شـهر و دیار به شوق دیـدار شـروع می شود، حرکتی ظاهراً در مکان و به حقیقت در دل و جان.

۱- فلسفه زیارت و آیین آن، صص ۲۱ _ ۲۰.

۲- سیدهادی رفیعی پور، فصل نامه وقف، میراث جاودان، ش ۵۲، ص ۲۱.

۳- فلسفه زیارت و آیین آن، ص ۲۱.

زیارت حضور جسم و جان است در برابر خلیفهالله در زمین، روشنگر راه زندگی و مشعل فروزان در سلوک عرفانی.

زیارت برقرار کردن ارتباط قلبی است با حجت خدا، قرار دادنِ خویشتنِ خویش است در حوزه روحانیت و فیض بخشی امام، و امام انسانی است متعالی و خدانمای، با ابعاد وجودی گسترده، که بار معنویتش را از آفریدگار می گیرد و واسطه رحمت و خیررسانی به آفریده هاست.

زیارت حاضر شدن است بر مزار مطهر چنین بزرگانی که سراسر زندگی خود را به جهاد در راه خدا و دفاع از حقوق انسان و نشر اسلام راستین و توحید خالص گذراندند.

زیارت حضور در «مشهد» است و تجلیل و تکریم «شهید»، یعنی جان باخته در راه خدا و زنده به حیات ابد.(۱)

زیارت، حرکت، عزیمت، اظهارعشق، ارادت و ایمان توأم با حاجت و طلب زائر است در پیشگاه امر الوهی و قدسی و متعالی و یا هر آنکه و هر آنچه واسطه و محمل فیض امر الوهی و قدسی و متعالی قرار گرفته است.

زیارت، رابطه صمیمانه، معاشرت، مؤانست، مراودت و نشئه حضور خاشعانه و خاضعانه زائر است در بارگاه ضیافت امر الوهی و تجلیات آن. خلوت، سلوک، اعتکاف، سکوت زائرانه و کنش معنوی زائر، دروازه ورود و حضور در پیشگاه «او» و یا هر آنکه و هر آنچه را احساس کرده ایم نشان، رمز، اشارت، بشارت و آیتی زنده از «او» را در جان ما بیدار کرده و روح ما را در حریم «او» به اهتزاز در می آورد. زیارت و حضور زائرانه در جهان روی تافتن از جهان نیست؛ بلکه دیدن و زیستن جهان در

۱- محمد مهدی رکنی، شوق دیدار، ص ۱۷.

ساحت و مرتبتی عمیقاً معنوی و روحانی تر است. رزق های روحانی نیز وجود دارد که از سنخ قوت حیوانی به تعبیر مولانا نیست. زائر کسی است که بر خوان ضیافت و سفره معنویت مائده های آسمانی بار یافته است.

رزق اصلی بشر نور خداس___ت

قوت حیوانی مر او را ناسزاس__ت

شد غذای آفتاب از نور ع__رش

مر حسود و دیو را از دود و فرش

در شهیدان یرزقون فرمود حق

آن غ__ذا را ن__ی ده__ان بُد ن__ی طبق(۱)

زیارت، مثل کتابی است که تدریس می شود. یک مقدمه و یک پایان دارد و در بین راه طیِ امتحانی، انسان متوجه می شود که زیارتش مقبول واقع شده یا خیر... زیارت مقدمه نماز است. زیارت است که دل را آماده می کند.(۲)

زیارت، حضور عارفانه عاشق در دیار معشوق، دیدار عاشقانه زائر از سرای مزوّر، اظهار عشق و ارادت محبّ به محبوب، دل دادن صمیمانه دل داده در کوی دلدار، سر سپردن سرباز فداکار در پیش پای سردار، اعلان فرتنی دین دار در برابر دین و پیشوایان دینی و اذن ایمان و دین داری است.

زیارت، اعلام وفاداری صادقانه مرید است به مراد، ابراز علاقه مطیع است به مطاع و اعلام خود فراموشی جان بر کف مخلص است نسبت به جانان.

۱- فصل نامه وقف، میراث جاودان، ش ۵۲، ص ۶۹.

۲- نشریه زائر، ش ۱۵۲، ص ۱۲.

زیـارت، سـفری مشـتاقانه، آگاهانه و عاشـقانه است که از سـرای دل آغاز می شود، از راه دل عبور می کنـد و سـرانجام نیز در منزل دل به مقصد و مقصود می رسد و بار بر زمین می نهد.(۱)

۲. فضیلت زیارت در روایات اسلامی

اشاره

۲. فضیلت زیارت در روایات اسلامی

در روایـات اهل بیت(ع) با مضامین و تعابیر مختلف به زیارت قبور آن بزرگواران اهمیت زیادی داده شـده است که بخشـی از آن عام و مربوط به همه ائمه است و بعضی از آن خاص است.

۱. از روایات متعـددی به دست می آیـد که اگر انسان بخواهـد کاملاً به عهـد و پیمانش نسـبت به هر کـدام از ائمه وفا کند به زیارت قبورشان رود و بداند که هر کس با میل و رغبت به زیارتشان رود و مکتب آنان را تصدیق نماید مشمول شفاعتشان در روز قیامت قرار می گیرد.(۲)

۲. در روایـت جـابر کـه در آن، رسـول گرامی صـلی الله علیـه و آلـه از شـهادت اهـل بیتش(ع) خـبر می دهـد وقـتی فرزنـدش حسین(ع) از زائرین قبـور آنهـا می پرسـد، رسـول مکرم صـلی الله علیه و آله در جواب می فرمایـد: «آنـان طوایفی از امت من هسـتند که شـما را زیارت می کنند و از آن برکت می جویند، و شایسـته است بر من که در روز قیامت به سـراغشان بروم تا از مشکلات آن روز و از گناهان رهایشان سازم و خداوند آنان را در بهشت جای دهد».(۳)

۳. در یک روایت دیگری امام صادق(ع) از اجدادش از رسول خدا صـلی الله علیه و آله نقل می کند که خطاب به امیر مؤمنان علی(ع) فرمود: «خداوند قبر تو و قبور فرزندان تو را بقعه ها و عرصه هایی از بقاع عرصات بهشت قرار داده، به گونه ای که با

۱- ادب فنای مقربان، ج ۱، ص ۱۷.

۲- بحارالانوار، ج ۹۷، ص ۱۱۶.

۳- بحارالانوار، ج ۹۷، ص ۱۱۸.

تحمل انواع آزارها و مشکلات، قبور شما را تعمیر می کنند و فراوان به زیارت آن قبور می روند؛ همه اینها به نیت تقرب به خدا و به جهت علاقه شدیدی است که به رسول الله صلی الله علیه و آله دارند. اینان مخصوص شفاعت من و وارد بر حوض کوثر من، و فردای قیامت، زوّار من در بهشت خواهند بود. یا علی! کسی که قبورتان را مرمت کند و با آن پیمان ببندد گویا سلیمان بن داود را در بیت المقدس یاری کرده است و کسی که قبورتان را زیارت کند ثواب حج به او داده می شود و به گونه ای از گناهانش خارج می شود که گویا تازه از مادر متولد شده! پس بر تو و دوستان و محبان بشارت باد به نعمت هایی که هیچ چشمی آن را ندیده و هیچ گوشی آن را نشنیده، و بر قلب هیچ بشر خطور نکرده است...».(۱)

۴. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: «کسی که من یا یکی از فرزندانم را زیارت کند، روز قیامت به زیارت و دیدار او خواهم رفت و از هراس ها و وحشت های آن نجاتش خواهم داد».(۲)

۵. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به علی(ع) فرمود: «ای علی! هر کس که مرا در زمان حیات یا مرگم زیارت کند یا تو و فرزندانت را در زمان حیات یا پس از مرگ زیارت کند، من ضمانت می کنم که او را از اهوال و شداید روز قیامت نجات دهم تا آنکه او را هم درجه خودم می گردانم».(۳)

این روایت و امثال آن نشان می دهد که حیات و مرگ پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و امامان معصوم(ع) یکسان است؛ زیرا زیارت دوران حیات و مرگ، اجر و آثار یکسان دارد. از این جهت لازم است که زائر به گونه ای در حرم شریف آنان حضور پیدا کند که اگر زنده می بودند در کنارشان حضور پیدا می کرد و زیارت در دوران مرگ باید همان آثار و سازندگی زیارت دوران حیات را برای او داشته باشد. چنان که هم درجه شدن با پیامبر

۱- تهذیب الاحکام، ج ۶، ص ۴۵۰.

۲- وسائل الشیعه، ج ۱۴، ص ۳۳۲.

۳- وسائل الشیعه، ج ۱۴، ص ۳۲۸.

اکرم صلی الله علیه و آله بدون حساب و برنامه نیست، بلکه سنخیت روحی، اخلاقی و معنوی لازم دارد و این سنخیت، باید در دنیـا کسب شود. اصـل زیـارت، توجه به مقام مزور، تأمل در متن زیارت نامه و تلاش در تهـذیب و تزکیه نفس، می توانـد در ایجاد این سنخیت و تتمیم و تکمیل آن کمک کند.

۶. زیـد شـحّام از صادق آل محمـد صـلی الله علیه و آله پرسـید: ثواب کسـی که پیامبرخدا صـلی الله علیه و آله را زیارت کند، چیست؟ فرمود: «همانند کسـی است که در برتر از عرش، با خدا ملاقات کند.» پرسـید: کسـی که یکی از شـما را زیارت کند، ثوابش چیست؟ فرمود: «مانند کسی است که رسول خدا صلی الله علیه و آله را زیارت کند».(۱)

شیـخ مفید رحمه الله در معنای این حدیث گفته است : «مراد این است که ثواب و تکریم زائر آن حضـرت صـلی الله علیه و آله در روز قیامت، هماننـد کسـی است که خداوند او را به آسـمان برده و به عرش خود ــ که ملائکه حامل آن هسـتند ــ نزدیک می کند و برگزیدگان از فرشتگان خود را به او می نمایاند، به گونه ای که موجب تأکید بر تکریم او می گردد.»(۲) مشابه این تعبیر را مجلسی اول رحمه الله نیز آورده است.(۳)

۷. از امام کاظم(ع) نقل شده است: «هر کس که فرزندم [امام رضا(ع)] را زیارت کند، از ثواب هفتاد حج قبول شده برخوردار است.» راوی با تعجب پرسید: ثواب هفتاد حج؟ فرمود: «آری، هفتاد هزار حج.» راوی دوباره با تعجب پرسید: هفتاد هزار حج؟ فرمود: «چه بسا حج که مورد قبول واقع نمی شود».(۴)

۱- کافی، ج ۴، ص ۵۸۵.
۲- تهذیب الاحکام، ج ۶، ص ۴.
۳- روضه المتقین، ج ۵، ص ۳۶۳.
۴- کافی، ج ۴، ص ۵۸۵.

ملاـ محسن فیض کاشانی رحمه الله می گوید: «روایاتی که ثواب زیارت ائمه اطهار(ع) را بیشتر از حج، عمره و جهاد در راه خدا می داند، بیش از آن است که شمارش شود. سرّش آن است که:

اولاً، هر کسی که ادعای مسلمانی می کند _ حتی اگر ناصبی باشد _ اهل حج، عمره، جهاد و امثال آن است، در حالی که زیارت ائمه اطهار(ع) اختصاص به کسانی دارد که آشنای به قدر و منزلت آنان _ هر چند ناقص _ و معتقد به ایشان باشند.

ثانیاً، حرم های شریف ائمه(ع) مشهد ارواح بلند و مقدس آنان و محل حضور صباح برزخی نوریشان است. آن ارواح بلند در حالی که زنده، خوش حال و روزی خورنده از فضل پروردگارشان هستند، در آن مکان های شریف حضور پیدا می کنند [و زائر در روح امام معصوم(ع) حضور دارد نفس می کشد، عبادت و راز و نیاز می کند و...].

ثالثاً، زیارت ائمه(ع) صله و نیکی به خود آنان، رسول خدا صلی الله علیه و آله ، امیرالمؤمنین، فاطمه(س)، شیعیان، دوستدارانشان و بلکه نیکی به سایر انبیا و اوصیای الهی است که موجب خوش حالی آنان، اجابت دعوت، تجدید عهد با ولایت، زنده نگه داشتن مرام و غلبه بر دشمنانشان می گردد. همه اینها عبادت خداست و سبب می شود که انسان به فضایل و برکاتی که نزد خداست برسد و به رضای او دست یابد؛ زیرا خوش حال کردن مؤمن عادی اگر آن همه فضیلت و ثواب دارد، فضیلت و ثواب خوش حال کردن پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و ائمه اطهار(ع) _ که از خطا و گناه معصوم هستند و خداوند آنان را امام مؤمنان و پیشرو پروایپیشگان قرار داد، آسمان و زمین را برای آنان آفرید، صراط، سبیل و

راهنمای به سوی او، دروازه رحمت الهی، وسیله ارتباط بین او و بندگانش هستند و... _ غیر قابل وصف است.

اما حج، عمره، جهاد و مانند آن اگر چه موجب انفاق مال، ترک وطن، تحمل مشقت ها و... می گردد، لیکن فضیلت این امور در حدّ زیارت نیست؛ زیرا با آنکه عبادت الهی اجابت امر و موجب خشنودی خدا و اولیای او می شود، اما آن فضایل دیگر را کمتر می توان در اینها یافت.

۸. امام علی بن موسی الرضا(ع) فرمود: «شیعیان نسبت به هریک از امامان معصوم پیمان و تعهدی دارند که کمال وفای به آن عهد در زیارت مشتاقانه و عارفانه قبور آن ذوات نورانی(ع) است».(۱)

این حدیث بیانگر نکات ذیل است:

۱. زیارت قبر امام نشانه وفاداری و تعهد به مقتدا و پیشواست؛ «إنَّ مِنْ تَمامِ الوَفاءِ بِالْعَهدِ و حُسنِ الأداءِ زِیارةَ قُبورِهم.» سخنگوی نهضت پیامبر، بلال حبشی در دوران اقامت خویش در شام، رسول اکرم صلی الله علیه و آله را در خواب دید که به او می گوید: «ای بلال! این چه جفایی است؟ آیا هنگام آن نرسیده است که به زیارت من نایل آیی؟» در این رؤیا، ترک زیارت قبر مطهر پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله جفا نامیده شده، طبعاً زیارت آن، وفای به عهد خواهد بود.

۲. زیارت باید همراه با رغبت، شوق، علاقه و عشق قلبی به مزور باشد؛ «رغبه فی زیارتهم».

۳. زیارت باید همراه با تصدیق قلبی به چیزهایی باشد که مزور بدان رغبت داشته، مورد علاقه وی بوده و در آن فداکاری کرده است؛ «و تصدیقاً بما رغبوا فیه».(۲)

۱- کافی، ج ۴، ص ۵۶۷.

۲- ادب فنای مقربان، ج ۱، صص ۲۶ _ ۳۱.

۹. در روایتی دیگر وقتی عبدالرحمان بن مسلم از امام کاظم(ع) درباره بافضیلت ترین زیارت (و اینکه آیا زیارت امیرمؤمنان افضل است یا ...) سؤال می کند، حضرتش می فرماید: «زیارت و دوستی اولین ما، زیارت و دوستی آخرین ماست، و زیارت و ولایت آخرین ما زیارت و ولایت اولین ماست (و فرقی بین ما وجود ندارد) و هرکسی حاجتی از یکی از اولیای ما را برآورده کند، گو حاجت همه ما را برآورده ساخته است...».(۱)

الف) مستحق ثواب کیست؟

الف) مستحق ثواب کیست؟

ثواب های نقل شده برای زیارت، مشوق و محرکی نیکو برای بیشتر مردم است که به زیارت این قبور پاک روی آوردند، و به آبادانی این بقاع تابناک همت گمارند، تا نام آن حجت های الهی جاودان ماند و مشعل هدایت و دلالت همواره بر فراز مناره های علم و ایمان پرتوافکن باشد.

باید این مطلب نیز باز و تشریح شود که مستحق ثواب کیست؟

در توضیح مطلب می گوییم به حکم عقل و مدارک شرعی ثواب بردن از زیارت و دیگر کارهای خیر، گزاف و بی حساب نیست، و تنها با برخی اعمال بدنیِ بی روح و بی توجه ـ مانند گرداگرد ضریح گشتن و در دیوار و بوسیدن و آثار هنری را نگریستن ـ حاصل نمی شود.

زیرا این گونه حرکات سرسری و بدون حضور قلب و بی توجه به امام اصلاً زیارت نیست بلکه سیاحت است و عبادت محسوب نمی شود، و طبعاً مقبول خدای تعالی نمی باشد، و ثوابی هم که پاداش عبادت است، به آن تعلق نمی گیرد. زیرا زیارت و بلکه هر عبادت صحیح مورد قبول

۱- ناصر مکارم شیرازی، مفاتیح نوین، ص ۲۰۶.

باید با معرفت و بر طبق دستور شارع و به قصد قُربت به خدای تعالی باشد و دور از خودنمایی و سود شخصی یا خوش گذرانی.

چنان عبادتی به تدریج آثاری در روح و جان انسان می گذارد، صفات ناپسند او را تغییر می دهد و به فضایل و محاسن اخلاقی متحلّی می کند، و به الگو و اُسوه ای که در برابر دارد _ یعنی امام _ نزدیک می نماید.

چون این محاسن و کمالات ملکه انسان شد یعنی صفتی راسخ در نفس، این سرمایه های وجودی را که در دنیا کسب کرده با خود به سرای جاودان می برد و اجری متناسب آن می یابد، و این است معنی استحقاق ثواب یافتن و سزاوار نعمت های آن جهانی بودن.

اصولاً باید دانست که به صریح اخبار رسیده از پیامبر اکرم و امامان معصوم ما ثواب های جهان دیگر، صورت ملکوتی اعمال است که در]این[جهان انجام می دهیم.

اذکارِ «سبحان الله و الحمدلله و لااله الاـ الله و الله اکبر» درخت بهشتی می شود و گناه و فساد آتشی که آنها را می سوزاند. بعضی از خوی های ناپسند چون حسد و تکبر و ریاست طلبی که ریشه در سرزمین کفر دارد آتش سوزانی است که اصل ایمان را نابود می کند.

بنابراین مستحق ثواب زیارت و نماز و دعا کسانی خواهند بود که با مداومت بر این طاعات، حالت توجه به پروردگار و تذکر و خلوص یافته و مسلمانی مُهذِّب و تربیت شده باشند، و از گناهان به خصوص آنچه مربوط به حق الناس است به شدت پرهیز کنند، تا آثار و فواید زیارت از روحشان زایل نشود.(۱)

۱- شوق دیدار، صص ۹۶_۹۹.

ب) زیارت با معرفت

ب) زیارت با معرفت

معرفت مزور و آگاهی از منزلت او مورد سفارش و تأکید بسیاری از روایات است. از امام کاظم(ع) رسیده است: «...هر کس امام رضا(ع) را [که در شهر غربت از دنیا می رود] زیارت کند، در حالی که تسلیم امر او و عارف به حقّش باشد، در پیشگاه الهی از منزلت شهدای بدر برخوردار است»؛ «...فمن زاره مسلّماً لأمره عارفاً بحقّه کان عندالله جلّ و عزّ کشهداء بدر» (۱) امام صادق(ع) فرمود: «امام حسین(ع) را زیارت کنید، هر چند که سالی یک بار باشد؛ زیرا هر کس عارف به حقّ او باشد و زیارتش کند، پاداشی جز بهشت ندارد، از رزق واسعی بهره مند می شود و خداوند گشایشی در کار او ایجاد می کند».

امام صادق(ع) فرمود: «خداوند چهار هزار فرشته ژولیده موی غبار غم گرفته را موکّل قبر امام حسین(ع) کرده تا روز قیامت برای او گریه می کنند. پس کسی که عارف به حق آن حضرت باشد و زیارتش کند، آن ملائکه، وی را همراهی می کنند تا به مأمنش برسانند، اگر مریض شود صبح هنگام و شبآن گاهان عیادتش می کنند و اگر بمیرد تشییع جنازه اش کرده، تا روز قیامت برای وی استغفار می کنند».

همچنین به بشیر فرمود: «کسی که قبر حسین بن علی(ع) را همراه با معرفت زیارت کند، همانند کسی است که خدا را در عرش زیارت کرده است»؛ «یا بشیر! من زار قبر الحسین بن علی(ع) عارفاً بحقّه کان کمن زار الله فی عرشه.» (۲) این گونه روایات درباره سایر ائمه(ع) نیز وارد شده است.

سرّ اینکه توصیه کرده اند زیارت زائر با معرفت باشد، آن است که آنچه مایه کمال زیارت می شود، معرفت و شناخت مقام و موقعیت مزبور است، نه اعمالی بی روح و همراه با غفلت، همانند بوسیدن صِرف و ناآگاهانه ضریح یا در و دیوار، گردش کورکورانه در اطراف ضریح،

۱- بحارالانوار، ج ۹۹، ص ۴۱، باب ۱۴.

۲- بحارالانوار، ج ۹۸، ص ۷۶، باب ۱۰.

تماشای آثار هنری، شمارش ستون ها، چراغ ها، شمعدان ها، درها، پنجره ها و... . این کارها، به سیاحت شباهت بیشتری دارد تا زیارت. ثواب های اخروی و آثار دنیوی که در روایات آمده، بر زیارت واقعی مترتب است، یعنی جایی که ارتباط قلبی با مزور برقرار شود و منشأ تحول در زائر گردد، نه بر سیاحت و زیارت جسمی و صوری.

شاهد این ادعا کلام بزنطی است که می گوید: در نامه حضرت ثامن الحجج، علی بن موسی الرضا(ع) خواندم که فرمود: «این پیام را به شیعیان ما برسانید که زیارت من در پیشگاه الهی با هزار حج برابری می کند.» [تعجب کردم، ازاین رو] به امام جواد(ع) گفتم: واقعاً با هزار حج برابری می کند؟ فرمود: «آری، به خدا سوگند! با هزار هزار [یک میلیون] حج برابری می کند [لیکن] برای کسی که همراه با معرفت زیارتش کند».

معرفت و آگاهی، نه تنها شرط کمال زیارت ائمه اطهار(ع) است، بلکه درباره طواف کعبه نیز این تعبیر آمده است. ابراهیم تیمّی گوید: در حال طواف کعبه بودم که امام صادق(ع) با تکیه زدن بر من فرمود: «ای ابراهیم! آیا تو را از فضیلت این طوافی که انجام می دهی آگاه نسازم؟» گفتم: قربانت گردم، مایل هستم. فرمود: «هر کس به سراغ این خانه بیاید و در حالی که عارف به حق آن است، با هفت شرط دور آن طواف کند و سپس دو رکعت نماز در مقام ابراهیم(ع) بگذارد خداوند ده هزار حسنه برای او می نویسد و ده هزار درجه وی را بالا می برد».(۱)

۱- ادب فنای مقربان، ج ۱، صص ۴۲_۴۴.

زیارت با معرفت یکی از بزرگ ترین عبادات از محورهای تحقق اهداف زیارت است. محرومیت از این ویژگی، محروم گردیدن از فضایل و مکارم بی حد و حصر زیارت را در پی خواهد داشت. باطن هر فعل خیر و نیکی، ولایت ولی الله یعنی ولایت خدا و تولی به ولایت اوست. حقیقت عبادت و عمل خیر، قصد قرب به خدای متعال است و عمل بدون نیت گرچه ریاضت در آن باشد، هیچ سودی در بر ندارد. نیت بدنه و پیکر و روح عبادت است. بنابراین هر عبادتی بدون تولی روح عبادی ندارد و مانند عبادت بدون نیست است. خروج از دایره ولایت یعنی ورود به دایره طاغوت و افتادن در دام محرمات. حال این سؤال مطرح است که چگونه می توان به دایره ولایت ولی الله وارد شد؟ یک راه و مدخل ورود به این دایره عظیم الهی که مملو از نعمات الهی است، زیارت معصومین(ع) است. در روایات آمده است که زیارت هر یک از معصومین برابر با یک حج است و حج عمره یک عبادت کامل است؛ چرا که شامل قصد و نیت، حرکت، کوچ و مناسک است. پس زیارت هم باطن و ظاهری دارد. ظاهر زیارت را همه می دانند و انجام می دهند اما مقصود از زیارت، باطن آن است. باطن زیارت یک سیر جامع و کامل و حلقه کامل عبادت است. نقطه شروع آن قصد ولیّ خداست. زائر اراده تقرب به آستان ولیّ خدا می نماید که همان قصد خداست. این توجه مراتب و درجاتی دارد. گاهی زائر به قصد رفع مشکلات دنیوی به زیارات معصومی می رود که از نظر عرفا، شرک خفی است. اما گاهی فرد به قصد رضایت دوست و محبت اهل بیت که همان محبت پروردگار است، به زیارت اهل بیت می رود و اگر غیر از این باشد، شرک است. مرحله بعد از نیت و تطهیر مرحله کوچ است. دوری از خانواده و هجرت و چشم پوشی از

دل بستگی های دنیوی. زائر واقعی در هر قـدمی که به سوی امام برمی دارد باید نسـبت به قدم گذشـته اش یک درجه به خدا نزدیک تر شود تا بتواند لیاقت حضور اهل بیت(ع) را پیدا کند.(۱)

۳. ارکان زیارت

۳. ارکان زیارت

زیارت که واقعیتی اصیل، عینی و خارجی است، نه پنداری، ذهنی و خیالی، آثار و برکات فراوان وجودی دارد و از سه رکن و پایه اصیل مرکب است.

یکم: زائر، یعنی شخصی که میل و گرایش به چیزی یا کسی دارد.

دوم: مزور، یعنی شخص یا چیزی که میل به سوی اوست.

سوم: خصیصه ای نفسانی به نام گرایش قلبی که با تکریم و تعظیم و انس گرفتن با مزور همراه است. روشن است که هریک از این ارکـان سه گـانه مختـل شود یا از واقعیت و عینیت تهی باشـد، زیارت تحقق نمی یابـد و تنها پنـداری از زیارت باقی می ماند؛ ازاین رو در جایی که مزور امری موهوم و پنداری باشد و زائر خود را با امری خرافی و به دور از واقعیت سرگرم کرده و بـدان قصـد و میل پیـدا کنـد، قطعاً زیارت راستین تحقق نیافته، آثار عینی و واقعی آن هم مترتب نخواهد شد؛ گرچه نباید تأثیر زیارت خیالی را انکار کرد.

بـدیهی است هر چه ارکان سه گانه فوق از بنیان و اساس محکم تری برخوردار باشـد، حقیقت زیارت و آثار آن نیز عینی تر و ظـاهرتر خواهـد بود. به عبـارت دیگر، اگر زائر از معرفت و ایمـان و کمالات وجودی والاتری برخوردار باشـد، و همچنین اگر مزور شخصیتی ربّانی و مؤثر در

۱- نوشین سینی چی، نشریه زائر، ش ۱۵۴، ص ۱۲.

نظام هستی باشـد، یا اگر تصـمیم و قصـد با کمال معرفت و جـدیت و اراده جزمی همراه باشد، قطعاً جلوه کامل تری از زیارت عرضه می شود و حتماً تأثیرات چشم گیر و گسترده ای خواهد داشت و بر عکس، هرچه این ارکان سه گانه به ضعف و سستی گراید و از توان و صلابت لازم برخوردار نباشد معنا و حقیقت زیارت و آثار آن نیز ضعیف و سست خواهد بود.(۱)

۴. رابطه زیارت با دعا

۴. رابطه زیارت با دعا

دعا، سخن گفتن با خداست و زیارت سخن گفتن با پیشوایان مکتب و بزرگان دین، اما]رابطه و پیوند[نزدیکی با هم دارند.

[از آن جـا که زیارت هم به عنوان شـفاعت پیشوایان از ما به نزد خـداست... زیارت هم نوعی دعا است و سـخن با خـدا، اما به صورتی غیرمسـتقیم و باواسـطه... و این خود مزایـایی دارد... از جمله دعاهـایی که از طریق زیـارت انجـام می شود. با توجه به توسل به محضر اهل بیت(ع) امید استجاب آن بیشتر است].

اما مقایسه ها:

دعـا، زبان خاصـی است که ابعاد ناشـناخته ای از انسان را بیـدار می کنـد و او را با عاطفه و عشق و محبت به خـدا نزدیک می کنـد... انسان در هنگام نیایش احساس می کنـد درهای رحمت الهی بر روی او باز شـده و هاله ای از قـدس و معنویات فضای اطراف او را پر کرده است.

دعا، سـخن گفتن با خدا است... و در عین حال نوعی معرفت الله است، بسیاری از نکات دقیق عرفانی و معانی بلند در لابه لای دعاها و مناجات ها آمده است.

۱- فلسفه زیارت و آیین آن، ص ۲۱.

دعـا، رابطه ولاـیی انسـان را بـا الله زیـاد می کنـد و انسان را به حوزه ولایت الهی فرا می خوانـد... و او را دگرگون می کنـد و عظمت خدا بر شخص دعا کننده کمی آشکار می شود... دعا مخ عبادت است... .

دعا آداب خاصی دارد و... با این آداب دعا شور و حال و معنای دیگری پیدا می کند...

زیـارت نیز بـاب معرفت ائمه است... بـابی است که از این باب انسان به عظمت امام پی می برد... و درهای رحمت الهی از این باب بر او باز می گردد... در بسیاری از روایات داریم که حرم ائمه را روضه ای از روضات (باغ های) بهشت خوانده اند... .

انسـان زائر هنگـام زیـارت احسـاس می کنـد کـه در فضـای ملکـوتی و بهشـتی قرار دارد، بـه اوج رحمت هـا پرواز می کنـد و فیوضات ربانی را از این باب به سوی خود جاری می کند.

و راستی که زیارت ها چه باب بزرگی از معرفت اند.

چه مطـالب بلنـد و معـانی ژرفی در رابطه بـا امـام شناسـی و اطـاعت از امام و ولایت امام و... در زیارت ها آمـده است که اگر انسان در این زیارت ها کمی توجه کند به عظمت این معرفت ها دست می یازد.(۱)

۵. جایگاه زیارت در ادیان دیگر۱

اشاره

۵. جایگاه زیارت در ادیان دیگر(۲)

برای درک صحیح از واقعیت زیارت و اینکه فقط یک عبادت اسلامی نیست کافی است بدانیم زیارت در همه ادیان و مذاهب وجود دارد، فقط شکل آن و اماکن و اشخاصی که زیارت می شوند فرق می کند، ولی نقش

۱- مباحثی پیرامون زیارت، صص ۱۰۸ _ ۱۱۰.

۲- ترجمه منتخبی از دایره المعـارف مـذاهب و اخلاـق با موضوع زیارت: Encyclopaedia of Religin and Etuics Vo.x

حضور در مکان های مقدس و نوع احترام در آنجا عمومی و جهانی است:

الف) زیارت در بابل

الف) زیارت در بابل

در بـاب زیـارت اقوام آشور و بابل به ایام زیارتی و داستان های زیارت اماکن مقـدسه بر می خوریم، و در می یابیم که در دو هزار سال قبل از میلاد مسیح در شهرهای «اور»، «نی پور»، «سوسا» و «آنسا» زیارت گاه های بزرگی بوده است.

ب) زیارت در بودیسم

ب) زیارت در بودیسم

مسئله وقـتی در دین بـودا مورد تحلیـل و بررسـی قرار می گیرد، جنبه احـترام و تقـدس آن به روشـنی معلوم می شود، زیرا در بوداییسم زیـارت اماکن مقـدسه و بودا و پیشوایان مـذهبی جنبه پرسـتش آفریـدگار نـدارد، بلکه فقط به عنوان احترام و بزرگ داشت کسـی است که زیـارت می شود. زیارت گاه های بزرگ در چین، تبت، سـیلان، هنـد، برمه و کره همگی از گسترش و عمومیت زیارت حکایت می کند.

شگفت آور آنکه در هنـد رودهایی است که مردم نسـبت به آنها احترام قائلند و با آنها راز و نیاز می کنند، مانند رود گنگ و برهماپوترا. اما نباید گمان شود که سنت زیارت تنها به کشورهای آسیایی یا نژادهای خاص اختصاص دارد.

ج) زیارت در مسیحیت

ج) زیارت در مسیحیت

یکی از آداب مـذهبی مهم در مسـیحت زیـارت امـاکن مقـدسه می باشـد. اولین زیارت گاه مسـیحیان فلسـطین بود، سـپس در شهرهـای اروپا مقابر قدیسـین و اولیا نیز به صورت زیارت گاه در آمـد. در قرون وسـطا کاروان های عظیمی از قلب اروپا برای زیارت بیت المقدس به راه می افتادند که با

شداید و مشکلات مسافت زیادی را طی می کردند تا خود را به اورشلیم برسانند.

اگر دقیقاً به فلسفه زیارت مقابر و اماکن مقدسه در دنیای مسیحیت توجه شود، در می یابیم که هم اکنون دنیای به اصطلاح متمدن نه تنها خود را بی نیاز از زیارت نمی داند، بلکه فطرتاً ستایش و زیارت قبور مقدس را برای تشفّی آلام دنیوی ضروری می داند. جایی که انسان خالی از گرفتاری های تمدن جدید بتواند با خدا راز و نیاز کند و «درد دلِ» خویش را با او در میان نهد و چون دوستی خالص بی ریا مکنونات قلبی خود را بیان نماید.

درک این واقعیت و نیاز فطری باعث شده است که در کشورهای انگلستان، فرانسه، ایتالیا زیارت گاه های بزرگ که هر یک به نام خاصی معروفند وجود داشته باشد. رم که پس از بیت المقدس بزرگ ترین زیارت گاه های مسیحیت را در خود جا داده، همه ساله زائران بی شماری را به خود جلب می نماید، که با نذر و نیازها و اوراد و دعاهای خاص شکل ویژه ای به زیارت می دهند.

د) زیارت و هندوییسم

د) زیارت و هندوییسم

پیچیده ترین شکل زیارت در مذهب هندو می باشد، که از آداب و تشریفات خاص برخوردار است. هندو برای زیارت حتماً باید قبل از زیارت بدن را شست وشو داده، غسل کرده باشد و تمیز و پاک به زیارت برود. زائر بایستی گُل یا گلاب همراه داشته باشد که در موقع زیارت با نثار گل فضای زیارت گاه را عطرآگین نماید.

نقاط مختلف زیارت گاه با آیینه های بلند شفاف که پرتو شمع ها در آن زیبایی خاصی به وجود آورده تزیین شده است. فضای زیارت گاه با بوهای خوش مُشک و عنبر، عود و کندر پر شده است. زائر بایستی حتماً

هنگام زیارت با سرِ پوشیده یا بهتر بگوییم با حجاب وارد زیارت گاه شود. این عمل درباره زنان در هر سن و سالی که هستند الزامی است، ولی مردان می تواننـد از همان گل هایی که نثار می شود طوقی برگردن اندازنـد یا دسته ای بر سر نهند. بزرگ ترین زیارت گاه های هندوان در بنارس همه ساله میلیون ها زائر را به سوی خود جلب می نماید. در شـهر اَمریت سَرِ که معبد طلایی معروف در آن وجود دارد، شیوه زیـارت و تشـریفات ویژه آن واقعاً دیـدنی است. زیارت در میان اهل سـنت نیز رواج دارد، چنان که قبر شیخ معین الدین چشتی از بزرگان متصوفه در شهر اجمیر هند همه ساله زائرین بسیاری را از شبه قاره هند ـ سه کشور هند و پاکستان و بنگلادش ـ پذیرا می شود.(۱)

۶. تاریخ زیارت در اسلام

۶. تاریخ زیارت در اسلام

زیـارت در اسـلام، تاریخی دیرین دارد، زیرا پایه گـذار زیارت قبور مسـلمین پیامبر معظم ما می باشـد، که شـرح آن در کتاب های سیره و حـدیث آمـده، و می رسانـد که همراه با شورها و شوق ها، رنـج ها و سوگ هاست؛ شور ایمان، شوق دیـدار قبر محبوب، رنج سفر و سوگ فقدان عزیزان، و اینک نمونه هایی از این زیارت ها:

۱. زیارت حضـرت رسول صـلی الله علیه و آله که به انگیزه فطری و کشـش قلبی از مَدفن مادر گرامیشان ـ آمِنه بنت وهَب ـ انجام گرفته است؛ محمـدبن سـعد در الطبقات الکُبری آن را نقل کرده: «در واقعه حُدَیبّیه [سال شـشم هجری] پیامبر بر سـرِ قبر آمنه رفت، و بر آن گریست و به مرمت و بازسازی آن

۱- شوق دیدار، صص ۲۹ـ۳۲.

پرداخت.» همچنین پس از حجه الوداع به زیارت قبر آمِنه شتافت و با تجدید خاطرات کودکی و یتیمی در آنجا گریست.

۲. از ابوهریره روایت شده که پیامبر قبر مادرش را زیارت کرد، بعد گریست و اطرافیانش را گریاند... و فرمود: «برای زیارت قبر وی از پروردگارم اجازه گرفتم، که به من اِذن داده شد. پس [شما نیز] قبرها را زیارت کنید زیرا مرگ را به یاد می آورد».

۳. از عباد بن ابی صالح روایت شده که «رسول خدا صلی الله علیه و آله در ابتدای هرسال به زیارت قبور شهدا در اُحد می آمد، و بدین عبارت آنان را زیارت می کرد: «سلام علیکم بما صبرتُم فَنِعمَ عُقبی الدّار.» راوی می افزاید که ابوبکر و عمر و عثمان هم به زیارت شهیدان اُحد می رفتند...

۴. بیهقی و محدّثان دیگر نقل کرده اند که حضرت رسول صلی الله علیه و آله قبور شهدا را در اُحد زیارت کرد، سپس گفت: «خدایا! بنده ات و پیامبرت گواهی می دهد که اینان شهیدان [در راه تو]اند، هرکس زیارتشان کند یا تا روز قیامت بدان ها سلام کند، پاسخ سلامتش را می دهند».

۵. از حضرت ابو جعفر [محمد بن علی بن الحسین] روایت شده که حضرت فاطمه دختر رسول خدا صلی الله علیه و آله قبر حمزه را زیارت می کرد و آن را مرمّت و اصلاح می نمود و با سنگی بر آن نشان می گذاشت. یحیی بر این خبر می افزاید: بعد آنجا نماز می خواند و دعا می کرد و می گریست، [این سیره اش بود] تا زمانی که فوت کرد.

۶. حاکم نیز همین را از قول حضرت علی(ع) نقل کرده، با این تفاوت که: فاطمه(س) هر جمعه قبر عمویش حمزه را زیارت می کرد یعنی روز زیارت در این خبر یادآوری شده است.

۷. از جمله کسانی که برای زیارت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله سفر کرده بلال ریاح صحابی و مؤذّن آن حضرت می باشد که ابن عساکر با سندی صحیح آن را نقل نموده، و علّتش را خوابی می داند که بلال دیده بوده: او رسول صلی الله علیه و آله را در خواب می بیند که خطاب به وی می فرماید: ای بلال! این جفا چیست؟ آیا وقت آن نرسیده که به دیدارم آیی؟ بلال ترسان و غمگین بیدار شد. بر مرکبش سوار گشت و از شام قصد مدینه کرد. چون به مرقد مطهر نبوی رسید، صورتش را بر قبر می مالید و می گریست و دردِ دل می کرد، تا حسن و حسین(ع) به سویش رفتند. او آن دو را در بر گرفته می بوسید... .

۸. در تفسیر کشف الأسرار و عدَّه الأبرار تألیف رشیدالدین میبدی در سده ششم می خوانیم: «در آثار بیارند که امیرالمؤمنین علی(ع) به زیارت بیرون رفت بر سرِ گور فاطمه، می گریست و می گفت:

مالی وَقفتُ علَی القبورِ مُسلّماً

قب_ر ال_حبی_بِ فَ_ل_َم ی_ردّ جواب___ی

شواهدی که از منابع کهن اهل سنت نقل کردیم و اندکی از بسیار بود می رساند که زیارت قبر درگذشتگان به خصوص اولیای خدا و خویشاوندان سنتی است دیرین که آغازگر آن پیامبر بزرگوار اسلام صلی الله علیه و آله بوده، و پس از ایشان دُخت گرامی و اصحاب بزرگوار حضرت از آن پیروی کرده اند، و این سیره در زمان ائمه معصومین و بعد بین علمای دین تا امروز همچنان معمول و رایج بوده است، و کاری نوآیین از سوی شیعه نمی باشد. بلی شیعه در زنده نگهداشتن این سنت و عملِ بدان بر برادران اهل سنت پیشی جُسته، مخصوصاً که زیارت همچون مرثیه خوانی

و عزادارِی سِبط رسول الله صلی الله علیه و آله یعنی حسین بن علی(ع)، از عوامل ترویج و تقویت مذهب شیعه بوده است.(۱)

۷. مقایسه تطبیقی زیارت

۷. مقایسه تطبیقی زیارت

فرهنگ علاوه بر معنی «ادب» و «دانش»، به «مجموعه آداب و رسوم یک قوم» نیز گفته می شود. مقصود ما از فرهنگِ زیارت همین آداب و مراسمی است که بین هر ملت و پیروان هر دینی رایج است، و مقایسه اجمالی و کلی آنها با آنچه بین شیعه معمول می باشد.

پیش از این گفتیم زیارت رسمی است بسیار دیرینه و قدیمی و متداول بین همه ملل و اقوام، و اشاره ای به رسوم آنها نیز شد. اینک می گوییم، این مراسم با آنچه در آداب زیارت ما وارد شده و اعتقادی که ما درباره مَزور داریم تفاوت بنیادین دارد، زیرا اسلام دین توحید است و سایر ادیان کمابیش شرک آلود. برای اطلاع کافی است سری به معابد مسیحیان، زردشتیان، بوداییان بزنیم، و تعظیم و تکریمی که در برابر مجسمه بزرگان دینیشان می کنند، ببینیم. آن گاه درمی یابیم چه بسا زیارت ها که شرک آمیز است، زیرا زائر مستقلاً مزور را مورد توجه و ستایش قرار می دهد، یا فرزند و وابسته به خدای سبحان می داند.

روش عبادت و زیارت آنها نیز اختراعی و خود ساخته است، گروهی با سرود و آهنگ مراسم دینی را برگزار می کنند و جمعی با اوراد و اذکاری که بار معنوی و ارزش معرفتی ندارد. حتی در بین عوام از مسلمانان بعضی با قفل بستن و نخ گره زدن به در و پنجره بقاع متبرکه به

۱- شوق دیدار، صص ۱۹_۲۱.

نوعی توسل و حاجت طلبیدن می پردازند که البته کاری مجعول و بیهوده است و نوعی خرافه.

متأسفانه خرافات که میوه درخت جهل و کوتاه فکری بشر است در مراسم زیارت هم راه یافته، و این طبیعی است که رسمی چنین کهنسال و رایج بین همه ملل و اقوام، در گذرگاه زمان دچار تغییر و تحریف شود. آری چشمه سار زلال عبادت و زیارت ــ که از عمق فطرت انسان جاری می شود ــ در عبور از سرزمین افکار و عادات هر قوم، با نظریات شخصی و رسوم و آداب ملی آنها در هم آمیخته شده و از خلوص و پاکی نخستین دور می شود.

یکی از علل ارسال رسل و انزال کتب آسمانی همین تصحیح روش عبادت خدا و آداب احترام به پیشوایان دینی می باشد، و تصفیه آن از آداب اختراعی و افزوده های بشری و اعمال شرک آلود است. به این جهت در دین توحیدی اسلام از پیشوایان الهی آن آداب و مراسمی خاص زیارت وارد شده، که هر یک شامل نکته ای آموزنده یا پیامی از حقایق متعالی می باشد که در تهذیب نفس و اصلاح اجتماع مؤثر است.

به عنوان نمونه خرافات و تصحیح آن در اسلام، می توان از مراسم حج و زیارت خانه خدا یاد کرد که بنا به آنچه در قرآن کریم آمده، اعراب جاهلی «نمازشان در خانه خدا جز سوت کشیدن و کف زدن نبود».(۱)

در تفسیر آیه از ابن عباس روایت شده که: «قریش قبل از اسلام برهنه گِردِ خانه می گشتند و سوت می کشیدند و دست می زدند، و این کار جاهلانه را به جای دعا و تسبیح پروردگار انجام می دادند. اما اسلام نماز

۱- انفال: ۳۵.

را بـا آن آداب و شـرایط حکمت آمیز ظاهری و باطنی که می دانیم تشـریع فرمود، و حـج را وسـیله تجمع و ملاقات مسـلمانان جهان در زمانی مخصوص قرار داد، که همه در یک جهت به پیشـگاه حق تعالی نماز گزارنده و او را به یکتایی بستایند، و این وحدت زمان و مکان و زبان و یک سویی در عبادت و یکتایی معبود، انگیزه ای برای وحدت و اتحاد مسلمین پراکنده در عالم گردد، و از برکتِ این تجمع و تمرکز، قدرت و شوکت بیشتری یابند و از حال یکدیگر آگاه شوند و به کمک هم شتابند.

نگاهی به درونمایه زیارت نامه ها که تاکنون بیان شـد، ثابت می کنـد که بین این دفترهای معرفت آموز و آنچه ملل دیگر می خوانند تفاوت ذاتی و اختلاف واقعی است، زیرا اوراد آنها ساخته افکار بشـری است و غالباً شرک آمیز، ولی زیارت نامه ها از معدن علم و کانون هدایت الهی مایه ور شده و از زبان معصوم بیان گشـته است و همه تکبیر و تسبیح آفریدگار است یا سـلام و صـلوات بر حجت های او که وسـیله هـدایت و اسـباب نجات بشـر بودنـد، و به مشـیت الهی بعـد از وفات نیز مرقد مطهرشان فرودگاه رحمت و برکت و اجابتگاه دعا و حاجت قرار داده شـده، تا پناهگاه نیازمنـدان و قرارگاه محبان باشد، و فیض بخشـی آنان همچنان مستدام ماند، و با شهادتشان هدف و راه و سیره شان فراموش نگردد.

کوتاه سـخن آنکه زیارت اولیای دین و خواندن زیارت نامه های رسـیده از معصومین بر مزارشان مکتبی است تربیتی و معرفت آمـوز، که هم تعظیم مزور است و هم تعلیم زائر. هم ثنـا و ذکر خـداست که ولیِّ همه نعمت هـاست، هم معرفی رسول اکرم و ائمه هـدی، که خود از بزرگ ترین نعمت های آفریدگارنـد و کامل ترین اُسوه و نمونه، برای کسانی که در راه خودسازی اند و مقتدا می جویند.

آری آنکه امام زمان و پیشوا و رهبرش را بشناسد، مدلِ عالی و نمونه عملی زندگی خود را یافته است و دیگر شرق آشنا یا غرب گرا نمی شود، بلکه تولایشان انگیزه ای برای اِئتمام و پیروی از امام می شود. و پیروی امام پیمودن همان صراط مستقیمی است که به فردوس برین و پیشگاه خداوند آسمان و زمین منتهی می شود: «فی مقعَد صِدقٍ عِندَ ملیكٍ مُقتَدر؛ در مقام و منزلتی راستین، نزد فرمانروای توانا».(۱)

۸. حکمت زیارت نامه خواندن

۸. حکمت زیارت نامه خواندن

حضور پیدا کردن در مقابل امام معصوم یا مرقد مطهر او فیضی است که مرحله ای از زیارت با آن تحقق می یابد، لیکن در هر زیارتی این گونه است که بعد از دیدار ظاهری و تعارف متداول به گفت وگو با مزور و معشوق می نشینند تا دیدار را طولانی تر و لذت وصال را بیشتر کنند.

کلیم حق تعالی در آن وادی مقدس به سوی آتشی رفت تا شعله ای بر گیرد، ناگهان صدای محبوب خود را شنید که با وی سخن می گوید. در آن میان از او پرسید: «و ما تلك بیمینك یا موسی؛ ای موسی! آن چیست که در دست توست؟»(۲) موسی(ع) در جواب گفت: «این، عصای من است که بر آن تکیه می کنم، برای گوسفندانم از درخت برگ می ریزم و منفعت های دیگری نیز برای من دارد؛ «قال هی عصای أتوكّؤُا علیها و أهشّ بها علی غنمی ولی فیها مارب أُخری»(۳) برخی از مفسران گفته اند: با آنکه حضرت موسی(ع) می توانست به یک

۱- شوق دیدار، صص ۲۸۵_۲۸۸.

۲- طه: ۱۷.

۳- طه: ۱۸.

جمله «هی عصای» اکتفا کند، بقیه جملات را برای طولانی تر کردن مذاکره با خدا بر زبان آورد.(۱)

بهترین عامل برای اطاله گفت وگو، اظهار عشق و ارادت به معشوق و ذکر کمالات و نیکویی های اوست. امام صادق(ع) به یکی از اصحاب خود فرمود: «اگر به کسی علاقه مند هستی و وی را دوست می داری، دوستی خود را به او اعلام کن. زیرا این اعلام، موجب تثبیت مودت بین شما می شود.»(۲) اظهار عشق و ارادات همراه با ثناگویی و ذکر کمالات معشوق، از یک سو تکلیف، بلکه تشریف عاشق را روشن می کند و به او می فهماند که در برابر چنین معشوق و محبوبی چه وظیفه سنگینی دارد و از سوی دیگر معشوق را دلگرم می کند که ارادت عاشق، صوری و ناپایدار نیست. در نتیجه ثناگویی و ذکر اوصاف و کمالات، حضور و دیدار را پر شورتر، عاشقانه تر، گرمابخش تر و شیرین تر می گرداند و به اوج خود می رساند. متن این ثنانامه، مثنویه عشق و منشور ارادت است که اصطلاحاً زیارت نامه خوانده می شود و عاشق صادق با خواندن آن از یک سو نهایت محبت و علاقه خود را به معشوق اعلام می دارد و از سوی دیگر یکی از نیازهای فطری خود، یعنی ثناخوانی و تمجید از کمالات را برآورده می کند.(۳)

۹. تنوع زیارت نامه ها

اشاره

۹. تنوع زیارت نامه ها

از مسائل قابل توجه در زیارت ها تنوع و گوناگونی آنها است... . زیارت ها را از چند دیدگاه می شود دسته بندی کرد.

۱- المیزان، ج ۱۴، ص ۱۴۳.

۲- کافی، ج ۲، ص ۶۴۴، باب إخبار الرجل أخاه بحبّه.

۳- ادب فنای مقربان، ج ۱، صص ۳۶ و ۳۷.

یک تقسیم بندی از این دیدگاه که بعضی زیارت ها برای همه ائمه وارد شده و حتی خطاب هایش نیز به صورت جمع آمده، مانند زیارت جامعه. بعضی هم باز برای همه ائمه است اما یک به یک و خطاب ها به صورت مفرد و کلی است و آن را برای هر امامی جداگانه می شود خواند، مثل زیارت امین الله.

بعضی زیارت ها هم فقط برای امام خاصی (مثل ائمه بقیع) است.

در همین قسمت، باز زیارت هایی که برای امام خاصی است بعضی به صورتی است که در همه اوقات سال می شود خواند و روز خاصی ندارد، که این گونه زیارت ها را «مطلقه» گویند. و بعضی زیارت ها هم مخصوص مواقع خاصی است که به آنها زیارت های «مخصوصه» گویند.

علما گویند اگر کسی بخواهد زیارت های مخصوصه را در غیر وقت آن بخواند، قصد رجا مطلوبیت کند، یعنی به امید اینکه مطلوبست بخواند.

زیارت ها اغلب به عنوان خواندن از نزدیک و در جوار بارگاه انشا شده، ولی بعضی زیارت ها را هم از راه دور می شود خواند. البته اگر کسی بخواهد زیارت هایی که از نزدیک وارد شده بخواند، قصد رجا می کند.

خواندن زیارت هایی که از علما رسیده و یا سند آن نسبت به امام محکم نیست نیز به عنوان رجا مطلوب است.

زیارت ها از دیدگاهی دیگر نیز متنوع است؛ در بعضی زیارت ها تمام ابعاد مختلف (از امام شناسی، تولی، تبری، شفاعت توسل، دعا، شهادت ها و... حالات زائر...) جمع است همانند زیارت جامعه.

در بعضی زیارت ها بیشتر تأکید روی تولی و تبری است و دعایش نیز این رنگ را دارد مانند زیارت عاشورا.

در بعضـی زیـارت هـا زیارت از حالت سـخن با امام خارج می شود و از این فرصت برای بیان معارف عالیه و دعاها و حمـد و ثناها استفاده شده است همانند زیارت امین الله.(۱)

زیارت مأثور و غیر مأثور

زیارت مأثور و غیر مأثور

زائر، گـاهی بـا بیانـات خود کمالاـت مزور را ترنّم می کنـد که این گونه ثنـا خوانی فقـط بیانگر میزان ارادت زائر، اعلام تولی نسبت به وی و تبری از دشمنان او، ابراز احساسات و تعیین موضع وی است و گاهی از زبان معصوم ثنا می خواند که اصطلاحاً این گونه زیـارت نـامه ها را زیارت مأثور می نامنـد. چنین زیارت نامه هایی نه تنها کیفیت اظهار ارادت و ابراز تولّی و تبری را می آموزد، بلکه متنی است برای شـناخت مزور و آگـاهی از منزلت او؛ زیرا سـخن هر کسـی بیـانگر میزان شـناخت و آگـاهی اوست: «الکلام صفه المتکلم»، «کلٌّ یأتی بما هو أهله».

زیـارت، کلاـس درس و مـدرسه تعلیم و تربیت و زیـارت نـامه هـا متون آموزشـی این کلاس ها و مـدرسه هاست. ائمه(ع) که همواره به تعلیم و تربیت پیروان حق و بیان حقایق و معارف دین همت داشتند، مباحثی در توحید و صفات الهی، نبوت و پیامبر شناسی، امامت و رهبری، تاریخ زندگی ائمه(ع) و بیان مظلومیت ها و رنج های خویش، افشای ستم های حاکمان جنایت پیشه در برابر حق طلبی یاران عـدالت خواه و حقیقت جور، لزوم همگرایی در فکر، موضوع، اقدام و عمل و... را در این زیارت نامه ها بیان کرده اند. در این زیارت نامه ها، اوصاف مزور هنگام سـلام دادن تکرار می گردد و به ذکر اسم بسـنده نمی شود. این، از آن جهت است که مرتبت

۱- مباحثی پیرامون زیارت، ص ۱۰۶.

شخص مزور برای زائر روشن تر گردد و توجه پیدا کند که معشوق و محبوب او برای اِعلای کلمه توحید، اِقامه نماز، ادای زکات، اِحیای امر به معروف و نهی از منکر، تلاوت کتاب خدا و... چه رنج هایی کشیده است.

زیارت نامه های مأثور دو گونه است:

۱. زیارت نامه های اختصاصی که امامی خاص با آن زیارت می شود و زائر به سلام و اظهار ارادت به یکی از آن پیشوایان نور می پردازد. مانند «السلام علیک یا رسول الله و رحمه الله و برکاته، السلام علیک یا محمد بن عبدالله...»، «السلام علیک یا ممتحنه امتحنکِ الذی خلقکِ و کنتِ لما امتحنکِ به صابره...».(۱)

۲. زیارت نامه هایی که مضمونی عام و محتوایی کلی دارند و هر امامی را با آن می توان زیارت کرد، مانند زیارت امین الله، زیارت جامعه کبیره زیارت مخصوص ماه رجب «الحمد الله الذی أشهدنا مشهد أولیائه فی رجب...»،(۲) زیارت جامعه صغیره و...(۳)

۱۰. تازگی و جاودانگی زیارت ها

۱۰. تازگی و جاودانگی زیارت ها

این نکته نیز در زیارت ها قابل توجه است که زائر اگر بارها هم زیارتی از زیارات وارده از معصومین را بخواند از آن خسته نمی شود بلکه هر روز معانی عمیق تر و نکات لطیف تری می یابد و با اینکه صدها سال از انشا این زیارت ها می گذرد هنوز این زیارت ها پر معنی و تازه به نظر می رسد و انسان زائر از آن احساس کهنگی و فرسودگی نمی کند... تازه شور و حالی هم پیدا می کند.

۱- مفاتیح الجنان، ص ۱۱۴.

۲- مفاتیح الجنان، ص ۲۵۷.

۳- ادب فنای مقربان، ج ۱، صص ۳۷ _ ۳۹.

بعضی ها هستند که هر روز زیارت عاشورا را می خوانند و از تکرار همیشگی آن بیشتر لذت می برند. درباره امام امت نقل کرده اند که ۱۵ سال شب ها _ در نجف اشرف _ همیشه در زیارت حرم حضرت امیر(ع) زیارت جامعه را می خواندند... . و این چه چیز را می رساند؟... و علتش چیست؟

این جاودانگی زیارت از خلوص و رابطه الهی انشاکنندگان حکایت می کند... که زبانشان با منبع وحی در ارتباط بوده و این ارتباط با منبع حقیقت و جاودانگی... در زیارت هایشان نیز تأثیر گذاشته است و آنها را از مرز زمان و مکان بیرون برده است.(۱)

۱- مباحثی پیرامون زیارت، ص ۱۰۸.

فصل دوم: انواع زیارت و محتوای زیارت نامه ها

اشاره

فصل دوم: انواع زیارت و محتوای زیارت نامه ها

زیر فصل ها

۱. انواع زیارت ها

۲. محتوای زیارت نامه ها

۳. ارزش ادبی زیارت نامه ها

۱. انواع زیارت ها

اشاره

۱. انواع زیارت ها

زیر فصل ها

الف) زیارت معصومین(ع)

ب) زیارت مؤمنین

ج) زیارت اهل قبور

الف) زیارت معصومین(ع)

الف) زیارت معصومین(ع)

از وظایف شرعی هر فرد مؤمن است که به زیارت معصومین اهتمام کنـد، چنان که در حـدیثی از پیامبر اکرم صـلی الله علیه و آله آمـده است: «هر آنکه قبر مرا بعـد از حیاتم زیارت کند، مانند آن است که در زمان حیاتم زیارتم کرده باشد، و کسـی که قبر مرا زیـارت ننمایـد به من جفا کرده است.» و در حـدیث دیگری است که آن حضـرت فرمود: «هر کس که مرا در حیاتم یا پس از مردنم زیارت کند، در روز قیامت شفیع او خواهم بود».(۱)

از حضـرت امام باقر(ع) روایت شـده رسول خـدا صـلی الله علیه و آله فرمود: «هر آنکه مرا یا یکی از فرزنـدانم را زیارت کنـد، روز قیـامت او را زیارت خواهم کرد و از وحشت آن روز نجاتش خواهم داد.»(۲) و حضرت امام رضا(ع) فرمود: «هر امامی را به گردن دوستان و پیروانش پیمانی است که وفای به این پیمان، هنگامی به حدّ تمام و کمال می رسد که قبرهایشان را زیارت کنـد، پس هر که امامان را از علاقه زیارت کنـد، و به آنچه مورد خواست و رغبت آنان بوده تصـدیق داشـته باشد، روز قیامت شفیع او خواهند بود».(۳)

احـادیث بسـیار دیگر که این وظیفه در آنهـا تأکیـد و آثـار اخروی آن بیـان گردیـده است. امـا آثـار دنیـوی، بـا توجه به اینکه معصومین(ع) الگوی مردم هستند، پس زیارت و دیدار ایشان در زمان حیاتشان و تشرّف به

۱- قرب الاسناد، ص ۳۱.

۲- وسائل الشیعه، ج ۱۴، ص ۳۳۶، باب تأکد استحباب زیارت النبی.

۳- بحارالانوار، ج ۹۹، ص ۳۷۲، ج ۱۰۰، ص ۱۱۶.

مزارشان بعد از وفاتشان یکی از مهم ترین وسایل پرورش فکر و تصحیح و تکمیل اعتقاد، و تهذیب نفس و تعدیل عمل است، و چه بسیار کسانی که در فکر یا عمل یا اخلاق آنها خللی بوده و بر اثر زیارت یکی از معصومین دگرگونی در آنها حاصل گردیده و از کارهای ناپسند و یا اندیشه های نادرست رهایی یافته اند، و از پرتو عنایت معصومین بهره گرفته اند و در زندگی آنان تحولی پدید آمده است. علاوه بر اینکه در زیارت معصومین زمینه استجابت دعا و قضا حوائج و شفای بیماران کاملاً فراهم است، حکایت های بی شمار از این آثار و نتایج در کتاب ها و بر سر زبان ها بسی رایج است.

مرحوم علّامه نراقی گفته است: «نفوس نیرومند قدسی ــ به خصوص انبیا و ائمه(ع) ــ پس از رحلت از بدن های شریف، و بالا رفتن به عالم تجرُّد، در نهایت احاطه و استیلا بر امور جهانند، و تمامی امور این عالم نزد ایشان آشکار است و می توانند در این جهان تأثیر بگذارند، و هرکس که به زیارتشان برود از آن آگاه می شوند و بر او شاهد هستند، و در خواست ها و توسل ها و تضرع ها و شفاعت طلبی های از زائران مرقدشان اطلاع کامل دارند، پس نسیم لطف آنان بر زائران می وزد، و رشحاتی از فروغشان برایشان می تابد، و در رفع نیاز و برآورده شدن حاجت ها و رسیدن به مقاصد و آمرزش گناهان و رفع گرفتاری هایشان در پیشگاه خداوند شفاعت می کنند... .

ب) زیارت مؤمنین

ب) زیارت مؤمنین

دیدار مؤمنان در حال زنده بودنشان، هنگام سلامتی یا بیماری، از جمله آداب مهم دینی و اجتماعی است، و در احادیث راجع به آن تأکید شده، و پاداش های بسیار برای این عمل خیر بیان گردیده است. در

حـدیثی از امام صادق(ع) آمـده است: «هر که برای خداونـد ــ نه چیز دیگر ــ به منظور دستیابی به وعده الهی و دریافت آنچه نزد خـدا است، به دیـدار برادرش برود، خداونـد هفتـاد هزار فرشـته بر او می گمارد که فریاد زننـد، هان پاک شـدی و بهشـت گوارایت باد.» در حـدیث دیگر از آن حضـرت وارد شـده است: «هر آنکه برای خـدا برادر [دینی] خود را دیدار کند، خداوند فرمایـد: مرا زیـارت کردی و پاداشت بر من است و جز بهشت به ثوابی برایت خرسـند نشوم.» و حضـرت امام موسـی کاظم(ع) فرمود: «هیـچ چیزی برای شـیطان و سـپاهیانش دردناک تر از این نیست که برادران دینی، برای خدا یکدیگر را دیدار کنند. به راسـتی که وقـتی دو مـؤمن یکـدیگر را ملاقـات و سـپس دربـاره فضـیلت مـا اهـل بیت(ع) گفت و گو کننـد، بر صورت ابلیس گوشتی نمی مانـد مگر آنکه فرو می ریزد، تا آنجا که روحش از شـدت درد اسـتغاثه می کنـد، پس ملائکه آسـمان و دربانان بهشت آن را می فهمند و وی را لعنت می کنند تا آنکه همه فرشتگان مقرب او را لعنت نمایند.

دیـدار و زیـارت برادران دینی نیز آدابی دارد، از جمله اینکه: شـخص دیـدار کننـده می بـایست مطـابق وضع زنـد گی و گفتار میزبان رفتار کند، و به او فرمان ندهد و او را به تکلّف و رحمت نیفکند. و سزاوار است که هرگاه برادر مؤمن به دیدارش آید، او را اسـتقبال کنـد، و با او مصافحه و معانقه نماید، و در تکریم و احترام او بکوشد، و به آنچه میسر شود از او پذیرایی کند، و هنگام بازگشت او را مشایعت نماید.

ج) زیارت اهل قبور

ج) زیارت اهل قبور

از سنت های پسندیده در همه اقوام متمدن رفتن کنار قبور اموات و تجدید عهد با آنان است، در آیین مقدس اسلام نیز زیارت قبور مؤمنین ــ به خصوص والـدین و ارحـام ــ سـفارش و تأکیـد شـده است، پیامبر اکرم(ع) فرمود: «قبور مردگانتان را زیارت کنید و بر آنان سلام فرستید که یاد آنها مایه پند شما

است. و نیز فرمود: «هر کس هر جمعه قبر پدر و مادر خود یا یکی از آن دو را زیارت کند خداوند او را می آمرزد، و در شمار کسانی خواهد بود که درباره والدین خود نیکی و وظیفه فرزندی را ادا کرده باشد.» و حضرت امیرالمؤمنین(ع) فرمود: «مردگانتان را زیارت کنید که آنان به زیارت شما شادمان گردند، و نزد قبر پدر و مادرتان پس از دعا در حقّ آنان حاجت خود را بخواهید. و حضرت امام موسی کاظم(ع) فرمود: «هر کس نتواند قبور ما را زیارت کند پس قبور برادران شایسته ما را زیارت نماید».(۱)

۲. محتوای زیارت نامه ها

اشاره

۲. محتوای زیارت نامه ها

زیر فصل ها

الف) سلام، شعار اسلام

ب) لعن

ج) اعلام مواضع اعتقادی

د) زیارت، جلوه گاه توحید

ه_) ولایت و برائت

و) خط جهاد و شهادت

ز) زیارت و بیعت

ح) در رکاب امام مهدی عج الله تعالی فرجه الشریف

ط) نگاه مجموعه ای به امامان

ی) مفهوم «فدا»

نتیجه گیری

الف) سلام، شعار اسلام

اشاره

الف) سلام، شعار اسلام

چون زیارت ها معمولاً با «سلام» شروع می شود، که تحیت و احترامی است از زائر نسبت به مزور و بارها در ضمن زیارت نامه ها تکرار می گردد، مناسب است معنی آن]دانسته[شود. معنی اصلی «سلام» سلامت و بی گزندی، و پاکی از عیب هاست. ظاهراً به همین جهت به آفریدگار متعال نیز اطلاق می شود، چنان که در قرآن مجید هم آمده است.(۲)

همچنین «سلام» اسم است از مصدر «تسلیم» یعنی گردن نهادن.

«سلام» بین عرب جاهلی نیز گاه به عنوان تحیت به کار می رفت، اما در آیین پاک اسلام تحیت و خوش آمدگویی به آن منحصر شد، و در دیدار مسلمین با یکدیگر سلام کردن مستحب و پاسخ آن واجب گشت. همچنین در نماز که مهم ترین عبادت مسلمان است سلام دادن واجب شده و با آن نماز پایان می یابد.

۱- دایره المعارف تشیع، ج ۸، صص ۵۶۴_ ۵۶۶.

۲- حشر: ۲۳.

به تصریح قرآن کریم در بهشت نیز تحیت مؤمنان به یکدیگر سلام است.(۱)

به این گونه «سلامٌ علیکم» شعار مسلمین شد، و آن کلمه دعایی است به معنی از آفات دنیا و عذاب سلامت بر شما باد؛ یا سلامت و رحمت خدا بر شما باد، که در سلام به پیشوایان مذهبی معنی دوم مناسب است.

«سلام» از انسان به «قول» است، یعنی درود و خوش باش؛ و از خدای تعالی به «فعل» است یعنی عطا کردن تن درستی و دور داشتن از بلاها و عذاب از انسان.

تکرار این شعار در جامعه اسلامی ــ که مسلمانان حقوق یکدیگر را رعایت می کنند ــ رفته رفته، اخوَّت و محبت و هم یاری و همکاری بین افراد را برقرار می کند، و فضایی مساعد برای وزشِ نَفحه حیاتِ طیِّبه را فراهم می گرداند، و آن زندگی خوش و شیرین و گوارایی که قرآن مجید به مردان و زنان مؤمن و صالح وعده داده است، تحقق می یابد. زیارت با تکرار «سلام» این شعار پر معنی را بازگو می کند و بر صفحه ذهن نقش می گرداند.

«سلام»، سکه رایج زیارت هاست. معمول ترین و بیشترین تأکیدی که در زیارت نامه ها به چشم می خورد، «سلام» دادن به امام و پیامبر یا شخصیتی است که زیارت می شود.

سلام، شعار اسلام و نشان ویژه امت محمدی است و تحیت و درودی است که خاصّ آیین توحید می باشد: «السّلام تحیّه لملتنا...».(۲)

مسلمان، هنگام ورود به یک خانه، شعارش سلام است.

۱- ابراهیم: ۲۳.

۲- میزان الحکمه، ج ۴، ص ۵۳۴.

و اگر کسـی در خانه نبود، باید بر خود سـلام داد که این سلام، درودی از سوی خداست «تحیه من عِنْدِ الله.» و چون خداوند و فرشتگانش بر پیامبر، درود می فرستند، مؤمنان هم موظّف و مأمورند که بر آن حضرت صلوات و سلام بفرستند.

آیات دیگر قرآن، سرشار از این تحیت و درود است. سلام بر مؤمنان؛ سلام بر بهشتیان؛ سلام بر مؤمنان پاکی که به بهشت می روند و اجر صبرشان سـلام الهی است؛ سـلام بر بندگان برگزیده خدا و نیز سـلام بر ابراهیم؛ سـلام بر موسی و هارون؛ سلام بر آل یاسین. سلام بر مرسلین و دیگر سلام ها در کتاب خداوند مطرح است، و سلام، نام خداوند است.

سلام، ابراز دوستی و خیرخواهی و طلب سـلامتی و رمز محبت و علاقه و پیونـد و چراغ سبز آشـنایی است و نشان دهنده پیوند بین زائر و مزور و ارتباط ایمانی و فکری میان آن دو است.

حضور بر مزار امـام و سـلام دادن، نوعی شـعار به نفع جبهه حق است که در وجود امـام، تجلّی یـافته و نوعی جناح ایمان و هم بستگی با خط پاکی و تقواست.

در پی این تکیه کلام، که «ترجیع بنـدِ» منشور عمیق زیارت نامه ها محسوب می شود، یک دنیا معارف دین و تاریخ زندگی و کمالات روحی و فضیلت های معروف و شناخته شده ائمه ذکر می شود.(۱)

سلام و توصیف امام

سلام و توصیف امام

از رایـج ترین کلماتی که در زیارت به پیشـگاه امام و حجت خدا گفته می شود سـلام و تحیت است و جز این هم نشاید، زیرا ادب حضور اقتضا

۱- جواد محدثی، فرهنگ زیارت، صص ۲۸۹ و ۲۹۰.

می کند پس از نام خدا و تکبیر و تحمیدش، بر طبق سنت اسلامی سخن خود را با سلام آغاز کنیم، به خصوص هنگامی که به دیدار شوق آمیز به حضور بزرگی می رسیم.

افزون بر این، حرم مطهر نبّی معظَّم و اهـل بیت معصومش بهترین و منـاسب ترین مکـان برای اجرای حکم قرآن یعنی صـلوات فرسـتادن و طلب رحمت و رفعتِ درجه از خـدای وهـاب، جهت آن پیشوایـان است. اما نکته گفتنی و قابل توجه این است که ضمن این سـلام هـا، امـام به اوصـافش خطـاب می شود، نه نـام تنهـا. و مقامی که خـدای تعالی به وی عطا کرده و فضایلی که واجد است ذکر می شود، یا نسبتی که با رسول اکرم صلی الله علیه و آله دارد.

بـدین ترتیب متون زیـارت که بخش عمـده آن سـلام بر مَزور است، خود دفتری نورانی از مقامـات معنوی و کمالات روحی و اوصاف و مناقبِ پیامبر گرامی ما و عترت طاهره اش و کارنامه ای از کوشـش هایِ آنان برای برافراشـتن پرچم توحید و ترویج قرآن و بسـط عـدالت و امر به معروف و نهی از منکر، و به بیـان دیگر امام شناسـی به گونه ای زنـده و آموزنـده می باشـد، در عباراتی شیوا و آهنگین می باشد، و اینک چند مثال:

در زیارت رسول اکرم صلی الله علیه و آله می گوییم:

«...سلام بر تو ای بر پا دارنده عدالت.

سلام برتو ای گشاینده راه خیر.

سلام بر تو ای معدن وحی و نزول قرآن.

سلام بر تو ای مُبلّغ از طرف خدا.

سلام بر تو ای چراغ روشنی بخش.

سلام بر تو ای بیم دهنده.

سلام بر تو ای نور خدا که از آن روشنایی می گیرند...»

در زیارت ائمه بقیع می خوانیم:

«سلام بر شما پیشوایان هدایت.

سلام بر شما اهل تقوا.

سلام بر شما ای حجت های بر اهل دنیا.

سلام بر شما ای قیام کنندگان به قسط در بین مردم.

سلام بر شما پاکان برگزیده.

سلام بر شما خاندان رسول خدا...»

در عبارات مذکور وصف «قیام کنندگان به قسط در بین مردم»برای امامان قابل توجه بیشتر است. توضیح اینکه با در نظر گرفتن معانی «قسط» که «عدل، حِصه و نصیب، پاره از چیزی» می باشد، جمله مذکور روشنگر فعالیت های اجتماعی آن پیشوایان معصوم برای گسترش عدالت و مساوات است، آن هم میان همه خلایق به طور عموم، و برای رساندن هر کس به نصیب و بهره ای که از مواهب الهی باید ببرد و حق دارد. روشن است که «مأمورینِ» این «ائمه» و زائرین چنان مزاراتی چه وظیفه ای در اجتماع خواهند داشت.(۱)

ب) لعن

ب) لعن

در همین زیارت نامه ها که درود به پاکان و رسولان و امامان و اهل کمال و معنویت فرستاده می شود، ننگ و نفرت و نفرین و لعنت هم بر دشمنان آنان، که دشمنان حق و عدل و نیکی و پاکی هستند، فرستاده می شود.

در کنار هم بودنِ «سلام ها»، «لعن ها» می رساند که آن «ولایت» و این «برائت» در کنار هم اند و مکمل یکدیگر.

۱- شوق دیدار، ص ۲۴۴.

مخاطبان لعنت در زیارت نامه ها کیستند و چه کسانی ملعونند؟ خدا و رسول، در قرآن و سنت، چه کسانی را لعنت کرده اند؟ و چه کسانی مستحق اند؟... بحثی است مفصل که در اینجا مجال بیانش نیست، کافی است به آیات قرآن و احادیث پیامبر و ائمه(ع) مراجعه کنید.

ولی لعنتی که در زیارت نامه ها آمده است، نوعی نفرین و طرد است.

معنی لعن، طرد کردن و راندن و دور کردن از رحمت است عرب ها، هنگام راندن کسی از جمع خویش، تعبیر لعن به کار می برده اند.

در زیارتی که امام صادق(ع) به یونس بن ظبیان و... آموخته است، خطاب به سیدالشهدا(ع) می خوانیم:

... لعنت باد بر امتی که شما را کُشتند، و با شما به مخالفت برخاستند و ولایت شما را انکار کرده، و امتی که (در صحنه حق و یاری شما) شاهد بودند ولی به شهادت نرسیدند... .

این برائت و بیزاری که در قالب «لعن» بروز می کند، با این زشتی ها، فسادها، تحریف ها، ستم ها، گردنکشی ها، صف آرایی در مقابل جناح حق، نپذیرفتن طاعت ائمه و مخالفت با این رهبران الهی آمیخته است. لعن آنان، طرد نمایندگان این خطّ در همیشه و همه جای تاریخ است.

آن که آنان را به این خاطر لعن می کند، طبعاً باید فکر و عمل خود، از این گونه کجی ها و فسادها پاک باشد. نفی موضع امویان و عباسیان در دشمنی با ائمه و راه درست آنان، رفض موضع عملی و فکری پیروان آنان در طول تاریخ است.

می بینیم که حتی لعن بر دشمنان ائمه و مخالفان راه خدا و سنت رسول هم، برای پیروان راستین حق و طرفداران اهل بیت عصمت(ع) سازنده و خط دهنده است.(۱)

ج) اعلام مواضع اعتقادی

ج) اعلام مواضع اعتقادی

در زیارت نامه ها، از آن جا که کلام معصومین(ع) و آموزش امامان شیعه است، می توان ملاک یابی و «موضع شناسی» کرد و در مورد شیعه ای که این کلمات را در مزار، از روی عقیده بر زبان می راند چنین حسابی گشود.

«اعلام مواضع»، هم به صورتِ سخن و هم به صورت عملی، قابل اجراست. گاهی خودِ یک عمل، اعلام موضع است، گاهی نفس رفتن به جایی و شرکت در جمعی و حضور در جلسه ای، گویای مواضع انسان است، هر چند انسان، کلامی هم نگوید و اظهارنظری هم نکند. گاهی هم سخنان و آراء، گویای مواضع انسان است... .

زائر، پوینده ای است که در گذرگاه زمان و معبر تاریخ، با زیارتش، با حضورش و با زیارت نامه خواندنش نشان می دهد که در چه خطی است و به چه جریانِ حقی وابسته است، و با چه کسانی و بر چه کسانی است، طرفدار چیست و مخالف کیست؟

متنِ زیارت نامه ها به صورت مؤکد و فراوان، شامل این«اعلام مواضع» و تصریح به راه خطّ و رهبری و جناحی است که زائر امام، در آن قرار دارد و در رابطه با همان «موضع» هم، به «زیارت» آمده است.

۱- فرهنگ زیارت، صص ۲۹۱_۲۹۳.

تصریح به قبول یک رهبری، اعلام نفی رهبری های دیگر است. خود را در خطّ رهبری ائمه دانستن و معرفی کردن، پاسخِ «لا» به همه داعیه داران و عَلَم افرازان و طاغوت ها و قدرت های ضدّ خدایی و مخالف حق و قانون های متزلزل و سلطه های ضدّبشری و قانون گذارانِ یک سونگر کافر است.

به زیارت حجت خدا و امام معصوم و رهبران الهی رفتن، در بردارنده همه این اهداف و مواضع است. این همان مسئله «تولّی» و تبرّی» را می رساند که از شاخه های اساسی دین و از نشانه های بارزِ «دین داری» است و ضرورت پای بندی به آنها، نه به صورت ظاهری و تنها در شکل، و نه فقط در حدّ «حبّ» و «بغض» قلبی و درونی، بلکه در متن عمل و رفتار و سلوک اجتماعی و برخوردهای سیاسی، از مسلّمات «خطّ مکتبی» یک مسلمان متعهد و «موضع دار» است.

پی گیری این موضع و موضوع را در متن زیارت نامه ها، با توجه به برخی تعبیرات و شعارها و شعائر می توان روشن تر انجام داد.(۱)

د) زیارت، جلوه گاه توحید

د) زیارت، جلوه گاه توحید

زیارت ها با آنکه در وضع اولیه و ابتدایی بزرگ داشت و یادکردِ پیشوایان دینی و اولیای الهی می باشد، اما از آن جا که اسلام آیین یکتاپرستی است، و هیچ عملی ـ به خصوص اعمال عبادی ـ نیست که از مسلمانِ واقعی سر زند و ارتباطی با خدای یکتای بی همتا نداشته باشد؛ بدین جهت در زیارت های رسیده از پیشوایان دینی با تعبیرهای مختلف

۱- فرهنگ زیارت، ص ۲۸۷.

خدای تعالی نامبرده و ستوده می شود، که به طور کلی می توان آنها را به دو صورت مستقیم و غیر مستقیم بخش کرد.

مقصود از صورت مستقیم آن است که جملاتی در تکبیر و تهلیل یا تسبیح و تحمید خدای تعالی در ابتدا یا ضمن زیارت آورده شده، و این به خصوص در اذن دخول و دعای بعد از نماز زیارت دیده می شود.

صورت غیر مستقیم آن است که فضایل و مناقب ائمه، همه بخشش و دهش الهی معرفی می گردد، تا توهّم وجود استقلالی آنها یا غلوّی برای زائر پیش نیاید، بدین صورت زیارت جلوه گاه توحید و گرانبار از معارف الهی می شود.(۱)

ه_) ولایت و برائت

ه_) ولایت و برائت

موضوع دیگری که در زیارت نامه ها، به طور گسترده و مکرّر به چشم می خورد، «تولّی» و «تبرّی» است. ولایت داشتن و برائت جستن. اعلام هم بستگی نمودن و اظهار برائت و بیزاری کردن.

سخن ما، از گروه حق پرست و موحّدی است که می خواهد معیارهای مکتب را بر همه اصول زندگی خویش حاکم سازد. ازاین رو، در ولایت و برائت نیز باید نگاهش به کلام خدا و رهنمود پیامبر و ائمه، و رفتار عملی و سلوک اجتماعی آنان باشد.

ولایت و برائت، نوعی «جاذبه» و «دافعه» و پیوستن و گسستن را در بر دارد. ولایت، به طور کلی و عام، جهت خدایی داشتن همه کارها و برنامه ها، و نوعی تشکّل و تحزّب و هم جبهه گی در عقیده و عمل، با اولیای دین و پرچمداران توحید است. حفظ و پاسداران و پای بندی به جبهه حقی است

۱- شوق دیدار، ص ۲۵۵.

که انسـان به آن پیوسـته و وابسـته است. بعـد عملی و خـارجی این «پیوسـتگی درونی» چنـان روشن است که نیـازی به بحث و استدلال ندارد.

امام باقر(ع) در حدیث مفصّلی به جابربن عبدالله می فرماید:

آن که مطیع خـداست «ولیّ» ماست و آن که نافرمانی خدا کند، «دشـمن» ماست، به «ولایتِ» ما جز با عمل و پرهیزکاری، نمی توان رسید.(۱)

(((

از موضوعاتی که در زیارت ها طرح می شود تَبرّی و بیزاری جسـتن از بنیان گذاران حکومت ظلم و فساد و دشمنان ائمه هدی است، و این در پی تولی و اظهار محبت و تحیَّت به پیشوایان دینی است، بدین ترتیب زیارت جلوه گاه تَولی و تَبرّی است.

از آن جهت که این دو حـالت روانی از عواطف مهم انسـان است که در تربیت اخلاق فردی و همچنین فعالیت های سیاسـی و اجتمـاعی آثـار مهمی دارد، و انگیزه بسـیاری از رفتارهـای پسـندیده یا ناپسـند می باشـد، نخست به توضـیحی در این باب می پردازیم و سپس شواهدی از متن زیارت ها نقل می کنیم:

رغبت و نفرت، محبت و عـداوت از حالات انفعـالی و عواطف انسـان است، که به طور طـبیعی در افراد وجود دارد و در روان شناسی مورد تحقیق قرار می گیرد.

یک مسـلمان پای بنـد به مـذهب نمی توانـد در دل نسـبت به موافقان و مخالفان عقیدتی خود حالتی یکسان داشـته باشد، زیرا لازمه اعتقادِ راستین به یک مکتب جانب داری و دفاع از آن و علاقه به پیشوایان و نفرت و دوری از مخالفانش می باشـد، که اگر شخص مکتبی چنین

۱- وسائل الشیعه، ج ۱۱، ص ۱۹۶.

حـالتی نداشـته باشـد، بی شـک مخالفـان از نوعی ضـدیت و دشـمنی نسـبت به او و مکتبش خـالی نخواهـد بود، چنـان که در رویدادهای سیاسی و اجتماعی کنونی می بینیم.

افزون بر این، اسلام که دینی جامع و کامل است، تعلیماتش هیچ گاه منحصر به اعمال ظاهری نمی شود، بلکه درباره مقاصد و نیّات آدمی نیز حکـم و دسـتور دارد و بـه خصـوص نسـبت بـه عـاطفه محبـت و عـداوت کـه از عواطـف قـوی انسـان اسـت رهنمودهایی عرضه می کند که از حکمت و واقع بینی تعلیماتش حکایت می نماید.(۱)

(((

یکی از بارزترین و برجسته ترین مشخصه های ایمان تولّی و تبرّی است که به صورت حبّ و بغض یا نفرت و ارادت جلوه می کند. هر حیوان یا درختی، دوست داشتنی ها و پسندیده های خود را جذب می کند و ناپسندها را از خود می راند و هر انسانی بر اساس بینش خویش برخی چیزها را پسندیده می داند و به آن محبت می ورزد و برخی دیگر را ناپسـند می شـمارد و مورد بغض و غضب خویش قرار می دهـد. در روایات نیز حبّ و بغض معیار دین داری شـمرده شـده است. از حضـرت امام باقر(ع) رسـیده است: آیا دین داری چیزی جز محبت و دوستی اولیای خدا و بغض و دشمنی دشمنان الهی است؟ «هَلْ الدِّینُ إلاَّ الْحُبُّ وَ الْبُغْضُ».(۲)

۱- شوق دیدار، ص ۲۶۱.

۲- بحارالانوار، ج ۶۵، ص ۶۳.

ابوحمزه ثمالی از امام باقر(ع) پرسید: حقیقت ایمان چگونه تکمیل می شود؟ امام باقر(ع) فرمود: «با دوستی دوستان خدا، دشمنی دشمنان او و همراهی با صادقان».(۱)

و) خط جهاد و شهادت

و) خط جهاد و شهادت

تأکید بر خط جهاد و شهادت، از مفاهیم دیگر متون زیارتی است.

زائر، وقتی شعار صلح و ستیزش را بیان می کند، جهتِ دوستی ها و دشمنی ها هم بر محور ولایت ائمه است؛ و زیارت، بیانگر آن خطّ حماسی و خونین، که مبتنی بر مبانی مکتبی و عقیدتی است و زائر با زیارتش جبهه فکری و هم بستگی خود را ابراز می کند.

از عناصر بارز و مهمّی که در زیارت نامه ها به چشم می خورد، عنصر «جهاد و شهادت» به عنوان دو نمونه از ارزش های قرآنی است. و این دو نیز، جز در سایه «بیعت»، فراهم نمی آید. بیعت هم پذیرش عملی ولایت و رهبری آنان است.

محورهای این مسئله متعدد است و در زیارت ها، روی همه آنها تکیه و تأکید به چشم می خورد؛ هم طرح اصل مسئله جهاد و شهادت در راه خدا، هم اینکه ائمه و اولیای دین، از صفات برجسته و فضایل درخشان و والایشان، جهاد در راه خدا و کشته شدن در این مسیر مقدس است و این افتخاری برای این دودمان است.

زائر تنها به ابراز علاقه و محبت و اظهار ولایت نسبت به ائمه و برائت از دشمنان بسنده نمی کند، بلکه در میدان عمل هم، پایدار و استوار و اهل جهاد است و آرزوی جهاد و شهادت در راهشان و پیش رویشان،

۱- ادب فنای مقربان، ج ۱، ص ۵۹.

از خواسته های بلندِ یک شیعه زائر و مؤمن است. طرح این شعار و آرزو و امید، انسان را در همین خط قرار می دهد و این فرهنگ را در دل و جان زائر رسوخ می دهد... .

در زیارت نامه ها، هم درباره رسول خدا صلی الله علیه و آله و هم ائمه(ع)، موضوع «جهاد فی سبیل الله» یکی از کارهای برجسته و فضایل درخشان آنان به حساب آمده است، آن هم به صورت یک شهادت و گواهی. زائر، باور و اعتقاد و شناخت خویش را این گونه بیان می کند که: «گواهی می دهم که تو، یا شما ائمه، در راه خدا و با انگیزه الهی جهاد کردید، از اسلام و حق دفاع نمودید، پاسدار دین خدا بودید، با برخورداری از ایمان و یقین، در راه خدا کشته شدید و... از این گونه تعبیرات که همه در متن زیارت آمده است».(۱)

پیروی امامان، «عمل» می طلبد. «ادعا» و «شعار»، بدون پشتوانه ای از تلاش و آمادگی و اقدام، خریدار ندارد. «زیارت»، مظهر عشق و علاقه است و نشانِ پیوند و رابطه و سمبل «بیعت» و رمز «میثاق» و عنوانِ «عهد».

امامان، در ایمان، جهاد و شهادت، ایثار و فداکاری الگوی ما هستند. زائر وقتی در دیدار مرقدشان، اظهار محبت و اعلام مودّت و بیعت و وفاداری و تبعیت و پیروی و هم خطّی و هم رأیی می کند، یعنی حتی تا مرز شهادت هم با آنان است، ثابت و استوار، مؤمن و معتقد، صبور و شکیبا.

«زائر» چه کند؟ چگونه در مسیر آنان قرار گیرد، هم در مکتب و جهاد، هم در مبارزه و شهادت طلبی؟...

اگر امروز، حسین(ع) نیست، «راه» او هست.

۱- فرهنگ زیارت، صص ۳۰۹_۳۱۰.

اگر زائر، در کربلای سال ۶۱ هجری نبوده است تا در دفاع از امامش جان ببازد، جبهه های امروز نبرد و تقابل حق و باطل، کربلای ماست. هر روز عاشورا و هر جا کربلا، است. شهادت طلبی زائر و حرکت در «راه ائمه»، در حسرت نسبت به نبودن در کربلا اگر تجلی می یابد، جبرانش با حضور در صحنه های مقاومت و دفاع امروز از اسلام، میسّر است.

در زیارت نامه ها، زائر، حسرت می خورد که چرا در عاشورا نبود تا حسین را یاری کند و نسبت به یاران بزرگ و شهید ابا عبدالله الحسین، با هزار آرزو می گوید:

یالَیْتَنِی کُنْتُ مَعَکُم فَأفُوزَ مَعَکُم.(۱)

ای کاش با شما بودم و همراه شما به فوز و کامیابی می رسیدم.

زائر، خطاب به سید الشهدا(ع) می گوید:

اگر آن هنگام که استغاثه می کردی _ و هل من ناصر می گفتی _ بدن من نبود تا پاسخت دهد، اما دل و گوش و چشمم، فکر و خواسته و آرمانم، پاسخگوست، و تسلیم و پیرو فرزند پیامبر!...(۲)

و نیز:

دلم تسلیم شماست، رأی و فکرم پیرو شماست. نصرت و یاری ام، آماده برای شما، با شمایم، نه با دشمنانتان.

اکنون که ائمه حضور و حیات ندارند، تبعیت از آنان و یاری کردنشان تلاش در مسیر اهداف و تعالیم و راه آنان است.(۳)

ز) زیارت و بیعت

ز) زیارت و بیعت

۱- مفاتیح الجنان، زیارت امام حسین(ع).
۲- کامل الزیارات، ص ۲۳.
۳- فرهنگ زیارت، صص ۳۱۵_۳۱۶.

زیارت، بیعت زائر با امام است، در مسیر «تولّی» و «تبرّی». در متون زیارتی، به این نکته تصریح شده و زائر، خدا و امام را به گواهی می گیرد که به این میثاق و عهد، وفا کرده است.

در زیارتی که مرحوم کلینی، از امام هادی(ع) نقل کرده است، در زیارت سیدالشهدا(ع)، پس از سلام و درود بر آن حضرت، دستور می دهد که نام یکایک ائمه را یاد کن، بگو:

اَشهَدُ انّکُم حُجَجُ الله... اکتُبْ لی عِندَکَ میثاقاً وَ عَهْداً إِنِّی اَتَیْتُکَ مُجَدِداً المیثاقَ، فَاشْهَدْ لی عِنْدَ رَبِّکَ... .(۱)

پس از شهادت به اینکه ائمه، حجت های پروردگارند، خطاب به امام حسین(ع) می گوییم: «این را برای من، پیش خودت به عنوان «میثاق و عهد» بنویس، بنویس این که من به زیارت تو آمدم، در حال تجدید میثاق، نزد پروردگارت گواه من باش»!

عالم بزرگ شیعه، سیّدرضی، در دستورالعملی که درباره زیارت پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله دارد، با استفاده از همین نکته می گوید: پس از زیارت آن حضرت می گویی:

خدایا! این زیارت را، نزد خودت بیعتی پسندیده و پیمانی استوار قرار بده، پیمانی که حیات و مماتم، زندگی و مرگم بر این پیمان و در وفاداری به آن باشد و بر همین میثاق هم مرا در قیامت برانگیزی.(۲)

در زیارت نامه ها این فرازها، مسلمانان را در پیوندی معنوی و ارتباطی عمیق با اولیای دین قرار می دهد و یک زائر، احساس می کند که در مسیر حرکت جهادی ائمه و خط سرخ حسین(ع) و کربلا است.

۱- مفاتیح الجنان.

۲- بحارالانوار، ج ۹۷، ص ۱۶۲.

«بیعت مرضیه» و «عهد مؤکد»، که در متن زیارت است، گویای چه رازی است؟ زندگی و مرگ، بر مبنای وفا به این عهد، یعنی چه؟ محشورشدن در رستاخیز بر اساس وفای به «شرایط» و «حدود» و «حقوق» و «احکام» آن قرار دهد.

این بیعت، تنها یک تشریفات یا احترام گزاری ظاهری نیست، بلکه رسالت سنگینی را به گردن می نهد، که حدّ و مرز و قلمرو آن، تا دامنه قیامت هم کشیده می شود.

وقتی ائمه دین، امام جهاد و اسوه شهادتند، زیارتی هم که پیمان با این پیشوایان مجاهد و شهید باشد، حضور در میدان مبارزه و درگیری و فداکاری را می طلبد. و این، جز در سایه اعلام آمادگی از سوی زائر، برای جانبازی در این راه، میسر نیست. به همین جهت، عنصر «شهادت طلبی» را که در پی همین نکات مطرح است، نباید از نظر دور داشت.(۱)

ح) در رکاب امام مهدی عج الله تعالی فرجه الشریف

ح) در رکاب امام مهدی عج الله تعالی فرجه الشریف

حکومت عدل گستر حضرت مهدی عج الله تعالی فرجه الشریف زیباست، درک آن دوران گران قدر، سعادت است و آرزوی دیدار آن ایام، ارزشی والاست. آرزوی حضور در عصر ظهور و رجعت یکی از خواست ها و آرمان های زائر است که در زیارت نامه ها آمده است؛ از جمله در زیارت های خاص آن دوره، عبادت است، البته انتظاری تعهد آفرین و عمل زا و زمینه ساز. در«زیارت جامعه» می خوانیم:

مُعْتَرِفٌ بِکُمْ، مُصَدِّقٌ بِرَجْعَتِکُمْ، مُنْتَظِرٌ لِأَمْرِکُمْ، مُرتَقِبٌ لدَوْلَتِکُم... .(۲)

من شما را به امامت می شناسم، به بازگشت شما باور دارم، منتظر

۱- فرهنگ زیارت، صص ۳۱۲_۳۱۵.

۲- مفاتیح الجنان، زیارت جامعه کبیره.

حکومت شما و چشم به راه دولتِ شما هستم.

چشم انتظار تشکیل دولتِ مهدی عج الله تعالی فرجه الشریف بودن، از تلاش و جهاد برای زمینه سازی آن حکومت، جدا نیست. هم باید زمینه چینی و تمهید مقدمات برای آن روزگار کرد، هم در عصر امام، باید در دولتِ او خدمت و فعالیت داشت و هم در رکابش، حتی برای بذل جان آماده بود.

انتظار ظهور آن حضرت، باید همراه با فراهم کردن اسباب و مُعِدّات و زمینه های لازم و یاری ها و امکانات شایسته و بایسته باشد. زائر خطاب به امام زمان عج الله تعالی فرجه الشریف می گوید:

نُصْرَتِی مُعَدَّةٌ لَکُمْ وَ مَوَدّتی خالِصَةٌ لَکُم.(۱)

نصرت و یاری ام برای شما آماده و دوستی ام، خالص برای شماست.

و نیز:

وَاجْعَلْنی اللّهُمَّ مِنْ اَنصارِهِ وَ أَعْوانِهِ وأَتْباعِهِ وَشِیعَتِهِ.(۲)

خدایا! مرا از یاران و پیروان گوش به فرمان آن حضرت قرار بده.

در زیارت دیگری از آموزش های حضرت رضا(ع) در باب زیارت امام غایب می گوییم:

خدایا! ما را در حزب آن حضرت قرار بده، از آنان که فرمان او را اجرا می کنند، همراه او مقاومت دارند، با خیرخواهی برای وی، رضایت تو را می جویند، تا آنکه در قیامت، ما را در زمره یاران و پیروان و تقویت کنندگان حکومتش برانگیزی....(۳)

باز، در زیارتی دیگر، خطاب به آن امید دل ها و منجی انسان ها می گوییم:

ای مولای من! اگر پیش از ظهورت مرگم فرا رسد، تو و پدران پاک و بزرگوارت را در پیشگاه خداوند وسیله و واسطه قرار می دهم تا هنگام

۱- مفاتیح الجنان، زیارت امام زمان.

۲- مفاتیح الجنان، زیارت امام زمان.

۳- مفاتیح الجنان، باب زیارت های حضرت ولیّ عصر.

ظهورت و تشکیل دولتت، مرا بار دیگر به دنیا برگرداند، تا به خواسته و آرمان خودم از راه اطاعت تو برسم.

آرزوی بازگشت به دنیا در روزگار ظهور او، باید همراه با آماده سازی روح و اراده برای آن دوران باشد و زمینه سازی اجتماعی برای آمدنِ آن عدل گستر و حجت غایب پروردگار. این گونه است که می بینیم انتظار، با تنبلی و بی حوصلگی و بی تفاوتی و بی عاری سازگار نیست.

...انتظار، یک بسیج عمومی است.

زائری که مشتاق حضور و جهاد در رکاب مهدی عج الله تعالی فرجه الشریف است، باید لیاقت های مورد نیاز را از هم اکنون در خود فراهم آورد، وگرنه این شوق، به تنهایی او را به جایی نمی رساند.

شهادت، حدّ اعلای کمال انسان است و چه زیبا که در رکاب «مهدی موعود» باشد، و در راه احقاق حق و گسترش عدل بر گستره زمین!

در زیارت ها، روی عنصر «شهادت طلبی» و آرزوی جهاد و شهادت، پیش روی امام زمان و در رکاب آن عزیز، تأکید فراوان شده است و این در پی آن خواسته ارزشمند زنده شدن و رجعت در روزگار امام عصر است. در این مورد هم به فقراتی از متون زیارتی اشاره می کنیم.(۱)

ط) نگاه مجموعه ای به امامان

ط) نگاه مجموعه ای به امامان

یکی از نکات محتوایی مهم که در زیارت نامه هاست، «نگاه مجموعه ای» به شخصیت معصومین(ع) است، نه نگاهی به فرد و جدا از یک منظومه و مجموعی از بندگان شایسته خداوند. به همین جهت، در کنار یاد و درود و سلام به هر معصومی در زیارت، به شجره نامه معنوی، عرفانی و ملکوتی و به تبار عرشی این خاندان اشاره می شود.

۱- فرهنگ زیارت، صص ۳۲۰_۳۲۲.

این نگاه، گاهی به صورت پرداختن به انبیای الهی در کنار سلام و درود بر یک امام معصوم است، یا به شکل بیان وراثت امام نسبت به پیامبران. مثلاً در زیارت امام حسین(ع)، به او سلام می دهیم، به عنوان کسی که وارثِ آدم صفوه الله، نوح نبیّ الله، ابراهیم خلیل الله، موسی کلیم الله، عیسی روح الله، و محمد حبیب الله است. یا در آغاز زیارت حضرت معصومه(س)، بر آدم و نوح و ابراهیم و موسی و عیسی هم سلام می دهیم. در زیارت نامه های متعددی این ویژگی دیده می شود.

این گونه ایجاد پیوند برای آن است که نشان دهد شجره نامه معنوی و هدایتی و ربانی این اولیای الهی به آن بندگان زبده خدا می رسد و بیانگر پیوند و ارتباط خط آنان با یکدیگر است. اشاره به این است که فضایلی را که خداوند به آن انسان های معصوم و مبشّران منذر و سفیران آسمانی داده است، به اینان هم اعطا کرده است.

در احادیث مربوط به حضرت امیرالمؤمنین علی(ع) آمده است که : «هر کس بخواهد به آدم در علمش، به نوح در فهمش، به ابراهیم در خُلقش، به موسی در مناجاتش، به عیسی در سنّتش و به محمد صلی الله علیه و آله در تمامیت و کمالش نگاه کند، پس به علی(ع) نگاه کند».(۱)

علی احمد، علی موسی و عیسی

که در اطوار خلقت جز علی نیست

علی آدم، علی شیث و علی نوح

که در دور نبوت جز علی نیـــــست

۱- الغدیر، ج ۳، ص ۳۵۵.

نه تنهـا امـام علی(ع)، بلکه چهـارده معصوم و انوار پـاک عترت رسول چنین انـد. یکی از معانی اینکه این امامان، وارثِ آدم و نوح و موسـی و عیسـی و ابراهیم و... هسـتند، وراثت در علم و کمال و فضایل و هـدایت گری و خوبی است. همه آنان سـتاره های درخشان یک منظومه اند و با هم ارتباط معنوی دارند.

بُعـد دیگر این نگاه مجموعه ای، جریانی و منظومه ای، به این صورت است که در زیارت هر یک از معصومین، از رسول خـدا و ائمه دیگر یاد می شود. در زیارت حضـرت رضا(ع)، سـلام و درود و تحیت به رسول خدا صلی الله علیه و آله و امیرالمؤمنین علی(ع)، حضـرت زهرا و امام حسن و امام حسین و ائمه دیگر(ع) دیده می شود، تا نشان دهد که اینها همه نور واحدند و شاخ و برگ یک درخت و حلقه های یک سلسله نورانی متصل به عالم ملکوت.(۱)

ی) مفهوم «فدا»

اشاره

ی) مفهوم «فدا»

از نکـات دیگری که در زیـارت نـامه ها زیاد دیـده می شود، موضوع اظهار فـدا شـدن زائر در راه و در مسـیر محبت اهل بیت عصـمت(ع) است. اینکه زائر، ابراز فداکاری و آمادگی برای فدا شدن در راه اولیای خدا داشـته باشد، یا از خدا بخواهد که او را فدای ائمه و اهل بیت و راه آنان کند، نوعی فرهنگ شهادت طلبی در آن نهفته است.

همان گونه که حسـین بن علی(ع) در کربلا ایثار و فدا را به اوج رساند و هر چه داشت به صـحنه آورد و به نمایش گذاشت و فدا کرد (بَذَلَ مُهْجَتَهُ فِیکَ) هم خود شهید شد، هم فرزندان و برادران و عموزادگان و

۱- فرهنگ زیارت، صص ۳۲۴ و ۳۲۵.

بستگان و دوستانش و هم خانواده اش به اسارت رفتند و امام برای همه اینها آمادگی داشت، زائر هم همین آمادگی ها را در متن زیارت نامه ابراز می دارد.(۱)

یا) گواهی دادن به ایمان و فضیلت

یا) گواهی دادن به ایمان و فضیلت

از جمله نکات محوری در محتوای زیارت نامه ها، شهادت دادنِ زائر به ایمان و عمل صالح و جهاد و صبر و تسلیم و ادای وظیفه و ثبات در راه حق و یاری دین و... است. طرح این گونه ارزش ها اولاً می رساند که زائر اینها را به عنوان ارزش های مکتبی قبول دارد و به آنها ارج می نهد و به خاطر همین ارزش دانستن است که به عنوانِ فضیلت، برای آنان بر می شمارد. ثانیاً می رساند که خود زائر هم می کوشد در همین مسیر گام بر دارد و این خوبی ها را در وجود و عمل و زندگی خود محقق سازد. از نظر روانی هم تأکید بر یک چیز در گفتارها و شعارها، خود شخص را هم تحت تأثیر قرار می دهد و به سنخیّت با آن مضامین می کشاند.

به عنوان نمونه در زیارت قمر بنی هاشم حضرت اباالفضل(ع) که از امام صادق(ع) نقل شده ، می خوانیم:

اَشْهَدُ أَنَّکَ بِالتَّسْلِیمِ وَ التَّصْدِیقِ وَ الْوَفاءِ وَ النَّصِیحَهِ لِخَلَفِ النَّبِی... .

وقتی برای حضرت اباالفضل این گونه گواهی می دهیم که او در برابر ولیّ خدا تسلیم بود و او را قبول داشت و اهل وفا و خیرخواهی برای وصیّ و جانشین پیامبر بود، یعنی این ارزش ها را ارج می نهیم و برای خودمان هم مایه فخر و ارزش می دانیم. در ادامه همین جملات، از خداوند برای او پاداش می طلبیم، به خاطر«صبر» و «اخلاص» و «یاری»

۱- فرهنگ زیارت، ص ۳۲۳.

(بِما صَبَرْتَ وَ احْتَسَبْتَ و اَعَنْتَ) و این سه عنصر اخلاقی مهم را یاد می کنیم. در همین زیارت، او را به عنوانِ عبدصالح، مطیع خدا و رسول، مطیع امیرمؤمنان و امام حسن و امام حسین(ع) معرفی می کنیم که اینها هم معیارهای ارزشی اند و در زیارت او باز این تعبیرات وجود دارد:

اَشْهَدُ أَنَّکَ قَدْ بالَغْتَ فِی النَّصیحَهِ وَ اَعْطیْتَ غایَه الْمَجْهُود... أَشْهَدُ أَنَّکَ لَمْ تَهِنْ وَ لَمْ تَنْکَلْ وَ انَّکَ مَضَیْتَ عَلی بَصیرَهٍ مِنْ أَمْرِک، مُقْتَدِیاً بالصّالِحینَ وَ مُتّبِعاً لِلنّبِیّینَ.

گواهی می دهم که تو در خیرخواهی(نسبت به امام خود) به نهایت رسیدی و همه تلاش خود را در این راه کردی. شهادت می دهم که تو سست نشدی و عقب ننشستی و پیمان نشکستی، گواهی می دهم که در راه خود با بصیرت پیش رفتی و به صالحان و پیامبران اقتدا کردی.

اینها حرمت گذاری به شایستگی ها و صفات و اعمال خوبی است که در سلام های زیارت بیان می شود و بر خود زائر هم اثر می گذارد.

در زیارت حسین بن علی(ع)، آن همه تأکید بر اینکه تو نماز را بر پا داشتی، زکات را ادا کردی، امر به معروف و نهی از منکر کردی، در راه خدا جهاد کردی تا به شهادت رسیدی، از خدا و رسول اطاعت کردی و... همه اینها هم یادآور تکلیف دینی و تعهد ایمانی یک مسلمان است، هم آموزش اطاعت به پیروان و پایبندی به تعهدات دینی است.(۱)

یب) شاهد گرفتن بر ایمان و ولایت

یب) شاهد گرفتن بر ایمان و ولایت

نکته دیگر که در مضمون زیارت نامه ها دیده می شود، شاهد گرفتن پیامبر و ائمه بر این است که زائر، از نظر اعتقادات و توحید و نبوت و پذیرش امامت و ولایت عقیده به رجعت و معاد و... در خطّ ائمه است و

۱- فرهنگ زیارت، صص ۳۲۸ و ۳۲۹.

بـا آن دوست و بـا دشـمنانشان دشـمن است و آرزوی اینکه بر این باور و عقیـده تا آخر بمانـد. این فراتر از بحث تولّی و تبرّی نسبت به آنان است، گواه گرفتن آنان بر این حقیقت و در خواست اینکه در روز نیاز هم شاهد باشند و گواهی دهند.

این استشـهاد و گواه گیری، به پیامبر و اهل بیت هم خلاصه نمی شود. شاهد گرفتن خدا، فرشـتگان، پیامبران و عرشیان، سپس به ودیعت سپردن این باورها تا ذخیره آخرت باشد. در زیارت هفتم امام حسین(ع) آمده است:

اُشْهِدُ اللهَ وَ مَلائِکَتهُ وَ أَنْبِیائَهُ وَ رُسُلَهُ اَنّی بِکُمْ مُؤمِنٌ وَ بِإِیابِکُم موُقِنٌ.

خدا و فرشتگان و پیامبرانش را گواه می گیریم که من به شما ایمان دارم و به بازگشت و رجعت شما یقین دارم.

در زیارت اربعین سید الشهدا(ع) هم شهادت دادن به اینکه آن حضرت، ولیّ خدا، فرزند ولیّ خدا و پسر برگزیده خداست که بـه کرامـت الهی نائـل شـده و به عهـد الهی وفـا کرده و در راه خـدا به جهـاد پرداخته است دیـده می شـود ، هم شاهـد گرفتن خداوند نسبت به اینکه زائر، با او دوست و با دشمنش دشمن است:

اللّهُمَّ اِنّی اُشْهِدُکَ اَنّی وَلُّی لِمَنْ والاهُ وَ عَدُوٌّ لِمَنْ عاداهُ.

شاهد گرفتن آنان بر اینکه زائر، عرض ارادت و ابراز ولایت کرده و سـلام داده و دوست داران این خاندان است، در این متون زیارتی دیده می شود. این نوعی ادای حق و انجام وظیفه است.

پیشتر گفته ایم که زیارت، وفای به عهد پیرو با پیشواست، با این شهادت دادن ها، خط حرکت سیاسی و زندگی اجتماعی زائر در مسیر

ولایت ائمه تثبیت می شود، گواه گرفتن آنان بر این باور و عقیده، موجب رسوخ این صـفات و حالات در روح زائر می شود و تأثیر تلقینی دارد.(۱)

نتیجه گیری

نتیجه گیری

کمالاـتی که در زیـارت نـامه هـا، خطبه ها، نامه ها و روایات برای ائمه اطهار(ع) ذکر شـده، ادعاهایی است که اولاً، برهانی و مسـتدل است؛ زیرا آن ذوات مقدس مظاهر کامل خدای سـبحان هسـتند و هر کمالی که خدا به صورت ذاتی و استقلالی دارد آنها به صورت عرضـی و تبعی دارنـد و به لحاظ تمامیتشان در مظهریت، در مرحله ای از کمال هسـتند که بالاتر از آن مقـدور ممکنات نیست.

ثانیـاً، همراه بـا دعوت است. بـدین بیان که به صورت صـریح یا ضـمنی گفته انـد که ما در سایه اطاعت و بنـدگی خـدا به افق اعلای کمالات دست یافتیم. شما نیز اگر دنبال کمال هستید باید از ما تبعیت کنید تا هر کدام در حدّ مناسب خود کامل شوید.

پیروی رسول حق، دوستی حق آورد

پیروی رسول کن، دوستی خدا طلب

شرع، سفینه نجات، آل رسول، ناخداست

ساکن این سفینه شو، دامن ناخدا طل__ب

بنـابراین، زیـارت نـامه نشـانی بزرگ راه کمال است که انسان به کجا می توانـد برسـد و راه رسـیدن به آن بزرگ راه چیست. تعبیرات فراوانی در زیـارت نـامه هـا وجود دارد که مبیّن این مـدعاست، ماننـد: أعلاـم التُّقی، منارالهـدی، العروه الوثقی، نوره، برهانه، صراطه، أدلّاء علی صراطه، مصابیح الدُّجی، أئمه الهدی و... .(۲)

۱- فرهنگ زیارت، صص ۳۲۹ و ۳۳۰.

۲- ادب فنای مقربان، ج ۱، ص ۵۸.

۳. ارزش ادبی زیارت نامه ها

۳. ارزش ادبی زیارت نامه ها

پس از اینکه اجمالاً ـ به بررسی محتوای زیارت ها پرداختیم، بایسته است که اشاره ای هم به ارزش ادبی و لفظی آنها بنماییم؛ بنابراین گوییم که گفتار شیوا و بیان زیبا خصوصیت سخنان ائمه هداست، و جز این نیز نشاید.

نبی اکرم صلی الله علیه و آله که خود فصیح ترین عرب بود، و پرورش یافتگان در کنارش که عترت طاهره اویند، همه از این موهبت الهی در حد عالی برخوردار بودند. مگر نه این است که امیرالمؤمنین و اولاد معصومش به دلیل مآثر علمیشان همه حافظ کلام الله و عالم به تفسیر و تأویل، مجمل و مفصَّل قرآنند؟ پس چه شگفت که عالمان و معلمان چنین کتابی، که از نظر ادبی بر اوج کمال است و بی همتا، خود در سخندانی و شیوابیانی آیتی بی بدیل باشند و نمایشی از آن بلاغت بی نظیر.

مگر نه این است که مجموعه ای از خطب و نامه ها و سخنان حضرت علی(ع) «نهج البلاغه» نام گرفته؟ که تابلوی است زیبا، راهنمای سخنگویان و نویسندگان است.

برخلاف تصور ابتدایی، بعد از ژرف بینی و دقت، هر یک از ادعیه و زیارت ها را پرده ای می یابیم رنگارنگ از الفاظ فصیح و تعبیرات بدیع، تشبیهات زیبا و استعارات زیبا و تصویرهای ذوق پسند که ارزش هنری والایی دارد، و در بعضی موارد تالی سخن خدا می شود.

هرچند گاهی جملات مترادف است و لفظ بر معنی افزونی دارد، اما این مناسب حال و مقام است و شرط بلاغت؛ زیرا زائر باید شناختی جامع و عمیق از مَزور تحصیل کند، و این جز با شرح یکان یکان محامد و مناقب امام صورت نبندد. همچنین زائرِ مشتاق با دوست سخن

می گوید، و می خواهد دردِ دل کند و شرح حال خود را بگوید، و ضمن عرض ارادت بیان حاجت نماید، و برای پیروزی در جهاد اکبر یاری طلبد و در گذشتن از صراط مستقیم که باریک است و برنده دستگیر می خواهد، و این جز به تفصیل بیان نشود.

علاوه بر این لذت گفتار و مؤانست با محبوب چنین تکرار و اطنابی را می طلبد. اما چون نثر فاخر و تعبیرها گوناگون و معانی دلپذیر است، گویی در هر جمله مطلبی تازه بیان می شود و هیچ دل سیری و ملالی دست نمی دهد، که ملال آنجاست که محبت نباشد، یا سخن به سردی و سستی گراید، و این هر دو با اصل زیارت که دیدار شوق آمیز و دعا که خواندن دوستانه و زبان مودت

است، سازگار نیست.

تأمل در ادعیه مأثوره و زیارت های رسیده از خاندان نبوت آشکارا می رساند که از نظر ادبی، شیوا و رسا، نغز و پر مغز، موزون و مسجَّع است، به طوری که آهنگ عبارات _ به خصوص اگر بلند خوانده شود _ ترنُّم خاصی ایجاد می کند و نوایی خوش می سازد، که معنی اش دلنشین است و سَماعش گوش نواز.

بنابراین زیارت و دعا سرودی مذهبی و شعری آسمانی است، که با مضامین عالیی که در بر دارد، خواننده را به معراجی روحانی می برد و حالی ملکوتی می بخشد. بدین ترتیب محتوای معرفت آموز زیارت و دعا، در قالبی شایسته و جامی پسندیده ریخته شده که آشامندگان را سر مستِ دوست می گرداند، و لذّتی روحانی _ که چشیدنی است نه گفتنی _ برایش ایجاد می کند.(۱)

۱- شوق دیدار، صص ۲۸۲_ ۲۸۴.

فصل سوم: آشنایی با مهم ترین زیارت نامه ها

اشاره

فصل سوم: آشنایی با مهم ترین زیارت نامه ها

زیر فصل ها

۱. زیارت آل یس

۲. زیارت جامعه

۳. زیارت رَجَبیّه

۴. زیارت های پیامبر و ائمه اطهار(علیهم السلام)

۱. زیارت آل یس

۱. زیارت آل یس

از مشـهورترین زیارت نامه ها در توقیع شـریف حضـرت ولیّ عصـر عـج الله تعالی فرجه الشـریف به محمد بن عبدالله بن جعفر حمیری صادر گردیده است (توقیعات) در مقدمه این زیارت چنین آمده است: «...هرگاه خواستید به وسـیله ما به سوی خداوند توجه کنید و به ما روی آورید، پس همان گونه که خداوند فرموده است بگویید: سلامٌ علی آل یس...».

این زیارت با بیست و سه سـلام آغاز شده که سلام اول به آل یس یعنی عترت پاک پیامبر و سلام های بعدی هر یک با القاب و عناوین خاص حضـرت مهـدی عـج الله تعالی فرجه الشـریف می باشد. سـپس با اظهار و اقرار اصول اعتقادی صـحیح و گواه گرفتن امـام بر آنهـا و تجدیـد عهـد وفاداری نسـبت به اولیای دین، زیارت به پایان می رسـد. بعـد از زیارت دعایی است برای نورانیت زائر به انواع نورهای الهی که ترجمه بخشی از آن چنین است: «خداوندا! از تو می خواهم که بر محمد، پیامبر رحمتت و پرتو نورت، درود فرستی و دلم را به نور یقین و سـینه ام را به نور ایمان و اندیشه ام را به نورانیت های خوب و تصـمیم را به نور ایمان و اندیشه ام را به نور دانش و نیرویم را با نور کار [شایسته] و زبانم را به نور راستگویی و ... آکنده سازی...».

آن گاه درخواست درود بر امام عصـر عج الله تعالی فرجه الشـریف با توجه به صفات حمیده آن بزرگوار و دعا برای نصرت و حفاظت و تعجیل در فرج و قیام آن حضـرت و پر شدن زمین از عدل و داد و نابودی کفار و منافقین و دشـمنان دین است. این زیـارت به تصـریح بعضـی از علمـا جـامع و کامـل و بهترین زیـارت هـای آن حضـرت است که در همه اوقـات می شود آن را خواند. سندهای این زیارت را صحیح و معتبر دانسته اند و در مجامع مهم

حـدیث و دعا نقل گردیـده است. جمع کثیری از شـیعیان به خوانـدن این زیارت و دعای بعـد از آن مـداومت دارند و جلسات خاصی برای خواندن آن به طور دسته جمعی در بلاد مختلف شیعه نشین برگزار می شود.

۲. زیارت جامعه

اشاره

۲. زیارت جامعه

زیارتی است که هر یک از ائمه معصومین(ع) را می توان به آن زیارت کرد و به این عنوان زیارت های بسیاری رسیده است، چنان که مرحوم علامه مجلسی در بحارالانوار باب الزیارات الجامعه، از جهت تیمن به عـدد معصومین(ع) چهارده زیارت نقل کرده است، از جمله زیارت امین الله و زیارت رجبیّه (زیارت رجبیه).(۱)

در اینجـا زیـارت جـامعه کـبیره ـ که شـهرت جـامعه بودنش بیشـتر است ـ به طور اجمـال توصـیف می گردد: این زیـارت به سنـدهای معتبر از حضـرت امام هادی(ع) روایت شـده و جمع بسـیاری از علما و مؤمنین به خواندن آن مداومت داشـته اند و از آثار معنوی آن داستان هایی نقل می کنند، چنان که عده ای نیز به شرح آن پرداخته اند.

سنـد این زیارت به موسـی بن عبدالله نخعی می رسد که گفت: «به حضـرت امام هادی(ع) عرض کردم: ای فرزند رسول خدا! سخن بلیغ کـاملی به من بیاموزیـد که هرگـاه یکی از شـما را زیـارت کنم آن را بخوانم. امـام(ع) فرمود: چون به درگـاه رسـی شهـادتین بر زبـان جاری کن و بایـد که پیشتر غسل نموده باشـی، و هنگامی که وارد شوی و قبر را ببینی، بایست و سـی بار الله اکبر بگو، آن گاه با دلی اسـتوار و بدنی آرام اندکی پیش برو، گام هایت را نزدیک هم بگذار، و بایست و سی بار تکبیر بگو، سپس به

۱- بحارالانوار، ج ۱۰۲، ص ۱۲۶.

قبر نزدیک شو و چهل بار الله اکبر که صد تکبیر تمام گردد. آن گاه بگو: السلام علیکم یا اهل بیت النبوه...»

عبارت های فصیح، جمله بندی های ظریف، و معانی دقیق این زیارت، توجه دانشمندان را جلب کرده، مضامین آن مجموعه ای از عقاید حقه شیعه است که توأم با دلایل محکم به طور معجزه آمیزی بیان گردیده است. مرحوم علّامه مجلسی رحمه الله پس از شرح بعضی از عبارت های این زیارت، فزون تر از سایر زیارت ها چنین فرموده: «سخن را در شرح این زیارت اندکی بسط دادیم ــ هر چند که حق آن را وفا ننمودیم تا مبادا رشته کلام به درازا کشد ــ زیرا که این زیارت از لحاظ سند صحیح ترین، و عموم موردش بیشتر و الفاظ آن فصیح تر و معنی آن رساتر و شأن و عظمت آن بلندتر است.(۱)

شایان ذکر است که خواندن این زیارت، بارها از سوی حضرت ولیّ عصر عج الله تعالی فرجه الشریف به افراد مختلف سفارش و تشویق گردیده است.(۲) همچنین این زیارت را از راه دور هم می شود خواند، چنان که شیوه جمعی از مؤمنین است، به امضای امام زمان عج الله تعالی فرجه الشریف نیز رسیده است.(۳)

عده ای از علما این زیارت را شرح کرده اند و بسیاری از این شرح ها منتشر شده است، از جمله:

۱. الاعلام اللامعه فی شرح الجامعه، از مرحوم سید محمد بن عبدالکریم طباطبایی بروجردی جدّ سیّدِ بحرالعلوم، و همشیره زاده علامه مجلسی (م ۱۶۰ هـ . ق)؛

۲. الانوار اللامعه فی شرح الزیاره الجامعه، از مرحوم عبدالله شبّر (م۱۲۴۲ هـ . ق) این اثر نفیس بارها در ایران و عراق و لبنان به چاپ رسیده است؛

۱- بحارالانوار، ص ۱۰۲، ص ۱۴۴.

۲- روضهالمتقین، ج ۵، ص ۴۵۱؛ النجم الثاقب، ص ۳۴۳.

۳- ابواب الجنّات، ص ۳۳۳.

۳. شرح الزیاره الجامعه، از شیخ احمد احسائی (م ۱۲۴۳ ه_ . ق)؛

۴. شرح زیارت جامعه، به زبان فارسی از مرحوم مولا محمدتقی مجلسی (م ۱۰۷۰ ه_ . ق) این شرح ضمن کتاب لوامع صاحبقرانی، مجلد هشتم، و نیز به طور جداگانه بارها منتشر شده است؛

۵. شرح زیارت جامعه کبیره، از مرحوم شیخ محمدهادی فخرالمحقیقن شیرازی، در دو مجلد به زبان فارسی از سوی انتشارات فدک به چاپ رسیده است.

زیارت جامعه و توهم غلوّ

زیارت جامعه و توهم غلوّ

سراسر زیارت جامعه، مملو از ذکر کمالات و فضایل ائمه اطهار(علیهم السلام) است و زائر با نهایت احترام و ادب در آستانشان اظهار ارادت، اخلاص، خضوع و خشوع می کند، لیکن هیچ گونه غلوّ و اغراقی در آن وجود ندارد؛ زیرا: اولاً، آنچه که در بیان بلندی از امام هادی(ع) آمده، بخشی از کمالات آن انوار پاک را ذکر می کند وگرنه فضایل آن ذوات مقدس بیش از اینهاست.

سرش آن است که آن انسان های کامل و خلفای الهی، آینه تمام نمای جمال و جلال الهی و آیه های بزرگ او هستند و خدا را نشانه ای برتر از آنان نیست علی(ع) فرمود: «ما لله آیه أکبر منّی»(۱) و در زیارت آن حضرت می گوییم: «السلام علیك یا آیه الله العظمی»(۲) و همان گونه که اوصاف کمال الهی پایان ناپذیر است، اوصاف کمال آینه داران آن جمیل مطلق نیز پایان ندارد.

ثانیاً مرز غلوّ خارج کردن آنان در مقام تعریف و تمجید از دایره عبودیت است وگرنه ثناگویی در این محدوده هرگز غلوّ نیست. لذا

۱- بحارالانوار، ج ۳۶، ص ۳۷۳.

۲- بحارالانوار، ج ۹۷، ص ۳۷۳.

فقهای بزرگوار شیعه ضمن فتوا به حرمت سجده برای غیر خدا گفته اند: «آنچه را که گروهی از شیعه به صورت سجده نزد قبر امیرالمؤمنین و ائمه(ع) انجام می دهند مشکل است که انسان قائل به جواز آن شود، مگر آنکه به قصد شکر خدای تعالی برای ادراکِ توفیق زیارت باشد.»(۱) حضرت علی(ع) فرمود: «ما را از مرز عبودیت خارج نکنید و به سر حدّ ربوبیت نرساندی، آن گاه هر چه می خواهید در فضیلت ما بگویید، لیکن بدانید که حق ثناگویی ما را ادا نخواهید کرد. از غلوّ کردن درباره ما بگویید، لیکن بدانید که حق ثناگویی ما را ادا نخواهید کرد. از غلوّ کردن درباره ما بپرهیزید و همانند نصاری _ که درباره عیسی(ع) غلو کردند _ نباشید، که من از غلوکنندگان بیزارم».(۲)

ثالثاً، یکی از آداب زیارت این است که زائران زیارت خود را با تکبیرات صدگانه شروع کنند، یعنی بعد از آنکه صد بار اعتراف به عظمت خدا کردند و او را از هر وصف و ثنای برتر دانستند، به ثناگویی اهل بیت(ع) و شمارش کمالات آنان بپردازند. مجلسی اول رحمه الله می گوید: «تکبیرهای صدگانه برای تفهیم این نکته است که عظمت و کبریایی از آن خداست.»(۳) محدث قمی رحمه الله نیز در ابتدای همین زیارت می گوید: «شاید وجه تکبیر، چنان که مجلسی اول گفته، این باشد که اکثر طباع مایلند به غلو، مبادا از عبارات امثال این زیارات به غلو افتند یا از بزرگی حق سبحانه و تعالی غافل شوند یا غیر اینها».

همچنین زائر بعد از شمارش مقداری از کمالات به توحید ناب باز می گردد و شهادت به وحدانیت و یگانگی خدا می دهد، آن گاه به

۱- العروه الوثقی، فصل ۳۰.

۲- بحارالانوار، ج ۲۵، ص ۲۷۴.

۳- روضه المتقین، ج ۵، ص ۴۵۳.

عبودیت و رسالت رسول اکرم صلی الله علیه و آله شهادت می دهد تا اقرار کند ما سوی الله ــ حتی ائمه اطهار(علیهم السلام) ــ بر سر سفره کرامت آن بنده برگزیده خدا نشسته اند و خود آن حضرت از برکت عبودیت به این کمالات رسیده است.

سپس ذکر فضایل آن پیشوایان نور را ادامه می دهد و در ضمن آن نیز همواره اقرار می کند که مرز میان واجب تعالی و ممکنات را در هم نریخته و هرگز ائمه(علیهم السلام) را به سر حدّ وجوب نرسانده است. مثلاًـ می گوید: «شما (اهل بیت عصمت علیهم السلام) به سوی خدا می خوانید و به او راهنمایی می کنید...».

مطیع فرمان الهی هستید، قیام به امر او می کنید، عامل به اراده او هستید و... ؛ شما را خداوند از لغزش ها نگه داشت، از فتنه ها ایمن گردانید، از آلودگی پاک نمود و پلیدی ها را از شما دور گردانید و تطهیرتان کرد؛ بنابراین، هیچ گونه استقلالی برای ائمه(علیهم السلام) در این زیارت مطرح نشده تا شبهه غلو پیش آید.(۱)

۳. زیارت رَجَبیّه

۳. زیارت رَجَبیّه

از زیارت های مشهور و جامع است که در کنار مرقد هر یک از ائمه اطهار(علیهم السلام) در ماه رجب خوانده می شود. این زیارت را شیخ طوسی و سید ابن طاووس از طریق ابن عیّاش از جناب حسین بن روح نوبختی سومین نایب خاص امام زمان عج الله تعالی فرجه الشریف روایت کرده اند. سرآغاز آن: «الحمدلله الذی أشْهَدَنا مَشْهدَ اولیائه فی رجب...» و آخر آن: «و السلام علیکم و رحمهالّله و برکاته و صلواته و تحیاته و هو حسبُنا و نعم الوکیل».

۱- ادب فنای مقربان، ج ۱، صص ۸۰ ـ۸۴.

با توجه به مضامین بلند این زیارت که مشتمل بر عقاید حقّه و بیان قسمتی از شئون ائمه است، چند تن از علما به شرح آن پرداخته اند، از جمله: ملا احمد واعظ یزدی، مجاور مشهد مقدس (م ۱۳۱۰ه_ . ق) مشتمل بر هشتاد مجلس؛ ملا درویش علی بن الحسین بغدادی حائری (م۱۲۷۷ه_ .ق)؛ شیخ محمد مهدی فرزند ملّا علی اصغر قزوینی؛ شیخمحمدباقر بیرجندی (م ۱۳۲۵ه_ .ق) ضمن رساله شریفه رجبیّه؛ همچنین مرحوم علامه مجلسی پس از نقل این زیارت در بحارالانوار به شرح بعضی از عبارات آن پرداخته است.

۴. زیارت های پیامبر و ائمه اطهار(علیهم السلام)

اشاره

۴. زیارت های پیامبر و ائمه اطهار(علیهم السلام)

علاوه بر زیارت های جامعه، زیارت نامه های خاصی برای هر یک از ایشان نیز روایت گردیده است. بیشتر این زیارت نامه ها را هم از نزدیک و هنگام تشرّف به کنار قبور با بعضی دیگر از مشاهد ایشان می توان خواند، و هم از راه دور با حالت توجه قلبی. در این]قسمت[به طور اجمال مشهورترین این زیارت ها به ترتیب چهارده معصوم معرفی می شوند:

الف) زیارت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله

الف) زیارت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله

چندین زیارت از امام صادق و امام کاظم و امام رضا(ع) وارد شده است که با آداب خاصی در مدینه منوّره کنار مرقد مطهر رسول خدا صلی الله علیه و آله خوانده می شوند. زیارت آن حضرت در اوقات و روزهای معینی تأکید بیشتری شده است، مانند: اول و دوازدهم و هفدهم ماه ربیع الاول _ سالگرد هجرت و معراج و ورود به مدینه و ولادت آن حضرت _ و روز بیست و هشتم ماه صفر _ شهادت و رحلت آن حضرت _ و روز بیست و هفتم ماه رجب _

مبعث رسول خدا صلی الله علیه و آله و روز مباهله با نصاری نجران ــ بیست و چهارم یا بیست و پنجم ذی الحجّه ــ و...(۱)

مطلع زیارت مشهور آن حضرت که در چند روایت آمده ــ پس از اذن دخول و صد بار تکبیر و دو رکعت نماز تحیّت مسجد و... ــ چنین است؛ اشهد أن لا ـ اله الاّ الله وحده لا شریک له و اشهد أنَّ محمداً عبده و رسوله، و اشهد أنّک رسول الله... و خاتمه اَن بلّغ روح محمد و آله منّی السلام.»(۲) زیارت آن حضرت از راه دور نیز مورد تأکید است. به خصوص بعد از هر نماز واجب، و روزهای جمعه، و روز شنبه، و کنار قبر هر یک از ائمه اطهار، روزهای خاصی که در بالا ذکر شد. مرحوم علامه مجلسی در بحارالانوار(۳) چهارده روایت و چند زیارت آورده است.

ب) زیارت امیرالمؤمنین(ع)

ب) زیارت امیرالمؤمنین(ع)

مرحوم علامه مجلسی برای آن حضرت بیش از سی زیارت مطلقه که به وقت معینی اختصاص ندارد از ائمه اطهار(ع) و بعضی اصحاب بزرگوار نقل کرده است، چنان که زیارت های خاصی برای اوقات معیّنی نیز روایت شده که اهم آنها چنین است:

یک ــ زیارت مولود: یعنی روز ولادت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله ــ هفدهم ربیع الاول ــ که شیخ مفید و سید ابن طاووس و شهید و دیگران به سَنَد معتبر از امام صادق(ع) روایت کرده اند که آن حضرت در این روز حضرت امیر را زیارت کردند و آن را به محمد بن مسلم ثقفی تعلیم فرمودند؛ شایان ذکر است که جمعیت بسیار زیادی از نواحی مختلف شیعه نشین در نجف اشرف

۱- بحارالانوار، ج ۱۰۰، ص ۱۴۸.

۲- کامل الزیارات، ص ۴۸؛ شیخ مفید، کتاب المزار، ۱۵۱؛ مستدرک الوسائل، ج ۱۰، ص ۱۹۲.

۳- بحارالانوار، ج ۱۰۰، ص ۱۸۱. باب زیارته من البعید.

برای زیارت پیامبر و امیرالمؤمنین در روز هفدهم ربیع الاول اجتماع می کنند.(۱)

دو ــ زیارت مبعث: یعنی سال روز بعثت رسول خدا صلی الله علیه و آله ــ بیست و هفتم رجب ــ چنان که علمای بزرگ شیعه زیارت خاصی برای این شب و روز نقل کرده اند، و ظهور معجزات و کرامات بسیار از مرقد مطهر امیرالمؤمنین(ع) در این وقت، نزد عام و خاص مشهور است (بعثت).

سه ــ زیارت عید غدیر شب و روز عید سعید غدیر ــ هجدهم ماه ذی الحجه الحرام ــ زیارت حضرت امیرالمؤمنین(ع) از نزدیک و دور مستحب است. یکی از زیارت نامه های مخصوص روز عید غدیر زیارت مفصّلی از امام هادی(ع) است که در آن دلایل حقانیت امیرمؤمنان و قسمتی از فضایل آن حضرت بیان گردیده است.(۲)

ج) زیارت حضرت فاطمه زهرا(س)

ج) زیارت حضرت فاطمه زهرا(س)

نظر به اینکه مرقد شریف آن حضرت معلوم نیست، و بر حسب وصیت ایشان، شبانه و مخفیانه امیرالمؤمنین آن حضرت را به خاک سپرد، در احادیث اهل بیت عصمت(علیهم السلام) جای خاصی برای زیارت حضرت زهرا(س) معیّن نشده، اما شیعیان کنار روضه پیامبر اکرم و بیت فاطمه و در بقیع به زیارت آن مظلومه می پردازند، و چند زیارت در کتب معتبره برای آن حضرت وارد شده است، چنان که مرحوم علّامه مجلسی در بحارالانوار(۳)، آنها را نقل کرده است. همچنین در اوقات خاصی زیارت آن جناب بیشتر تأکید شده از جمله ــ سال روز ولادت آن حضرت و ایام

۱- اقبال الاعمال، ص ۸۰ ؛ کتاب المزار، ص ۲۷.

۲- اقبال الاعمال، ص ۴۷۰؛ بحارالانوار، ج ۱۰۰، ص ۳۵۹.

۳- بحارالانوار، ج ۱۰۰، ص ۹۱.

شهادت آن جناب سیزدهم تا پانزدهم جمادی الاولی و اول تا سوم جمادی الثانی ـ و روز مباهله و نزول سوره انسان و... .(۱)

د) زیارت ائمه بقیع

د) زیارت ائمه بقیع

قبر شریف چهار امام ـ حضرت امام حسن مجتبی و حضرت امام زین العابدین و حضرت امام محمد باقر و حضرت امام جعفر صادق(علیهم السلام) ـ در بقیع در مدینه منوّره، زیارت گاه عموم مسلمانان است و با اینکه حدود یک قرن از تخریب قبه و بارگاه ایشان توسط وهابیان می گذرد، انبوه زائران بیت الله الحرام هنگام حج و عمره به زیارت آن مشاهده مشرفه می پردازند و چند زیارت نامه ـ بعضی به عنوان چهار امام و بعضی به طور جداگانه نسبت به هر یک ایشان وارد شده است.(۲)(و نیز بقیع)

زیارت ایشان در اوقات خاصی نیز مورد تأکید است، مانند: نیمه ماه مبارک رمضان، سال روز ولادت امام حسن(ع) و هفتم یا بیست و هشتم ماه صفر سال روز شهادت آن حضرت و پنجم و یا نهم شعبان و یا نیمه جمادی الثانی سال روز ولادت امام زین العابدین(ع) و بیست و پنجم و یا دوازدهم ماه محرم سالگرد شهادت آن حضرت، و اول ماه رجب، سال روز ولادت امام باقر(ع) و هفتم ماه ربیع الاول سال روز ولادت امام صادق(ع) و بیست و پنجم شوال یا نیمه رجب سالگرد شهادت آن حضرت.(۳)

هـ) زیارت امام حسین(ع)

۱- مصباح المتهجد، ص ۶۵۴؛ مستدرک الوسائل، ج ۱۰، ص ۲۱۰.

۲- مستدرک الوسائل، ج ۱۰، ص ۳۵۰.

۳- بحارالانوار، ج ۱۰۰، ص ۲۰۳.

در بین زیارت های وارد شده بر زیارت آن حضرت تأکید بیشتری شده است. به گونه ای که بعضی از علما وجوب زیارت را برای یک بار در عمر، بعید ندانسته اند. زیارت نامه های [وارده درباره] آن حضرت بسیار است، در این مقاله به چند مورد مهم اکتفا می کنیم:

یک _ زیارت اربعین: در حدیثی از امام حسن عسکری(ع) یکی از نشانه های پنج گانه مؤمن به شمار آمده است.(تصفیر الجبین) و آن روز بیستم صفر یعنی چهلمین روز شهادت امام(ع) است. و در این روز در تمامی شهرهای شیعه نشین مراسم عزاداری و زیارت برگزار می شود، و از تمامی بلاد به سوی کربلا می روند، و حتی از روز عاشورا جمعیت زوّار بیشتر است؛ چنان که از چندین شهر غیر شیعه هیئت عزاداری به کربلا معلّی می آمده، و به زیارت و نوحه سرایی می پردازند.

مشهور است که وجه تأکید زیارت اربعین آن است که امام سجاد و سایر اهل بیت(علیهم السلام) پس از مراجعت از شام در این روز به کربلا وارد شدند و سرهای مقدس شهدا را به بدن ها ملحق ساختند. و به قولی: در چنین روزی ایشان به مدینه باز گشتند، گر چه بعضی از بزرگان هر دو احتمال را بعید شمرده اند.(۱)

دو _ زیارت شب های جمعه: در اخبار و آثار بر زیارت آن حضرت در شب جمعه تأکید شده و سیره مؤمنین به خصوص کسانی که در کربلا و نواحی آن اقامت دارند پیوسته بر آن بوده است، بلکه این کار تأسی به پیامبران و امامان است.(۲)

۱- شیخ مفید، کتاب المزار، ص ۶۰؛ تهذیب الاحکام، ج ۶، ص ۵۲؛ وسائل الشیعه، ج ۳، ص ۴۲؛ بحارالانوار، ج ۱۰۱، ص ۳۲۹.

۲- اشک روان بر امیر کاروان، ص ۳۲۷؛ ابواب الجنات، ص ۲۹۳.

سه ـ زیارت عاشورا: روایاتی در فضیلت زیارت امام حسین(ع) شب و روز عاشورا وارد شده برای کسانی که بتوانند کنار قبر حضرت در کربلا باشند، و نیز دستوری از امام باقر(ع) رسیده برای کسانی که در شهر ها و آبادی های دیگر باشند و نتوانند به کنار قبر آن حضرت بروند، که در بیابان و یا بر بلندترین بام منزل خود روند و به آن حضرت اشاره به سلام نمایند، و دو رکعت نماز بخوانند، و این زیارت را به جای آورند و پس از این زیارت، دعای معروف به دعای علقمه خوانده می شود. این زیارت مشتمل بر لعنت های بسیار بر دشمنان اهل بیت می باشد که جمعی از آن ها نامشان تصریح شده است. همچنین خواندن و مداومت به آن آدابی دارد که در کتب دعا و حدیث و فقه بیان گردیده و بعضی از علما آثار خاصی در این باره ذکر کرده اند، چنان که عده ای این زیارت را شرح کرده اند.(۱)

چهارـ زیارت عرفه: در احادیث تأکید شده که زیارت امام حسین(ع) شب و روز عرفه ـ نهم ماه ذی الحجّه ـ مستحب است و فضیلت بسیار دارد، چنان که در حدیثی از امام صادق(ع) آمده: هر که در روز عرفه به زیارت آن حضرت برود و حق او را بشناسد، و او را امام واجب الاطاعه بداند، خداوند برای او پاداش دو هزار حج و دو هزار عمره قبول شده و دو هزار جهادی که با پیامبر مرسل یا امام عادل انجام داده باشد، می نویسد. راوی گفت: پس ثواب وقوف عرفات کجاست؟ امام(ع) با غضب به او نگاه کرد و فرمود: «همانا چون بنده مؤمن روز عرفه کنار قبر آن حضرت مشرّف شود و در نهر فرات غسل کند، و متوجه زیارت

۱- شفا الصدور فی شرح زیاره العاشورا؛ کامل الزیارات، ۳۲۳؛ مصباح المتهجّد، ۷۷۲؛ مصباح الزائر البلد الامین، ۲۶۹؛ مستدرک الوسائل، ج ۱۰، صص ۲۹۳ و ۳۱۵؛

گردد، هر گام که بر می دارد ثواب یک عمره برای او می نویسند:(۱) و در حدیث دیگر است که: «روز عرفه خداوند اول نظر رحمت به سوی زوّار حضرت امام حسین(ع) می نماید و گناهان ایشان را می آمرزد و حاجات ایشان را برآورده می سازد، سپس متوجه اهل عرفات می گردد...».(۲)

زیارت نامه مخصوص عرفه در کتب ادعیه و زیارات آمده است. چنان که زیارت امام حسین(ع) در شب های قدر و عید فطر و قربان و شب های اول و نیمه ماه رجب و روز سوم شعبان و شب نیمه آن ماه و... از زیارت های مخصوصه است.(۳)

و) زیارت امام کاظم و امام جواد(ع) قبر شریف ایشان در نزدیکی بغداد به نام کاظمین مشهور است، بعضی از زیارت نامه های امام کاظم(ع) از فرزندش امام رضا(ع) روایت شده، همان گونه که بعضی از زیارت های امام جواد(ع) از امام هادی(ع) وارد شده است. بعضی از زیارت نامه ها خطاب به هر دو امام است، و به نظر حضرت ولیّ عصر عج الله تعالی فرجه الشریف رسیده است.(۴) زیارت های مخصوصه دو امام نیز _ گذشته از مطلق ایام و لیالی به خصوص در اوقات شریفه، سال روز ولادت و شهادت ایشان.

ز) زیارت امام رضا(ع): هشتمین امام شیعیان مدفون در خراسان که آستان مقدسش در تمامی روزهای سال شاهد هزاران زائر از اطراف ایران و جهان است، روزهای معیّنی نیز زیارت مخصوصه دارد. از جمله: روز ولادت آن حضرت، مصادف با یازدهم ماه ذی القعده و روز شهادت آن

۱- کامل الزیارات، ص ۳۱۶؛ الکافی، ص ۴، ص ۵۸۰؛ ثواب الاعمال، ص ۱۱۵.

۲- من لا یحضره الفقیه، ج ۲، ص ۳۴۷؛ زادالمعاد، ص ۲۵۷؛ وسائل الشیعه، ج ۱۴، ص ۶۴۶.

۳- بحارالانوار، ص ۱۰۱، ص ۳۳۶.

۴- بحارالانوار، ج ۱۰۲، صص ۷ _ ۲۵؛ مفاتیح الجنان، باب سوم.

حضرت که آخر ماه صفر یا هفدهم آن ماه است و در اول رجب و نیز مطلق ایام آن ماه و روز ششم ماه رمضان ــ روزی که با آن حضرت به ولایت عهدی بیعت کردند ــ و روز بیست و سوم ماه ذی القعده و بیست وپنجم آن ماه.(۱)

همچنین چند زیارت نامه ــ که بعضی از آنها از امام جواد(ع) روایت شده ــ در کتب معتبره آمده است. زیارت مشهور آن حضرت، با آداب خاصی از هنگام بیرون آمدن از منزل تا هنگام تشرّف به کنار قبر مطهر، از شیخ صدوق منقول است و مطلع آن: «اشهد ان لا اله الا الله وحده لا شریک له، و اشهدُ أنّ محمداً عبده و رسوله و أشهد أنّ علیاً ولیٌّ الله...» و آخر آن «قتل الله من قتلک بالایدی و الالسُن».(۲)

ح) زیارت امام هادی و امام حسن عسکری(ع)

ح) زیارت امام هادی و امام حسن عسکری(ع)

حرم مطهر ایشان در شهر سامرا ــ از شهرهای عراق ــ واقع در یک بقعه و ضریح است، یک زیارت با آداب خاصی برای هر دو امام در کتاب کامل الزیارات(۳) از بعضی ائمه اطهار(ع) روایت شده است، به نظر می رسد که این زیارت از امام زمان عج الله تعالی فرجه الشریف صدور یافته و به لحاظ تقیّه یا جهت دیگری نام آن حضرت تصریح نشده است. همچنین زیارت های دیگری مختص هر یک از دو امام در کتب معتبره وارد است؛ چنان که دعایی از امام هادی(ع) روایت شده که فرمود: من از خداوند خواسته ام که هر کس این دعا را بعد از من در آستانه من بخواند، او را ناامید نگرداند.(۴)

۱- عیون اخبار الرضا، ج ۲، ص ۲۷۰؛ بحارالانوار، ج ۱۰۲، ص ۴۳.

۲- عیون اخبار الرضا، ج ۲، ص ۲۶۷؛ المزار الکبیر، ص ۱۸۱؛ شیخ مفید، کتاب المزار، ص ۱۶۹.

۳- کامل الزیارات، ص ۵۲۰.

۴- شیخ طوسی، امالی، ج ۱، ص ۲۸۶؛ مصباح الزائر، ص ۲۱۲

شایان ذکر است که قبر شریف مادر امام قائم عج الله تعالی فرجه الشریف در همان ضریح مطهّر عسکریین واقع است و زیارت نامه خاصی نیز برای آن بانوی معظمه در کتب مزار منقول است.(۱) اوقات مناسب تر برای زیارت امام هادی و امام عسکری(ع)، سال گرد ولادت و شهادت ایشان و بعضی دیگر از ایامی است که به آنان اختصاص دارد، مانند: دوم، یا پنجم رجب و نیز سوم آن ماه و آخر ماه ذی القعده و هشتم یا دهم ربیع الثانی و اول یا هشتم ربیع الأول.(۲)

ط) زیارت امام زمان عج الله تعالی فرجه الشریف

اشاره

ط) زیارت امام زمان عج الله تعالی فرجه الشریف

در بعضی از بقاع از جمله: سرداب مقدّس سامّرا که بیت امام بوده، و احیاناً آن حضرت در آن مکان دیده شده _ زیارت مخصوصه _ بلکه چند زیارت _ توأم با دوازده رکعت نماز و آداب دیگر وارد شده، چنان که زیارت آن حضرت کنار قبر هر یک از ائمه اطهار، و بلکه در هر زمان و مکان _ به خصوص روزهای جمعه، شب نیمه شعبان، شب های قدر _ مناسب تراست. زیارت های بسیاری برای آن حضرت _ به ویژه در اوقات خاص در کتب حدیث و دعا و زیارت آمده است و یکی از مشهورترین آنها زیارت آل یاسین می باشد که از آن حضرت صدور یافته است.(۳)

اوقات زیارت

اوقات زیارت

زیارت معصومین در همه اوقات مستحب است اما در بعضی اوقات زیارت بعضی از ائمه تأکید بیشتری شده و زیارت مخصوصه در آن هنگام روایت شده است، از جمله زیارت های مخصوصه: ۱. زیارت های مخصوصه امیرالمؤمنین علی(ع) در روزهای غدیر و میلاد و مبعث

۱- المزار الکبیر، ص ۲۱۷؛ مصباح الزائر، ص ۲۱۴.

۲- بحارالانوار، ح ۱۰۲، ص ۷۹.

۳- سیدمهدی حائری، دایره المعارف تشیع، ج ۸، صص ۵۶۶ _۵۷۱.

پیامبراکرم صلی الله علیه و آله می باشد؛ ۲. زیارت های مخصوصه امام حسین(ع)، اول و نیمه ماه رجب و نیمه ماه شعبان و شب های قدر و عید فطر و عید قربان و روز عرفه و روز عاشورا و زیارت اربعین می باشد، در این اوقات زائرین از سراسر جهان اسلام به کربلا می روند و با شکوه و عظمت خاصی این زیارت ها برگزار می شود؛ ۳. زیارت های مخصوصه امام رضا(ع) در ماه رجب به خصوص اول ماه، چنان که محقق داماد گفته: «زیارت آن حضرت در روز اول ماه رجب الفرد به غایت مؤکد و محثوثٌ علیه است».(۱) و در ماه ذی القعده روزهای ۲۳ و ۲۵ ــ که روز دحوالارض است ــ و نیز محقق داماد نوشته است: زیارت امام رضا(ع) در امروز افضل اعمال مستحبه و آکد آداب مسنونه است (همان)؛ ۴. زیارت امام زمان عج الله تعالی فرجه الشریف روز جمعه، چنان که علمای بزرگ زیارت خاصی برای آن حضرت در این روز نقل کرده اند، علاوه بر اینکه خواندن دعای ندبه ــ که به منزله زیارت آن حضرت است ــ روزهای جمعه توصیه شده است (دعای ندبه). همچنین شب های جمعه زیارت امام حسین(ع) و روزهای جمعه زیارت پیامبر و هر یک از ائمه(ع) از مستحبات مورد تأکید است. شایان ذکر است که زیارت معصومین در صورتی که رفتن کنار قبورشان مقدور نباشد، از راه دور نیز انجام می گردد، یا این که می توان دیگری را به نیابت از خود به زیارت فرستاد. چنان که این امور بین مردم مؤمن و ملتزم به آداب دینی پیوسته معمول بوده است و فقهای بزرگوار در بیان احکام زیارت نایب، فصلی را اختصاص داده اند.(۲)

۱- میرداماد، اربعه ایام، ص ۵۳.

۲- دایره المعارف تشیع، ج ۸، ص ۵۶۵.

فصل چهارم: بررسی ابعاد زیارت

اشاره

فصل چهارم: بررسی ابعاد زیارت

زیر فصل ها

۱. زیارت در فقه

۲. بُعد احساسی و معرفتی زیارت

۳. زیارت از نگاه عقلی

۴. زیارت از نگاه جامعه شناختی

۵. انگیزه فطری زیارت

۱. زیارت در فقه

۱. زیارت در فقه

فقهای شیعه و سنّی با استناد به توصیه ها و تأکیدات فراوانی که درباره زیارت شده است، فتوا به استحباب زیارت داده اند. فقیه نامور امامیه، مرحوم محقق حلّی گفته است: «بر حج گزار مستحب مؤکّد است که به زیارت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و ترک زیارت آن حضرت جفای به اوست.»؛(۱) این بزرگان به حدیثی استناد کرده اند که این گونه از رسول اکرم صلی الله علیه و آله نقل شده است: «کسی که برای حج گزاردن به مکه عزیمت کند و مرا زیارت نکند، به من جفا کرده است.»(۲) اگر چه برخی از فقها در وجوب این اجبار خدشه کرده اند، لیکن شهید ثانی رحمه الله گفته است: «اگر زیارت آن حضرت را همگان ترک کنند، بزرگ ترین سنت الهی تحقیر و سست می شود.» از این جهت به مقداری که این تحقیر و تهاون رفع گردد، بر آن اجبار می شود».

عالم بزرگ اهل سنت، ابن قُدامه می گوید: زیارت قبر پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله مستحب است؛ زیرا از خود آن حضرت روایت شده است: «کسی که حج بگزارد و قبر مرا بعد از وفاتم زیارت کند، همانند آن است که در حیاتم مرا زیارت کرده باشد.»(۳) و در روایت دیگر از آن حضرت رسیده است: «کسی که قبر مرا زیارت کند، شفاعت من بر او واجب می شود».(۴)

۱- شرایع الاسلام، ج ۱، ص ۲۷۸.

۲- شرایع الاسلام، ج ۱، ص ۲۷۷.

۳- المغنی و الشرح الکبیر، ج ۳، ص ۵۸۸.

۴- المغنی و الشرح الکبیر، ج ۳، ص ۵۸۸.

ابن هبیره می گوید: «پیشوایان چهارگانه اهل سنت (مالک، شافعی، ابوحنیفه و احمد حنبل) بر استحباب زیارت پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله اتفاق کرده اند».

برخی از فقهای شیعه گفته اند: با ادله اربعه، یعنی کتاب، سنت، عقل و اجماع می توان رجحان و فضیلت داشتن زیارت قبور صلحا، ابرار، متقیان و نیکان را نیز اثبات کرد تا چه رسد به زیارت انبیا، اوصیای معصوم(ع) و علما.

فقیه نام دار امامیه رحمه الله در کتاب جواهر، هنگام شرح کلام محقق حلّی رحمه الله ، استحباب زیارت صدیقه کبری، فاطمه زهرا(س)، امیرالمؤمنان علی(ع) و فرزندان معصوم آن بزرگوار صلی الله علیه و آله را مورد کاوش و بررسی قرار داده است.(۱)

۲. بُعد احساسی و معرفتی زیارت

۲. بُعد احساسی و معرفتی زیارت

در بحث «زیارت» پیش از اینکه استدلال شود که چرا باید رفت و رفتن به زیارت را چه سود؟ اگر شناختی محبت آور، نسبت به صاحبان «مزار»باشد، جایی برای این سؤال و استدلال باقی نمی گذارد.

در زیارت، بیش از فلسفه و برهان، عشق و شور و محبت نهفته است.

بیش از آنکه «عقل»، محاسبه کرده و دریابد که چرا؟ «دل»، فرمان داده و زائر را به مزار رسانده است.

وادی زیارت، بیش از آنکه وادی معقولات و محاسبات عقلی باشد، وادیِ دل و جذبه درون است.

زائر، اگر بداند و بشناسد که مورد زیارت «کیست؟»... دیگر نمی پرسد: «کجاست؟»... به راه می افتد و همچون خضر، به دنبالِ آب

۱- ادب فنای مقربان، ج ۱، صص ۳۱_۳۳.

حیات، و همچون موسی(ع) در پیِ «عبد صالح» روان می گردد تا برسد و بیابد و بهره بر گیرد و کامیاب شود.

«زیارت»، از این مقوله است، پیوند قلبی است، محبت و علاقه است.

وقتی قلب، در گرو یک عشق بود، صاحبِ آن دل، از نام و یاد و لباس و دستمال و کفش و کوچه و شهر محبوب، خوشش می آید و لذت می برد و همه اینها برایش جاذبه دارد و در هر یک از این ها عکس رخ یار را می بیند.

با محبت وافر و علاقه و احساسی که به حضرت محمد صلی الله علیه و آله داریم، اگر باخبر شویم که در جایی ردپایی و نشانی از آن حضرت باقی است، آیا شوق دیدنش را نخواهیم داشت؟ «مقام ابراهیم» در مسجدالحرام، برای حاجی چرا آن قدر خاطره به همراه دارد؟ جز این است که سنگی است که حضرت ابراهیم در بالا بردنِ دیواره کعبه، به کمک پسرش اسماعیل، آن را زیر پا می گذاشته است و جای قدم او بر سنگ باقی است؟!

می بینم که وادی زیارت، وادی عشق و علاقه و عرفان است. در قلمرو دل، گاهی پای عقل هم می لنگد و وقتی عشق فرمان می دهد، عقل چاره ای جز تسلیم و فرمان برداری ندارد.

مرحوم علامه امینی نقل می کند که:

... فقیه و ادیب بزرگوار اهل سنت، تاج الدین فاکهانی (وفات ۷۳۴) به دمشق رفت و در آنجا به قصد زیارت کفش پیامبر که در دارالحدیث الأشرفیّه است رفت. وقتی کفش را دید، افتاد و شروع به بوسیدن کرد و صورتش را بر آن می مالید و اشک شوق از دیدگانش جاری بود و شعری به این مضمون را می خواند: اگر به مجنون گفته شود لیلی و وصال و دیدار او را می خواهی، یا دنیا را و آنچه در آن است؟ او در جواب خواهد گفت: غباری از خاک کفش لیلی، برایم محبوب تر و برای دردهای من شفا

بخش تر است... .

آری... وقتی عشق در کار باشد، خاکِ رهِ دوست را باید سرمه چشم نمود و برای عاشق، آنچه ارزشمند است، محبوب و دیدار او و هر چیزی است که منتسب به اوست.

برادرانه بیا قسمتی کنیم رقیب

جهان و هر چه در آن است از تو، یار از من

این یک طرف قضیه است، که محبت، انسان را به زیارت وا می دارد.

سوی دیگر قضیه آن است که «زیارت»محبت و شناخت می آورد و از آن جهت، عاملی سازنده و تربیت کننده است.(۱)

گفتیم که معرفت و عشق، پای را به رفتن می گشاید و «دوستی» به «دیدار» می انجامد. گاهی جریان، بر عکس این است. یعنی «دیدن»، «دوست داشتن» را به دنبال دارد و دیدار، عشق می آفریند و «زیارت» سببِ حصول معرفت می گردد.

وقتی که دیدار، بذر عشق بپاشد، «ملاقات»، «محبت» می آورد و نزدیک شدن جسم، نزدیک شدن روح را به دنبال دارد و از قرب مادی می توان به قرب معنوی رسید و از رفتن به خانه ای محبت صاحب خانه را می توان به دل گرفت.

چه بسیار پیوندها و عشق ها که مولود یک برخورد بوده است. چه بسیار محبت ها و انس ها و الفت ها، که در سایه حضور و دیدار فراهم شده است.

۱- فرهنگ زیارت، صص ۲۵_۲۷.

زیـارت، گـاهی از این مقوله است، یعنی اگر انسـان برود و ببینـد و خود را در فضاهای خاطره آمیز قرار دهـد و در شـعاع یک پرتو قرار بگیرد، چه بسا که حرارت معنی، وجود یخ کرده زائر را گرم کند و فروغ دیدار، خانه دل را روشن سازد و دیده اهل نظر، مسِ وجودش را کیمیا کند.

منتها، صرفِ رفتن کافی نیست، «دیدن» هم لازم است تا به شهود جمال حق نائل نشود، آتشگیره عشق وجودش را مشتعل نمی سازد. اگر رفت و دید و به شهود رسید و زیبایی حقیقت و جمال فضیلت را دریافت، به طور طبیعی، «معرفت» هم می یابد.

به قول هاتف:

چشم دل باز کن، که جان بینی

آنچه نادیدنی است، آن بینی

گر به اقلیم عشق، رو آری

همه آفاق، گلستان بینی

آنچه بینی، دلت همان خواهد

آنچه خواهد دلت، همان بینی

بی سر و پا گدای آنجا را

سربه مُلک جهان، گران بینی

دل هر ذره را که بشکافی

آفتابیش در میان بینی

با یکی هست و هیچ نیست جز او

تا به عین الیقین عیان بینی

که یکی هست و هیچ نیست جز او

وحده لا اله الاّ هو

اینها همه درست است، ولی به همان شرط نخستین، یعنی گشودنِ چشمِ دل!(۱)

۳. زیارت از نگاه عقلی

اشاره

۳. زیارت از نگاه عقلی

زیر فصل ها

الف) دیدگاه ابن سینا

ب) دیدگاه ملا احمد نراقی

الف) دیدگاه ابن سینا

الف) دیدگاه ابن سینا

شیخ الرئیس معتقد است انسانی که به زیارت قبور می رود نفس او همراه با بدن مادی است، ولی صاحب قبر نفس او چون مفارق از ماده است شباهت به عقول داشته و می تواند تأثیر زیادی داشته باشد. و به همین جهت وقتی به زیارت قبور می رویم روح شخص زیارت شده تأثیر بسیار زیادی بر روح زیارت کننده می گذارد و خیرهای زیادی را متوجه او و ضررهایی را از او دور می سازد و زائر را به مزاج بدن و زیارت شده را به روح مؤثر در بدن تشبیه می کند و روشن است که وقتی مزاج معتدل باشد، روح معتدل تری در او حادث می شود و این روح چه قدر بر مزاج اثر می گذارد و به همین جهت است که در مکان های زیارت، نفوس مردم، آمادگی بیشتری برای پذیرش عقاید صحیح را دارند.(۲)

ب) دیدگاه ملا احمد نراقی

ب) دیدگاه ملا احمد نراقی

بدان که: نفوس قویّه قدسیّه، خصوصاً نفوس مقدّسه انبیا و ائمه(علیهم السلام) هرگاه از ابدان شریفه خود رحلت نمودند و دست از بدن بر داشتند و صعود به عالم بالا نمودند، نهایت احاطه و غایت استیلا بر این عالم از برای ایشان حاصل می شود و تمامی امور این عالم از برای ایشان حاصل می شود. پس هر که به قبور مطهره ایشان حاضر شد به

۱- فرهنگ زیارت، صص ۲۷ و ۲۸.

۲- فلسفه زیارت (ترجمه زیارت القبور فخر رازی)، ص ۵۷.

جهت زیارت، ایشان بر او مطلع می گردند و از احوال زوار مرقد منورشان استحضار تام دارند. و سؤالات و تضرعات و توسلات ایشان را می شنوند و نظر به رأفت و مهربانی ایشان نسبت به مخلصان، نسیم الطاف ایشان بر ایشان می وزد... و رشحات انوارشان برایشان افاضه می شود. و پرتو التفاتشان بر ایشان می افتد. پس دامن شفاعت بر میان می زنند و از خدا طلب حوایج ایشان را می کنند. و از درگاه الهی مسئلت برآمدن مطالب و آمرزش گناهان ایشان را می نمایند. و همین سرّ است در ترغیب به زیارت پیغمبر صلی الله علیه و آله و ائمه(ع). علاوه بر اینکه در زیارت ایشان، اظهار اخلاص و تجدید عهد ولایت است، و باعث سرور ایشان و رواج امرشان و غمناکی دشمنان ایشان است. چگونه زیارت ایشان افضل طاعات و اقرب قربات نباشد؟ و حال اینکه زیارت مؤمن از این جهت که مؤمن است باعث اجر عظیم و ثواب جزیل است.

در شریعت مطهره، ترغیب بسیار و تأکید بی شمار در خصوص آن وارد شده است. از این جهت طریقه هر طایفه بر این جاری شده که به زیارت مردگان خود روند. و هرگاه ثواب زیارت مؤمنی چنین باشد پس چگونه خواهد بود زیارت کسی که خدا او را از هر خطایی معصوم ساخته! و از رجس و گناه، پاک و مطهر گردانیده و او را بر همه خلایق مبعوث کرده و حجت بر عالمیان فرموده و او را امام مؤمنین و مقتدای مسلمین پسندیده، بلکه به جهت او آسمان و زمین را آفریده و او را راه صراط و دلیل و نور و ضیاء خود قرار داده و امین بر مملکت خود و خلیفه در میان بندگان خود کرده است.

مخفی نماند که اخبار بی حد، و احادیث لا تعد (بی شمار) در فضیلت زیارت قبور مطهره و مراقد منوّره ایشان رسیده.

حضرت پیغمبر صلی الله علیه و آله فرمود که: «هرکه زیارت کند قبر مرا بعد از وفات من مثل کسی است که هجرت کند به سوی من در حیات من. پس اگر استطاعت به زیارت آمدن مرا نداشته باشی بر من سلام کنید که سلام شما بر من می رسد».(۱)

۴. زیارت از نگاه جامعه شناختی

۴. زیارت از نگاه جامعه شناختی

اگر دقیقاً به جایگاه زیارت در دنیای کنونی توجه کنیم، در می یابیم که هم اکنون دنیای به اصطلاح متمدن نه تنها خود را بی نیاز از زیارت نمی داند، بلکه فطرتاً ستایش و زیارت قبور مقدس را برای تشفی آلام دنیوی ضروری می داند. جایی که انسان خالی از گرفتاری های تمدن جدید بتواند با کسی راز و نیاز کند و درد دل خویش را با او در میان نهد و چون دوستی خالص بی ریا مکنونات قلبی خود را بیان نماید درک این واقعیت و نیاز فطری باعث شده است که در کشورهای بزرگ و پیشرفته دنیا مثل انگلستان، فرانسه و رم زیارت گاه های بزرگ هر یک با نام خاص وجود داشته باشد.

زیارت شکل خاصی از نیایش است که کسی یا چیزی توسط گروهی مورد توجه قرار می گیرد و به وسیله آن مستقیماً از خداوند طلب حاجت می شود. این خواهش ها و ابراز نیازها ممکن است بر اساس نیازهای مادی و معنوی باشد که با توجه به شخصیت و شناخت افراد از خود و محیط اطراف خود، درجات مختلفی دارد. گاهی زیارت با مراسم ویژه ای توأم است که در طی آن فرد دارای رتبه ای خاص می شود و از احترام خاصی نزد افراد هم کیش خود برخوردار می گردد؛ برای مثال می بینیم در کشور خودمان بسیاری از

۱- معراج السعاده، ص ۸۶۰.

افراد پس از تشرّف به اماکن مذهبی با پیشوندهایی مثل حاجی، مشهدی یا کربلایی خوانده می شوند.

یکی از جامعه شناسان در این زمینه می گوید:

آنچه از دید یک جامعه شناس در مسئله زیارت به چشم می خورد این است که: مجموعه انسان از بزرگ و کوچک، زن و مرد که در اصطلاح عرف به آنها زوار می گویند.

عده ای از انسان هایی که مبادرت به ساختن، تعمیر قبر و ضریح برای زائران می کنند.

دسته ای که برای آماده سازی فضای زیارتی مشغولند.

عده ای که در بخش خدمات رسانی به زائران اشتغال دارند.

گروهی که در حیطه آماده سازی غذا و... برای زائران فعالیت می کنند.

عده ای که برای زائران قرآن، ادعیه و زیارت نامه به چاپ می رسانند.

عده ای که برای زائران سوغات تدارک می بینند.

از نظر جامعه شناسی، زیارت را می توان الگوی مشترک رفتاری افرادی دانست که به یک مکان مقدس می روند. زیارت هر طور که باشد از دو رکن اصلی برخوردار است؛ عرض ارادت و احترام، عرض نیاز و ارائه مشکل و تقاضا برای رفع آن.

حال این سؤال مطرح است که کدام طبقات اجتماعی برای عرض ارادت به زیارت می روند و چه طبقات اجتماعی برای ابراز نیاز و رفع گرفتاری. بدیهی است تمامی افرادی که برای زیارت به یک مکان مقدس، وارد می شوند ابراز ارادت و مودت، اولین ویژگی رفتاری آنها است. ولی با توجه به اینکه فقر و نیاز مالی یکی از مهم ترین آسیب های اجتماعی است. برخی زائرین از طبقات کم درآمد اجتماعی هستند.

اگر بخواهیم به رابطه طبقات و زیارت بنگریم، زیارت را نمی توان به هیچ طبقه اجتماعی محدود دانست؛ چرا که هر کس دارای اعتقاد درونی عمیق به دین و مذهب و مبانی آن است، به زیارت می رود و این اختصاص به فقرا و اغنیا باسواد و بی سواد ندارد؛ یکی از ملاک های دیگر که می تواند زائران را به صورت طبقات اجتماعی مشخص نمایان سازد میزان مسافت و طول مسیر شهر زیارتی از محل زندگی زائران است؛ هر چه میزان مسافت مکان زیارتی از زندگی افراد بیشتر باشد، امکان زیارت برای طبقه آسیب پذیر و قشرهای کم درآمد کمتر خواهد بود.

یکی دیگر از ملاک هایی که موجب می شود به زیارت با دیدی طبقاتی نگاه نشود؛ اعتقاد به شفادهندگی وجود مقدس پیامبر و ائمه اطهار(ع) است؛ از آنجا که ممکن است افراد بیمار و لاعلاج در تمام اقشار و طبقات جامعه وجود داشته باشد، زائران برای گرفتن شفا از هر طبقه اجتماعی که باشند برای زیارت به اماکن زیارتی مشرّف می شوند.

۵. انگیزه فطری زیارت

۵. انگیزه فطری زیارت

زیارت دیداری است مشتاقانه و احترام آمیز از کسی که او را دوست داریم و بزرگ می شمریم. چنان که انسان پیشوایان دینی و علما و رجالِ خدمت گزار سیاسی و اجتماعی را در حال حیات بزرگ می شمرد و به صورت های مختلف نسبت به آنها ادای احترام می کند، پس از فوت نیز به تعظیم و تکریم مدفن و آثار بر جا مانده از آنها مانند خانه و وسایل زندگیشان ــ می پردازند و به زیارتشان می رود و بدین ترتیب آدابی خاص همراه با خواندن ادعیه بر مرقد بزرگان دینی یا ملی بین تمام ملل و

پیروان همه مذاهب به اشکال گوناگون رایج شده و می فهماند که زیارت همچون عبادت ریشه در فطرت دارد و به انگیزه ای درونی انجام می گیرد و مخصوص ملت و قومی معیّن نیست.

بـا انـدک تأمـل در می یـابیم زیارت قبور بزرگان، در حقیقت به بزرگ داشت دین و علم و صـلاح بر می گردد، یعنی مفاهیم والای انسانی که در نزد همه آدمی زادگان از هر نژاد و دین که باشـند محترم و مقدس است و ریشه در سرشت انسان دارد، و همین علاقه فطری باعث ساختن زیارت گاه ها و معابـد در دنیا شـده است، و حرکت گروه گروه زائران و عابدان به این مکان های

مقدس با شکوه برای ستایش آفریدگار و احترام گزاردن نسبت به اولیای خدا سببی درونی و طبیعی دارد نه تبلیغات خارجی و اغراض سودجویانه.(۱)

۱- شوق دیدار، ص ۲۷.

فصل پنجم: آداب زیارت

اشاره

فصل پنجم: آداب زیارت

زیر فصل ها

۱.جایگاه آداب زیارت

۱.جایگاه آداب زیارت

در آیین فطری اسلام، همچنان که اصل زیارت ـ که ریشه در فطرت دارد ـ پسندیده و مستحب است، آداب آن نیز با عواطف پاک فطری و عقل سلیم آدمی سازگاری و مطابقت دارد. پس مقتضای حال و مقام این است که در حرم امام گران قدر و پیشوای الهی خود نیز تنها به حضور تن یا توجه به دل اکتفا نکنیم و بلکه مکنونات ضمیر خود را بر زبان آوریم، لذا سخن خویش را با سلامت و تحیّت آغاز می کنیم، و نسبت به ولیِّ خدا «اعلام ولایت» و اطاعت می نماییم و از مخالفان و معاندان وی تبرّی می جوییم، و تَشیّع و پیروی خود را از تعلیمات امام علنی می کنیم. برای اینکه از اصل استوار «توحید» منحرف نشویم چنان که سخن را با تکبیر و تسبیح آغاز کرده ایم، تمام مقامات معنوی و فضایل اختصاصی که برای آنها بر می شمریم نیز موهبت خدایی و عطیّه الهی می دانیم و به آن تصریح می نماییم. همچنین از آن فضای روحانی استفاده کرده به طلب رحمت برای امام و دعا و نیایش برای خود و دیگران می پردازیم. از حرمتی که مرقد مطهرش پیدا کرده برای نماز و قرآن خواندن یا دعا کردن استفاده می کنیم و امید به وعده خدایی داریم که تحت قبّه مُنوّره آن امام شهید دعاهای ما مستجاب شود... .

زیارت های مأثوره درون مایه ای در این زمینه ها دارد. اما این یک نیم رخ «زیارت» است، و نیم رخی دیگر نورانی و زیباتر هم می یابیم که آن سیمای معنوی و چهره ملکوتی امام و حجت خداست که از خلال عبارات بلیغ و آموزنده زیارت ها هویدا می شود: تاریخچه حیات روحانی

و مناقب امام، فضایلی که آفریدگار منحصراً به محمد و آل محمد صلی الله علیه و آله داده تا اسوه و نمونه کامل عمل برای امت اسلامی باشند.

در این نیم رخ از زیارت هاست که ما به صورتی عجیب توحید و امام شناسی را مرتبط می یابیم و شناخت خدا و حجت خدا را تنگاتنگ هم می بینیم، و شرح بیشتر این مختصر را از مطالعه و دقت در متن زیارت هایِ مأثوره خواهیم یافت.(۱)

***

در آداب زیارت فرقی نیست (چه کربلا و چه مشهد)؛ ولی هر جا آداب خاص خود را دارد؛ زیرا زیارت مثل کتابی است که تدریس می شود. یک مقدمه و یک پایان دارد و در بین راه طی امتحانی انسان متوجه می شود که زیارتش مقبول واقع شده یا خیر. بارها شنیده ایم که نماز بالاترین پاسخ به والاترین نیاز انسان است و به نوعی می توان گفت زیارت، مقدمه نماز است. زیارت است که دل را آماده می کند. خوب است وقتی انسان به زیارت می رود، یقین داشته باشد که دعوت شده خداوند است. حال این دعوت یا آشکار است یا پنهان؛ اما زیارت دو نفر از معصومین(ع) ثواب زیارت خانه خداوند است؛ یکی زیارت امام حسین(ع) و دیگری زیارت حضرت رضا(ع). نقل است که عایشه در کنار پیامبر نشسته بود که امام حسین(ع) (در دوران طفولیت) وارد خانه شدند و پیامبر برخاستند و سر و روی مبارک امام حسین(ع) را غرق بوسه کردند. عایشه سؤال می کند که ای پیامبر! شما رسول خدا صلی الله علیه و آله و نبی اسلام هستید، چگونه است که به این کودک احترام می گذارید؟

۱- شوق دیدار، ص ۲۳۸.

پیامبر فرمود: «آینده حسین(ع) به گونه ای است که خداوند متعال فرموده است، هر کس به زیارت او برود، ثواب یک حج را خواهد داشت.» عایشه گفت: یک حج؟ و نقل است که پیامبر همین طور تا ۷۰ حج را برای زیارت ایشان ذکر کردند. درست مثل همین حدیث را در مورد امام هشتم(ع) داریم. پس ما باید در زیارت حضرت رضا(ع) اعمالی شبیه اعمال حج به جا بیاوریم. می پرسند اولین کار برای به جای آوردن زیارت چیست؟ باید گفت: پاک سازی جسم و روح و اینجا پاک سازی معنوی اهمیت بسیار دارد. در آیه شریفه ای داریم که آیا وقت آن نرسیده که قلب های خود را با ذکر خدا پاک کنید؟ و این آیه شریفه فضیل عیاض را از راه خطا و گناه باز گرداند، تا این حد که به عارفی بزرگ و مشهور تبدیل شد؛ اما از دیگر مشابهت حج و زیارت «میقات حج» است؛ جایی که باید مُحرم شوی و لباس دنیا را از تن بیرون کنی و لباس مطهر زیارت بپوشی. در حج دو رکعت نماز به جا آورده می شود و در زیارت هم دو رکعت نماز سفارش شده است. نقل است از امام جواد(ع) که «به زیارت پدرم که می روید با سری پایین و تواضع قدم بردارید. در راه ذکر الله اکبر، لا اله الا الله و سبحان الله بگویید.» نویسنده ای برزیلی در یکی از آثار خود به این مطلب اشاره کرده است و ضمن نقل ماجرای سفری کوتاه) این طور تفسیر می کند: «وقتی که به سوی مقصدی می روی، سرت را پایین نگه دار و گرنه تعلقات محیط اطراف، تو را مشغول و از هدف اصلی دور می کند».(۱)

۲. آداب سفر

اشاره

۲. آداب سفر

۱- دکتر حسن الهی قمشه ای، نشریه زائر، ش ۱۵۲، ص ۱۲.

آداب، منحصر به عبادات واجب نیست، بلکه هر یک از اعمال مستحب نیز آدابی دارند که زینت بخش آن عمل است.

زیارت مرقد مطهر پیامبر اکرم و هر یک از اهل بیت(علیهم السلام) گرچه عملی مستحب به شمار می آید، اما مثل دیگر مستحبات، آدابی دارد که با به جا آوردن آن، زائر می تواند جمال و زیبایی بیشتری به عمل خود بخشد و محبت خویش به مزور را کامل تر و بهتر ابراز نموده و محبت مزور را افزون تر و بیشتر به خود جلب کند.

الف) آداب پیش از سفر

الف) آداب پیش از سفر

۱. با نیت خالص قصد زیارت کردن و آن را با مقاصد مادی و دنیوی نیامیختن و نیالودن؛ به نحوی که مقصود و منظور، تنها دیدار و تجدید عهد ارادت و ولایت با مزور، اجابت دعوت و عمل به توصیه مزور بر رفتن به زیارت وی و خشنود ساختن و مسرور کردن مزور از این راه، احیاء امر و اعلاء کلمه اهل بیت(علیهم السلام) در برابر دشمنان و مخالفانشان، طلب شفاعت از آن بزرگواران و وصول به دیگر فیوضات معنوی زیارت باشد.

۲. در حلال بودن خرجی سفر دقت کردن و از آلودگی آن به مال حرام به شدت احتراز نمودن.

۳. آگاه کردن بستگان و دوستان و برادران ایمانی از سفر خود و خداحافظی با آنها.

۴. غسل کردن و خواندن این دعا:

بِسمِ اللهِ وَ بِاللهِ وَ لا حَولَ وَ لا قُوَّه اِلّا بِاللهِ وَ عَلی مِلَّه رَسولِ اللهِ وَ الصّادِقینَ عَنِ اللهِ صَلَواتُ اللهِ عَلَیهِم اَجمَعینَ. اَللّٰهُمَّ طَهِّر بِهِ قَلبی وَ اشرَح بِهِ صَدری وَ نَوِّر بِهِ قَلبی.

با نام خدا و به مدد خدا و هیچ نیرو و قدرتی جز به مدد الهی وجود ندارد، و بر آیین رسول خدا و سخنگویان راستگوی خدا که درود خداوند بر تمامی آنها باد. خدایا به وسیله این غسل دلم را پاک و سینه ام را گشاده ساز و قلبم را نورانی کن.

۵. انگشتر عقیق، خصوصاً با نگین زرد رنگ که نقش روی آن «ماشاءَاللهُ، لا ـ قُوَّه اِلاّ ـ بِاللهِ، اَستَغفِرُ اللهَ؛ هر چه خدا بخواهد، نیرویی جز به مدد الهی وجود ندارد، از خدا طلب مغفرت می کنم». و روی دیگر آن محمّد و علی نقش شده باشد و انگشتر فیروزه، خصوصاً با نگینی که نقش یک روی آن «اَللهُ المَلِکُ؛ خدا فرمان روا است» و روی دیگر آن «اَلمُلکُ لِلّهِ الواحِدِ القَهّارِ؛ فرمان روایی تنها از آن خدای یکتای قهّار است.» نقش شده باشد، بر دست کردن.

۶. مقداری تربت امام حسین(ع) را با خود برداشتن و در وقت برداشتن آن این دعا را خواندن: «اَللّهُمَّ هذِهِ طینَه قَبرِ الحُسَینِ(ع)» است که ولیّ تو و فرزند ولیّ تو است. آن را برگرفتم تا از آنچه می ترسم و نمی ترسم پناهم باشد.

۷. خواندن سوره حمد و آخر سوره آل عمران.

۸. جمع کردن اعضای خانواده خود به گرد خویش به هنگام حرکت و دو رکعت نماز گزاردن و از خدا طلب خیر کردن و خواندن آیه الکرسی و به جای آوردن حمد و ثنای الهی و سپردن خود و اعضای خانواده خویش به خدا و خواندن این دعا:

اَللّهمَّ اِنّی اَستَودِعُکَ الیَومَ نَفسی وَ اَهلی وَ مالی وَ وُلدی وَ مَن کانَ مِنّی بِسَبیلٍ الشّاهِدَ مِنهُم وَ الغائِبَ.

بارالها! من امروز خودم و خاندانم و داراییم و فرزندانم و هر کس را که با من راهی دارد، خواه حاضر و خواه غایب باشد، به تو سپردم. بارالها! ما را با نگه داری ایمان، حفظ کن و بر ما محافظت فرما.

۹. با خانواده خود وداع کردن و بر در خانه خویش ایستادن و تسبیحات حضرت زهرا(س) را گفتن و هر یک از سوره حمد و آیه الکرسی را از سه جانب پیش رو، سمت راست و سمت چپ خویش خواندن و پس از آن این دعا را خواند:

به درگاه تو روی آوردم و خانواده و داراییم و آنچه را به من عطا کردی بر عهده تو نهاده و ترک کرده و بر تو اعتماد نمود، پس ای کسی که هر کس قصد او نماید، نومید نشود و هر کس او حفظش کند، تباه نگردد، مرا نومید مساز.

۱۰. خواندن یازده مرتبه سوره توحید و خواندن سوره قدر و آیه الکرسی و سوره های فلق و ناس و دست کشیدن بر تمامی بدن خود پس از آن.

۱۱. خواندن این دعا جهت درامان بودن در سفر.

بِسمِ اللهِ وَ بِاللهِ وَ مِن اللهِ وَ اِلَی اللهِ وَ فی سَبیلِ اللهِ. اَللّهُمَّ اِلَیکَ اَسلَمتُ نَفسی.

با نام خدا و به مدد خدا و از جانب خدا و به سوی خدا و در راه خدا (به راه می افتم) خدایا خویشتن را به تو تسلیم نمودم و رویم را به سوی تو متوجه ساختم و کارم را به تو واگذار کردم.

۱۲. خواندن این دعا به هنگام ترک منزل.

لا اِلهَ اِلَّا اللهُ الحَلیمُ الکَریمُ، لا اِلهَ اِلَّا اللهُ العَلِیُّ العَظیمُ. سُبحانَ رَبِّ السَّبعِ وَ رَبِّ الاَرَضینَ السَّبعِ وَ رَبِّ العَرشِ العَظیمِ وَ الحَمدُلِلّهِ رَبِّ العالَمینَ.

جز خداوند بردبار و بزرگوار خدایی نیست. پروردگار آسمان های هفتگانه و زمین های هفتگانه و عرش عظیم (از هر عیب و نقصی) منزه است و حمد و سپاس تنها از آن خدایی است که پروردگار جهانیان است.

۱۳. مبلغی صدقه دادن و این دعا را خواندن:

اَللّهُمَّ اِنّی اشتَرَیتُ بِهذِهِ الصَّدَقه سَلامَتی وَ سَلامَهَ سَفَری وَ ما مَعی. اَللّهُمَّ احفَظنی وَ احفَظ ما مَعِیَ وَ سَلِّمنی وَ سَلِّم ما مَعِیَ وَ بَلّغنی وَ بَلِّغ ما مَعِیَ بِبَلاغِکَ الحَسَنِ الجَمیلِ.

بارالها! من با این صدقه، سلامتی سفرم و هر چه با خود دارم را خریدم. خدایا! مرا و آنچه را به همراه دارم با به مقصد رساندن نیکو و زیبای خودت به مقصد برسان.

۱۴. هنگام سوار شدن به وسیله نقلیه، خواندن این آیه و پس از آن هفت بار تسبیحات حضرت زهرا(س) را گفتن.

سُبحانَ الَّذی سَخَّرَ لَنا هذا وَ ما کُنّا لَهُ مُقرِنینَ وَ اِنّا اِلی رَبِّنا لَمُنقَلِبون.

منزه است کسی که این (مرکب) را مسخّر ما کرد و ما خود بر آن توانا نبودیم و همانا ما به سوی پروردگارمان باز می گردیم.

ب) آداب هنگام سفر

ب) آداب هنگام سفر

۱. با رفقا و مصاحبان اهل تقوا و معرفت و معنویت، به سفر زیارت رفتن.

۲. خوش خلقی، مزاح و حلم با هم سفران.

۳. به هم سفران کمک و خدمت کردن.

۴. با هم سطح خود از نظر مخارج هم سفر شدن.

۵. انفاق و گشاده دستی و سخت نگرفتن بر خود و همراهان از نظر مخارج و امکانات.

۶. پرهیز از تجملات و تشریفات و تعینات دنیوی در طول سفر.

۷. فراهم نکردن اسباب غفلت و اشتغالات دنیوی برای خود در سفر.

۸. ترک کلام بیهوده و مخاصمه و مجادله در طول سفر.

۹. محافظت از نفقه و اموال خود.

۱۰. اول وقت و به نحو مطلوب به جا آوردن نمازهای واجب و گفتن ۳۰ بار تسبیحات اربعه بعد از هر نماز قصر (شکسته).

۱۱. هر شب آیه الکرسی و پس از آن این دعا را خواندن.

اَللّهُمَّ اجعَل مَسیری عِبَراً وَ صَمتی تَفَکُّراً وَ کَلامی ذِکراً.

خدایا رفتارم را عبرت و سکوتم را اندیشیدن و سخنم را از تو یاد کردن قرار ده.

۱۲. هر بار، به هنگام سوار شدن به وسیله نقلیه، بِسمِ اللهِ گفتن.

۱۳. در آستانه ورود به شهری که حرم مزبور در آن است، حمد خدا را به جا آوردن و سر به سجده شکر بر زمین نهادن.

۳. آداب پیش از تشرّف به حرم

۳. آداب پیش از تشرّف به حرم

۱. غسل واجبی بر عهده نداشتن و با وضو بودن.

۲. غسل زیارت کردن و دعای مربوط به غسل زیارت مزور را خواندن.

۳. جامه پاکیزه و نو و ترجیحاً سفید رنگ پوشیدن.

۴. خود را معطر و خوش بو نمودن (به استثنای زیارت امام حسین(ع)).

۵. حتی المقدور تنها و بدون همراه به حرم مشرّف شدن، و در سفرهایی که همراه با بستگان یا دوستان انجام می شود نیز مواردی را برای تنها به زیارت رفتن، در نظر گرفتن.

۶. به هنگام رفتن به سوی روضه مقدسه، با آرامی و وقار و خضوع و خشوع و گام های کوتاه، قدم برداشتن و سر به زیر انداختن و به اطراف توجه و نظر نکردن.

۷. زبان به ذکر و تسبیح و تحمید و تهلیل و تکبیر مشغول داشتن و استغفار کردن و دهان به صلوات بر محمّد و آل محمد صلی الله علیه و آله معطر نمودن.

۴. آداب هنگام تشرّف و زیارت

۴. آداب هنگام تشرّف و زیارت

۱. نزد در حرم ایستادن و اذن دخول خواندن و به یاری تفکّر، در فراهم نمودن رقت قلب و خضوع و شکستگی خاطر سعی کردن.

۲. بر عتبه بوسه زدن و سر به سجده شکر نهادن.

۳. پای راست را به هنگام ورود و پای چپ را در وقت خروج مقدّم داشتن.

۴. در صورت عدم ازدحام جمعیت و به نحوی که موجب مزاحمت و اذیت دیگر زائران نباشد، به ضریح مطهر نزدیک شدن و تکیه کردن و پنجه در آن افکندن و بر آن بوسه زدن.

۵. به هنگام زیارت، رو به قبر مطهر ایستادن.

۶. جز در صورت ضعف و بیماری، به حال ایستاده زیارت کردن.

۷. پیش از خواندن زیارت نامه، مکرر تکبیر بر زبان جاری ساختن و سپس لا اِلَهَ اِلَّا اللهُ وَحدَهُ لا شَریکَ لَهُ گفتن.

۸. زیارت نامه های معتبر روایت شده از معصومین(علیهم السلام) را خواندن.

۹. گونه راست بر ضریح نهادن و با حال تضرّع دعا کردن، سپس گونه چپ را بر آن گذاردن و به حقّ صاحب قبر مطهّر، اهل شفاعت وی شدن را از خدا درخواست کردن، آن گاه نزد سر مطهّر رفتن و رو به قبله ایستادن و دعا کردن.

۱۰. اگر برای زیارت مزور نحوه خاصّی تعیین نشده است، در بالا و یا پشت سر مزور لااقل دو رکعت نماز زیارت گزاردن، که بهتر است در صورت توانایی، پس از سوره حمد، در رکعت اوّل سوره یس و در رکعت دوم سوره الرّحمن خوانده شود.

۱۱. پس از نماز زیارت با ادعیه خاصی که از اهل بیت(ع) برای خوانده شدن پس از زیارت رسیده است و یا هر نیاز و خواسته ای که به

نظر آیـد، دعا کردن و دیگر برادران و خواهران ایمانی را در دعا شـریک ساختن و برای اجابت دعا به مزور متوسل شـدن و به حق وی از خدا اجابت خواستن.

۱۲. نزد ضریح مطهر، قرآن تلاوت کردن و ثواب آن را به روح مقدس مزور هدیه نمودن.

۱۳. در محضـر مزور از گناهان خویش توبه کردن و برای پـذیرفته شـدن توبه، از مزور طلب دعا کردن، و تعهـد سپردن و عزم کردن بر این که به گناه بازنگشته و انسان شایسته ای باشد.

۱۴. چه هنگـام خوانـدن زیـارت نامه، چه هنگام عرض حال و راز دل گفتن با مزور و چه در گفت وگوی با زائران و خادمان، صدا را بلند نکردن.

۱۵. چنان که زمان اقامه جماعت برسد، خواندن نماز را بر آغاز یا ادامه زیارت مقدّم داشتن.

۱۶. زیاده از حد در حرم توقف نکردن و پس از انجام زیارت، از حرم خارج شدن.

۱۷. به هنگام خروج از حرم، بوسه بر درگاه زدن و زمین ادب را بوسیدن و بدون رو برگرداندن از ضریح، عقب عقب رفتن.

۵. آداب وداع و مراجعت

۵. آداب وداع و مراجعت

۱. به خیالات و وسوسه هـای باطـلِ معوّق مانـدن کارهای دنیوی یا دلتنگ شـدن خانواده، در بازگشت از سـفر زیارت تعجیل نورزیدن.

۲. در آخرین نوبت تشرّف به حرم، با مزور وداع کردن و توفیق تشرّف های مکرّر در آینده را تقاضا نمودن و زیارت نامه های خاص وداع را خواندن.(۱)

۱- مهدی طیب، ره توشه دیدار، صص ۱۳_۲۵.

فصل ششم: کارکرد زیارت

اشاره

فصل ششم: کارکرد زیارت

زیر فصل ها

۱. نقش زیارت در تعلیم معارف و اعتقادات

اشاره

۱. نقش زیارت در تعلیم معارف و اعتقادات

[زیارت نامه ها منبع سرشار و غنی از معارف اسلامی است که برای زیارت معصومین(ع) مقرر شده است. زائر از طریق دقت در زیارت نامه ها در کلاس درس تعلیم معارف و اعتقادات حاضر می شود. در بخش اول محتوای زیارت نامه ها را به طور کلی بررسی کردیم. در اینجا نیز چند جهت از اثر زیارت بر ارتقاء معرفت زائر از طریق زیارت نامه را ذکر می کنیم.]

الف) تعلیم معارف دینیه و الهیه

الف) تعلیم معارف دینیه و الهیه

یعنی خدا را معرفی کردن. ببینید زیارت نامه ها درباره خدا و اوصاف او چه می گوید، همچنین معرفت رسول الله و معرفت مقام ولایت، در همین زیارت جامعه کبیره که پنج سلام در آغاز آن هست در هر کدام از این سلام ها مقداری از مقامات امامان معصوم بیان شده است، در این پنج سلام حدود شصت صفت برای امام ذکر می شود یعنی مقام ولایت را با شصت صفت بیان می کند.

بنابراین زیارت معرفی مقام ولایت است، البته گاهی ما در هنگام خواندن زیارت توجهی به محتوای آن نداریم که در این صورت قطعاً آن اثر تعلیم معرفت الهی و معرفت پیامبر و مقام ولایت در آن نیست.

ب) بیان ارزش ها

ب) بیان ارزش ها

زیارت ها بیان می کند که چه چیزهایی از نظر اسلام دارای ارزش است.

به عنوان نمونه به این جملات زیارت جامعه کبیره توجه کنید:

«السلام علی الدُّعاةِ الی الله؛ سلام بر شما ای دعوت کنندگان به سوی خدا.» معلوم می شود دعوت الی الله یک ارزش مهم اسلامی است.

«وَ الْاَدِلّاءِ علی مَرْضاهِ الله؛ سلام بر شما ای کسانی که جامعه انسانیت را به سوی خشنودی خدا رهنمون شدید».

«وَ الْمُستَقرّینَ فی اَمرِ الله؛ سلام بر شما ای کسانی که در امر الهی استقرار دارید.» شما در انجام اوامر الهی باوفا بودید نه این که انسان یک روز به سوی خدا حرکت کند و یک روز غرق در گناه شود.

«وَ التّامینَ فی مَحبهالله؛ شما در محبت خدا کامل بودید.» یعنی کامل بودن در محبت خدا یک ارزش والا است و ما به خاطر این ارزش امام معصوم را زیارت می کنیم.

«وَ الْمُخلصینَ فی توحیدِ الله؛ توحید شما خالص از هرگونه شرک است.» یعنی توحید خالص داشتن یک ارزش است.

«وَ الْمُظهِرین لِاَمْر اللهِ وَ نَهْیِه؛ شما اوامر و نواحی الهی را اظهار کردید.»

ارزش های الهی و عقاید شیعه اینها است، وقتی من امام را با این ارزش ها می ستایم، می دانم چه چیزهایی ارزش دارند و چه چیزهایی ارزش ندارند.

ج) تلقینات

ج) تلقینات

سومین بخشی که زیارت ها دارد یک سلسله تلقین ها است روایات به ما تلقین می کند که این چنین باشید، روحیات شما افکار شما، خواسته ها و حاجات شما باید این گونه باشد. البته باید این تلقین ها را در وجودمان پیاده کنیم.

در زیارت امام علی بن موسی الرضا(ع) در همین زیارت معروف وارث می خوانیم:

«یا مَوْلایَ اَتَیتُکَ زائراً وَافداً، عائِذاً مِمّا جَنَیْتُ عَلَی نَفْسِی وَ احْتَطَبْتُ عَلی ظَهْری».

مولای من، من به عنوان زائر آمده ام به محضر تو، «وافداً» مهمانم کارم چیست؟ «عائذاً» پناه آورده ام از آن جنایاتی که بر ضد خودم کرده ام، گناه من جنایت بر نفس من است «و احتطبت علی ظهری» گناهانی که انجام داده ام بار هیزمی بود بر دوشم به سوی جهنم، چقدر این تعبیر آموزنده است؟ این تعبیر چه چیزی را تلقین می کند؟ اولاً آمده ام و مهمانم، ثانیاً کارم چیست؟ آمده ام پناه ببرم به شما از گناه، کدام گناه؟ گناهی که اولین ضربه را به من می زند، ضربه به خدا نیست اگر تمام کائنات کافر شوند بر دامن کبریایی خداوند گردی نخواهد نشست، پشت خودم را از بار گناه سنگین کرده ام، گناهان من هیزم هایی است که من با دوش خودم برای آتش زدن خودم حمل می کنم.

وقتی انسان در این چند جمله دقت می کند می بیند این زیارت چه پیام عمیقی دارد چه تلقینی به زائر می کند، این است که گفتیم یک سوم زیارت نامه ها بحث های تلقینی است که زائر را تربیت می کند.(۱)

۲. نقش زیارت در بهداشت روانی و تعالیِ روح

اشاره

۲. نقش زیارت در بهداشت روانی و تعالیِ روح

زائر با حضور در زیارت گاه، موجب آبادی و عمران آن مکان می شود و ازاین رو عمل زائر را «عمره» می نامند که موجب آبادی آن مکان می شود؛ صاحب جواهر در ابتدای کتاب العمره در تعریف عمره می فرماید: «و هی لغه الزیاره أخذاً من العماره، لأنّ الزائر یعمر المکان بزیارته.»(۲) گرچه از منظر دیگر می توان گفت در واقع این زائر است که به سبب زیارتش آباد می شود و جانش از ویرانی و خرابی خارج می گردد.(۳)

۱- ناصر مکارم شیرازی، پرتوی از زیارت جامعه کبیره، صص ۲۵_۳۵.

۲- مجمع البحرین، ج ۱، ص ۳۰۴.

۳- فلسفه زیارت و آیین آن، ص ۲۰.

الف) تقویت معنویت در جامعه

الف) تقویت معنویت در جامعه

زائر در پرتو زیارت، حضور امام(ع) در صحنه را می یابد و خود را به آن متعهد و وابسته می داند و بر اساس همین نگاه است که در تعاملات اجتماعی و روزمره جامعه اسلامی وجود امام سایه افکن بوده و وقتی افراد جامعه ای سایه و شعاع شمس امامت را در شئون مختلف فردی و اجتماعی احساس کنند قطعاً تحولی بنیادین در شیوه زندگی ظهور خواهد کرد.

از همین جا می توان نقش زنده، حیات بخش و برجسته زیارت را در حیات اجتماعی جامعه حس و لمس کرد. باید دانست که زیارت ارتباطی زنده و مؤثر است. زیارت رمز حضور و شهادت عینی امام در جامعه است و اساساً یکی از دلایل تأکید فراوان اهل بیت(ع) بر زیارت و برشماری ثواب های فراوان برای آن را در همین نکته می توان مشاهده کرد؛ چنان که سرّ دشمنی و عداوت جریان های انحرافی و خودباخته را نسبت به مسئله زیارت می توان در همین امر جست وجو کرد.(۱)

ب) ایجاد زمینه و تقویت ارتباط با اهل بیت(ع)

ب) ایجاد زمینه و تقویت ارتباط با اهل بیت(ع)

بر هیچ حقیقتی پس از توحید و رسالت به اندازه ارتباط و اتصال با آنان بلکه محبوب داشتن آن، تأکید و اصرار نشده؛ چنان که هیچ عداوت و دشمنی هم در مقیاس الهی بیش از خصومت و خشونت نسبت به سفرای باری تعالی و اوصیای آنها نبوده و نیست.

زیارت تفسیر این ارتباط و تبیین و تحقق آن اتصال است و به همان میزانی که ایجاد آن اتصال و تحکیم آن رابطه در هندسه معرفتی اسلام

۱- فلسفه زیارت و آیین آن، ص ۴۰.

ضروری و مهم است، زیارت هم از راه های عملی و راه تحقق آن رابطه است که ضروری و مهم خواهد بود و ازاین رو همان طور که ایجاد و تحکیم این رابطه موجب خردمندی در دنیاست: «إِنَّما یَتَذَکَّرُ أُولُوا الاَلْبابِ» سبب نیک بختی در آخرت نیز هست: «لَهُمْ عُقْبَی الدّارِ».(۱)

ج) ایجاد زمینه ارتباط قلبی

ج) ایجاد زمینه ارتباط قلبی

اگر انسان بخواهد به مرحله تذکر برسد و آثار و علایم یک حقیقت را در خود زنده کند باید یک اتصالی تام و ارتباطی وثیق پیدا کند که این همان ارتباط قلبی و عقلی است که زمینه تذکر و فراگیری تام را فراهم می آورد، وگرنه آشنایی از دور و ارتباط با فاصله به جهت وجود غبار مادیت و کدورت ها و تیرگی های طبیعت زمینه تماس صحیح و لقای کامل را مهیّا نمی سازد.

شاید سرّ برخی از آداب زیارت، مانند نزدیک شدن به قبر، گذاردن دست یا صورت بر روی قبر، بوسیدن قبر و نزدیک ساختن بدن به قبر، همه و همه نمادهای آن ارتباط وثیق قلبی و روحی و فکری باشد که به صورت این اعمال استحبابی ظاهر شده است.(۲)

د) ایجاد زمینه ارتباط نزدیک

د) ایجاد زمینه ارتباط نزدیک

بعد از آنکه دانسته شد اصل اتصال و ارتباط با اهل بیت(ع) ضرورتی انسانی و الهی است و بدون آن انسان بی معنا و بی هویت بوده و هیچ گونه کمالی بر او مترتب نیست، باید به شیوه ها و راه کارهای این ارتباط اندیشید و نزدیک ترین، مؤثرترین و در عین حال زنده ترین راه ارتباطی را جست وجو کرد.

۱- فلسفه زیارت و آیین آن، ص ۴۴.

۲- فلسفه زیارت و آیین آن، ص ۵۱

از آن جـا که دین مجموعه ای کامـل و به هم پیوسـته است یکی از راه های تماس و ارتباط وثیق را از ناحیه زیارت معرفی می کند. زیارت با شرایط و آداب خاص، به ویژه معارف زیارت نامه ای آن، بهترین، سودمندترین و در عین حال شاداب ترین راه ارتبـاط است و به گونه ای حس حضور در محضـر امـام(ع) را در انسان ایجاد می کنـد که گویا با امام(ع) حضوراً گفت و گو می کند و نیاز وجودی خود را در هر زمینه ای از او می طلبد.(۱)

ه_) اثر معنوی زیارت نامه خوانی

ه_) اثر معنوی زیارت نامه خوانی

خطاب های زیارتی گاهی به حدی صریح و شفاف ادا می شود که گویا هیچ حجاب و فاصله ای بین زائر و امام او نیست.

زیارت و زیارت نامه راه کمال و سـعادت را می نمایاند و امام را به شفاعت می طلبد و ده ها و صدها نکته حیاتی را تذکر می دهد. انسان را از غفلت و سـهو در آورده به وادی تنبّه و تذکر می کشاند. خصلت های ممدوح و پسندیده او را برجسته و احیا می کنـد و خصـلت هـای زشت و ناپسـند او را بـا اسـتغفار و طلب رحمت الهی برطرف کرده و با نظر مرحمت الهی جبران می کند.

این نگرش که زیارت ارتباطی وثیق و زنـده است، اقتضا می کنـد که انسان خود را در عصـر ولیّ خدا و حال حضور او ببیند و کاملاً به محیط و فضای حضور آن ولیّ درآید. تنها با چنین تلقّی از زیارت است که حضور و نقش امام را در عرصه اجتماع با همه وجود می یابـد، دعوت و نـدای او را لبیک می گویـد، امرش را اطاعت و نهیش را تبعیت می کنـد و اجتماع را آن گونه که او خواسته و اراده کرده می سازد.

۱- فلسفه زیارت و آیین آن، ص ۵۱

سرّ بیـان خصـایص و نیز رویکردها، نقطه نظرها، سیرت ها و سـنت های آن موالیان کریم در زیارت نامه ها نیز همین است که انسان خود را با خواسـته ها و ارادات آنها تطبیق دهد و از مسـیر ترسیمی آنها فاصله نگیرد. تنها کسی از زیارت بهره کامل می برد که حس حضور امـام(ع) در صـحنه زنـد گی را پیـدا کنـد، خود را مخـاطب سـخنان او بدانـد و او را نیز مخاطب بدانـد، نه مغـایب؛ ازاین رو زیـارت نامه ها همه در قالب تخاطب و گفت وگوی طرفینی و متقابل ایراد شـده است؛ سـلام ها، تحیت ها و صلوات هـا همه به صورت خطـابی انشـا شـده و حتی بیـان اوصاف و ویژگی ها نیز به صورت خطاب است؛ این گونه گفتمان هـای حضوری در القای حس حضور کمال تأثیر را دارد. نیز طرح نیازهای دنیوی و اخروی همه به صورت حضوری و تخاطب است و این نیز در جهت حضور بخشیدن نقش مؤثری دارد.(۱)

و) ایجاد دوستی اهل بیت

و) ایجاد دوستی اهل بیت

مودت و دوستی اهل بیت(ع) به قدری عظیم و ارزشـمند است که تنها اجر رسالت شـمرده شده است: «قُلْ لا أَسْئَلُکُمْ عَلَیْهِ أَجْرًا إِلاَّـ الْمَوَدَّه فی الْقُرْبی»،(۲) و تنهـا کسانی می تواننـد در مقابل رسول اکرم صـلی الله علیه و آله روسـفید و سـرفراز باشـند که با معرفت و مودت نسبت به خویشاوندان آن حضـرت حرکت انسانی و الهی خویش را تصـحیح کرده و به این حسـنه دنیا و عقبا رسـیده باشـند؛ «مَنْ یَقْتَرِفْ حَسَـنَهً نَزِدْ لَهُ فیهـا حُسْـناً؛ قطعاً کسانی که خیر و نیکی،]یعنی مودّت به اهل بیت[را تحصـیل کرده باشـند، برای آنها احسان و انعام الهی افزون خواهد بود.»(۳) تردیـدی نیست که از بهترین راه ها برای ایجاد محبت و دوستی و تحصیل

۱- فلسفه زیارت و آیین آن، صص ۵۲_۵۳

۲- شوری: ۲۳.

۳- شوری: ۲۳.

ارادت و معرفت اهل بیت(ع)، حضور در مشاهده آنان و خواندن زیارت نامه های جامع و زیبای آنان است.(۱)

ز) حرکت در مسیر الهی

ز) حرکت در مسیر الهی

تنها یک هدف حقیقی برای انسان و جهان وجود دارد و آن هم ذات اقدس الهی است.]ازاین رو[همه فعالیت های انسانی در مسیر الهی و مصیر الی الله قابل توجیه است: «وَ إِلَيْهِ الْمَصيرُ»؛ و باز گشت (همه) به سوی اوست.»(۲) «یا أَیُّها الْإِنْسانُ إِنَّکَ کادِحٌ إِلی رَبِّکَ کَدْحاً فَمُلاقیهِ؛ ای انسان! محقّقاً سعی و تلاش تو به سوی پروردگار توست و به ملاقات او می رسی.»(۳) گرچه در سیر به سوی خدا عدّه ای به لقای اسم رحمان و رحیم خدا و عدّه ای به لقای اسم جبّار و منتقم او نایل می شوند، لیکن تمامی هدف ها به او ختم می شود و او نهایت است: « وَأَنَّ إِلَی رَبِّکَ الْمُنتَهَی؛ و اینکه پایان (کار) به سوی پروردگار توست».(۴)

مقوله زیارت هم از این قانون عام مستثنی نیست و هدف غایی زائر در زیارت نیز، خدا و تقرّب به ساحت الوهی است. مراد از هدف بودن خداوند در زیارت و تقرّب به سوی حضرت حق همانا تخلّق به اخلاق الهی و تحصیل کمالات ربوبی است: «تَخَلَّقُوا بِأَخلاقِ الله.»(۵) مزور حقیقی خداوند متعال است و هدف زیارت، زنده شدن فضایل و خصلت های والای آن

۱- فلسفه زیارت و آیین آن، ص ۶۵.

۲- مائده: ۱۸.

۳- شورا: ۵۳.

۴- نجم: ۴۲.

۵- بحارالانوار، ج ۵۸، ص ۱۲۹.

مزور در زائر و دوری جستن و برائت از بدها و بدی هاست؛ از این رو تمامی فعالیت های عبادی که به انسان جهت الهی می دهد خود زیارت الله است.(۱)

۳. نقش زیارت در تحول رفتار و شخصیت

اشاره

۳. نقش زیارت در تحول رفتار و شخصیت

زیر فصل ها

الف) خودسازی و الگوگیری

ب) زنده نگه داشتن اهداف و افکار

ج) تقویت ایمان و روحیه فرد

د) شخصیت سازی

الف) خودسازی و الگوگیری

الف) خودسازی و الگوگیری

غالباً زائر به زیارت کسی می رود که معتقد به کرامت و بزرگی اوست. به طور طبیعی او را دوست داشته و به عنوان یک انسان نمونه و اسوه پذیرفته است. چنین انسانی در بالاترین مرحله حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله می باشد «لَقَدْ کانَ لَکُمْ فی رَسُولِ اللَّهِ اُسْوَه حَسَنَه» و سپس اهل بیت مطهر او و سایر اولیا و امام زادگان و علما و صالحان.

زائر با در نظر گرفتن شخصیت روحانی و والای این افراد و جنبه های مثبت و سازنده این بزرگان، به طور طبیعی آنها را الگو و اسوه قرار می دهد و سعی می کند برای تکامل و خودسازی، صفات والای آنها را در خود ایجاد کند. بنابراین زیارت در تکامل و خودسازی و پذیرش الگو و اسوه، اثر مثبت و سازنده دارد.

ب) زنده نگه داشتن اهداف و افکار

ب) زنده نگه داشتن اهداف و افکار

با زیارت انسان های بزرگ و برگزیده و بزرگ داشت اهداف عالی و سازنده آنها یادشان زنده می ماند، و اهداف و آرمان های آنها زبان به زبان و نسل به نسل به انسان های بعدی انتقال می یابد. ازاین روست که پیامبر مردم را به زیارت قبر خود و

اهل بیتش تشویق می کند و برای آن پاداش و اجر بیان می نماید.

۱- فلسفه زیارت، ص ۷۵.

به طور نمونه حال زائر را نزد قبر رسول الله صلی الله علیه و آله در نظر بگیرید. او به این بقعه نور و رحمت و هدایت نگاه می کند. بقعه ای که به یادآورنده پیامبر و ذکر رکوع، سجود تسبیح و تکبیر رسول الله است. بقعه ای که یادآورنده پیامبر و ذکر سجده اش و عروج روحش و تسبیح ملایکه است بقعه ای که مهبط وحی است و مزار اولیاست و هر صبح و شام ملایکه به زیارت حضرتش می آیند و بر او سلام می کنند. زائر در این مکان روحانی و ملکوتی وارد می شود و به مراد و معشوقش می رسد و با این لقا و حضور، دل و جان را صفا داده و از منبع فیض الهی شراب طهور نوشیده «وَسَقاهُمْ رَبُّهُمْ شَراباً طَهُورًا» و در اولین سخنش سلام بر رسول خدا می دهد و با اعتقاد به استجابت دعایش، از خداوند طلب توبه و مغفرت می کند.

با زیارت قبر پیامبر و امیرالمؤمنین و اولاد معصومش(ع) و توجه به اهداف الهی ایشان و مصایب وارده بر ایشان، خط فکری این انسان های برگزیده در تاریخ زنده می ماند و درس استقامت و پایداری و به کارگیری شیوه های گوناگون و تحمل مصایب در راه رسیدن به هدف، آموزش داده می شود.(۱)

ج) تقویت ایمان و روحیه فرد

ج) تقویت ایمان و روحیه فرد

ارتباط داشتن با ائمه اطهار و رفتن به زیارت آنها باعث افزایش محبت فرد نسبت به]آن بزرگواران[و رفتن به زیارت آنها باعث افزایش محبت فرد نسبت به ائمه و در نتیجه ازدیاد ایمان و نزدیکی به خداوند می شود.

۱- فصل نامه وقف، میراث جاودان، ش ۵۲، ص ۲۱.

زائر با زیارت، روحیه می گیرد، توان او تقویت می شود، در زندگی مصمم و مقاوم می شود و با نشاط زندگی می کند.

زیارت می تواند افسردگی ها و استرس ها و سایر معضلات روحی را التیام بخشد، زیرا [زائر] از نزول، امام را بزر گ ترین رازدار و پناهگاه خود و بزرگ ترین شفیع به درگاه خدا می داند. بنابراین با کمال خلوص و یک رنگی، اسرار و مشکلات خودش را با امام در میان می گذارد و معتقد است که او یک شفیع مقرب در درگاه خداست، لذا در مقابل او گریه می کند، اسراری را که از نزدیک ترین کسانِ خودش می پوشد، در مقابل امام می گوید و این مسائل تأثیر کلی در رفع افسردگی ها دارد. نیرو و نشاط را افزایش می دهد و اعصاب او را آرامش می بخشد.(۱)

د) شخصیت سازی

د) شخصیت سازی

«زیارت در]شکل گیری[شخصیت انسان]بسیار[مؤثر است. در دین اسلام از این واقعیت بشری به صورت خاصی بهره برداری شده است و برای دیدار و زیارت قبور پیشوایان و فداکاران بزرگ آداب زیارتی رسیده است که رعایت آن آداب و خواندن آن زیارت ها و توجه به مضامین آنها و تأمل در آنها می تواند به صورتی شگفت انگیز شخصیت ساز و حماسه گستر باشد.

در مذهب شیعه زیارت یکی از]مؤثرترین[و سازنده ترین]عناصر شخصیت سازی[است،]توضیح مطلب آنکه[بزرگان شیعه نوعاً شهید شده اند و در زیارت های آنان دو مضمون همواره یاد شده است که

۱- سید احمد خاتمی، نشریه زائر، ش ۱۲۴، ص ۴.

خواندن و توجه به آن دو در زیارت در کنار تربت شهید تأثیری انکارناپذیر در صفای دل دارد.

آن دو مضمون یکی مربوط به این است که این شهیدان در راه خدا از همه چیز خود و جان و خون خویش گذشتند و پیوستن به ابـدیت را در جوار رحمت حق بر چند صـباح دیگر عمر ترجیح دادند و در راه ابدیت مطلق و پیوند زدن هستی روح خود با آن بیکران ها تأمل و تردیـد روا نداشـتند و از این جهت به والاترین مفهوم بلوغ انسان در عرصه رابطه انسان _ خدا و انسان _ ابدیت دست یافتند. مضمون دوم مربوط است به اینکه این شهیدان در راه اقامه عدل و ایستادگی در برابر جباران و ستمگران و امر به معروف و نهی از منکر خون خود را دادند و جان خود را باختند. و از این جهت به والاترین مفهوم بلوغ انسان در عرصـه رابطه انسان _ جامعه دست یافتند».(۱)

۴. نقش زیارت در شناخت امامان

اشاره

۴. نقش زیارت در شناخت امامان

همان گونه که اشاره شـد، زیارت اهداف مهم و قابل توجهی دارد که همه زیرمجموعه هدف اصیل و نهایی زیارت الله است. بعـد از تـبیین اجمـالی آن هـدف کلی و جـامع بـه اهـداف زیر مجمـوعه ای می پردازیـم. یکی از اهـداف بنیـانی، که در نظـام اعتقادی نیز نقش مؤثری دارد و از مهم ترین و در عین حال ضروری ترین آنهاست، امام شناسی و شناخت چهره حقیقی امام و خصایص پیـدا و پنهان اوست. شک نیست که بـدون وجود امام و بدون ارتباط با او همه فعالیت ها و حرکت ها در ضـلالت و تباهی است و اولین اثر نشناختن حجت الهی و فقدان ارتباط با امامان

۱- پژوهشی در معارف امامیه، ج ۱، ص ۱۰۱۵.

معصوم(ع) سلب حقیقت هدایت و سقوط در وادی ضلالت و گمراهی است؛ چنان که علی(ع) فرمود: «نزدیک ترین چیزی که بنده به واسطه آن گمراه می شود این است که حجت خداوند متعال را نشناسد.»(۱) ازاین رو در دعای معروف دوران غیبت آمده است: «أَللَّهُمَّ عَرِّفنِی حُجَّتَکَ فَإنَّکَ إن لَم تُعَرِّفنِی حَجَّتَکَ ضَلَلتُ عَن دِینِی؛ بارالها! حجت خود را به من معرفی کن؛ زیرا بدون شناخت حجت تو از دین و مکتب گمراه می شوم». (۲)

از سوی دیگر انسان بی معرفت و ناآشنا به مقام امامت و شخص امام، مرگ و حیات او جاهلانه و در تیرگی است؛ کسی که بمیرد و امام زمان خود را نشناسد، در جهالت و نادانی مرده است. (۳) او از نظر علمی در جهالت و از نظر عملی در ضلالت است و تنها حقیقتی که انسان را در مسیر علم، ایمان و عمل صالح قرار می دهد امام و ارتباط با اوست؛ بنابراین، بعد از توحید و رسالت اولین حقیقتی که انسان در حیات انسانی خود بدان نیاز دارد، امامت و مسئله مهم امام شناسی است. (۴)

[زیارت نوعی برقراری ارتباط با پیامبر و ائمه معصومین(ع) است. این ارتباط در ایجاد محبت و عشق به این حضرات مؤثر است و عشق و علاقه مقدمه و انگیزه ای برای کسب معرفت نسبت به ایشان و الگو قراردادن آنهاست. علاوه بر این زیارت نامه ها منبع سرشار و مطمئنی برای شناخت و معرفت معصومین است. چرا که متونی دقیق و عمیق است که از طریق خود ایشان نقل و تعیین شده است].

۱- کافی، ج ۲، ص ۴۱۴.

۲- بحارالانوار، ج ۵۲، ص ۱۴۷.

۳- بحارالانوار، ج ۵۲، ص ۱۴۷.

۴- بحارالانوار، ج ۵۲، ص ۸۸ .

در حقیقت عرصه زیـارت، به ویژه متون ارزشـمند زیارت نامه های مأثور، مکتب و مـدرسه ای است که درس امامت و ولایت می دهد، لایه های باطنی و چهره های درونی این حقیقت را تشریح می کند، آثار و خواص و برکات وجودی آنها را شمارش می کنـد و راه دوستی و محبت به آنهـا را تعلیم می دهـد و به میزان زیـادی قرابت و نزدیکی بـا امام را در وجود انسان القا می کنـد؛ به حـدی که گویا هیچ کس به انسان نزدیک تر، مهربان تر و داناتر و تواناتر از امام نیست. در واقع هر زیارت نامه رشـته ای علمی و کتابی است که خصایص زنـده و احیاگر امام را بازگو می کند و به انسان ها حقوق امام و عهود امت و امام را می آموزد.

انسان در صـحیفه امام شناسـی، یعنی زیارت نامه ها درمی یابـد که برای راهیابی به سـعادت و هدایت، لزوماً باید از امام تبعیت کرده و او را واجب الطاعه بداند و این اولین گام در معرفت امام(ع) و زیارت با معرفت است.(۱)

انسـان در مکتب زیـارت درمی یابـد که ضـمن حرمت نهـادن به مقام والای امامت و ولایت، بایـد در همه عرصه های معنوی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسـی امام(ع) را پیشوا و مقتدا قرار داده و به حق پیروی کند و این ائتمام و پذیرش امامت را باور داشته باشد. بدون شک زیارتی که با این معرفت و شناخت صورت پذیرد، ماندگارتر و مؤثرتر خواهد بود.(۲)

دشمن شناسی در پرتو تبرّی

دشمن شناسی در پرتو تبرّی

۱- بحارالانوار، ج ۵۲، ص ۹۱.

۲- بحارالانوار، ج ۵۲، ص ۹۳.

در متون زیارات ضـمن بیان دشـمن و مشـخصات آنها بعضاً به ویژگی های آنها پرداخته شده است. در این قسمت گروه هایی که به عنوان مخالف یا دشمن در زیارات به آنها اشاره شده طبقه بندی می شوند.

گروه یکم: دشمنانی هستند که بنیان و اساس ظلم را علیه اهل بیت(ع) گذاردند.

گروه دوم: کسانی هسـتند که با انگیزه های انتقامی و مقابله جویان، عالمانه اجازه ندادند که اهل بیت(ع) از موقعیت خلافت و ولایت الهی که به آنان سپرده شده برای سعادت بشر بهره گیرند.

گروه سوم: کسانی هسـتند که مسـتقیماً و مباشـرتاً دست به جنایت گشوده و امامان را به شـهادت رساندنـد، یا به دسـتور آنان، ائمه(ع) را به حبس و تبعید فرستادند.

گروه چهارم: کسانی هستند که با آماده سازی و ایجاد جوّ و فضای تبلیغی، فرهنگی و سیاسی مردم را علیه امامت شورانده و با تهمت و افترا، مانند «خارجی» خواندن کاروان حسینی(ع) مردم را علیه آنان تحریک کردند.

گروه پنجم: جمعیتی که بـدون شـناخت امام و جایگاه و نقش مؤثر او در حیات انسانی برای دست یابی به جایزه های اندک و بی ارزش دنیایی فریب دشمن را خوردند.

گروه ششم: گروهی که دشمنی در آنها رخنه کرده و گرچه اقدام عملی و قیام عملی علیه اهل بیت(ع) ندارند، لیکن با اندیشه و حرکت های فکری و روحی مخالفان و جنایتکاران هم سو هستند و با

شنیدن قصه های گذشته و حوادث تلخ و دردناکی که بر ائمه(ع) رفته است، به آن رضایت می دهند.(۱)

۵. نقش تربیتی زیارت

اشاره

۵. نقش تربیتی زیارت

زیر فصل ها

الف) خویشاوندی معنوی و فرهنگی

ب) توجه به خدا

ج) تقرب به خدا

د) توبه و گناه زدایی

الف) خویشاوندی معنوی و فرهنگی

الف) خویشاوندی معنوی و فرهنگی

احساس وابستگی به یک مجموعه آبرومند، یا فامیل بودن با یک خانواده شریف، نقش کنترل از بدی ها را دارد و انسان کارهایی را که در شأن این روابط و خویشاوندی ها نیست، ترک می کند. پیوند و خویشاوندی هم تنها سببی و نسبی نیست. فرزندان روحیِ بزرگان دین هم خود را مرتبط با آن اولیا می دانند... .

زیارت، عاملی در جهت پیوندزدن با صالحان، یا تقویت رابطه معنوی با وارستگان است. ایجاد رابطه (اگر نیست) و تحکیم پیوند (اگر هست).

هرکس، در یک جامعه و امت، ریشه های عقیدتی، فرهنگی و معنوی دارد. برای ما مسلمانان این ریشه ها، همان «عترت» پیامبر است.

زیارت، عاملی برای تحکیم این پیوند است. احساسِ معیّت با اهل بیت سازنده است، تقوا هم سبب می شود ما هم از خانواده عظیم اهل بیت شویم (مَنِ اتّقی فهو منّا اهل البیت).

زائری که به دیدار یک ولیّ از اولیای خدا می رود، یا بر مزار امامی از ائمه یا پیامبری از انبیا حاضر می شود، یا بوسه بر آستان

پاک پیشوای شهیدی می زند، و «سلام» می دهد، یا به ادب و احترام، در پیش روی مرقد معصومین و صالحین و صدیقین و شهدا می ایستد، به یاد گذشته

۱- فلسفه زیارت و آیین آن، صص ۱۲۵_۱۳۰.

فرهنگی و میراث فکری و ریشه های معنوی خویش می افتد و اهل صلاح و سداد می شود... .

حال، زائری که به زیارت امامی از ائمه می رود، این «صله رحم» و تجدید دیدار با یک خویشاوند معنوی و با نیاکان مکتبی است.

زائر، مدعی است که به خاندان پیامبر، عشق می ورزد، با آنان رابطه و آشنایی دارد، از آنان است، با آنان است، آنان را می شناسد، با آنان هم ریشه و هم خانواده است، اهل یک مملکت و آبادی و خاک و خونند.

نشانه این پیوند هم، همین «زیارت» است.

«زیارت»، یادآوری پیوندهای معنوی و خویشاوندی فکری و فرهنگی یک «مؤمن»، با اولیای خدا و پیشوایان دینی خود است و سازنده است، چرا که «یادآور» است.

و بسیاری از «تقوا»ها در سایه «تذکر»ها پدید می آید.

در زیارت نامه ها هم جز درخواست ها، تداوم این رابطه و تکرار این دیدار و تقویت این پیوند در دنیا و آخرت، می باشد. به عنوان نمونه، زائر امام رضا(ع) از خداوند در لحظه وداع با آن حضرت چنین می طلبد: «خدایا! این زیارت را آخرین زیارت من، از قبر فرزند پیامبر و حجت خودت، قرار مده! خدایا! در بهشت کنار او باشم. مرا با او محشور ساز، مرا در «حزب» او قرار بده، مرا با شهیدان و صالحان قرار بده، که اینان رفقای شایسته و نیکویند...».(۱)

علاقه به دیدار مجدد، و قول و قرار با خدا و حجت خدا برای «زیارتی دیگر» هم، در اصلاح نفس مؤثر است.

۱- مفاتیح الجنان، زیارت وداع امام رضا(ع): «اللهم لا تجعله آخر العهد...».

ب) توجه به خدا

ب) توجه به خدا

اساس تربیت روحی مسلمان، «ذکر خدا» است، ذکر، بازدارنده از بدی هاست و ریشه تباهی اخلاق، «غفلت» و «دوری» و «نسیان» است، نسیانِ خدا و قیامت و رابطه بندگی ما با خدا. اگر از «سازندگی» زیارت سخن می گوییم، باید آن را در ارتباط با «یاد خدا» بشناسیم که در مزار معصومین و شهیدان پدید می آید.

اگر ائمه معصوم، مقرب درگاه پروردگارند، به خاطر آن است که «عبودیت خدا» را در اوج متعالی اش دارا هستند. اگر اسوه و الگوی مایند، برای آن است که در «تقوا» و «طاعت» خدا، سرآمد اهل روزگارند.

اگر سخن و عملشان، برای ما سند و ملاک است، ازآن روست که «حجت»های خدایند. اگر نزد خداوند، مقام و مرتبه ای والا دارند، رازش در ارتباط عمیق و همواره و عاشقانه آنان با خدای عالم است.

زائری که در مرقد پاکشان، آستانه ادب می بوسد و به تکریم و احترام می پردازد، باید به یاد خدا افتد. چرا که «ائمه»، واسطه خالق و خلقند، راهِ منتهی به خدایند، آینه حق نمایند، زیارتشان، یادآور خداوند است. چون بنده صالح خدایند، مقرب اند و چون مطیع پروردگارند، برای ما اسوه اند.

وقتی توجه به خدا، نقش تربیتی و سازنده و بازدارنده از گناه دارد، این توجه، در کنار مزار اولیای خدا بیشتر و شدیدتر است. ویژگی زیارت، رنگ الهی داشتن آن است. چه بسا که به دیدار کسانی برویم، ولی به یاد خدا نیفتیم. چه بسیار جاهای دیدنی و اماکن باستانی و آثار هنری و موزه ها و بناها که دیدارش یادآور خداوند نیست، چون جلوه الهی در آنها نیست. اما زیارت معصومین و مزار ائمه و قبور اولیای خدا

و امام زادگان، جدا از یاد خدا و منفصل از معنویت و روحانیت نیست. به همین جهت است که آرامش روحی و صفای باطن می آورد.

ج) تقرب به خدا

ج) تقرب به خدا

والاترین هدف خلقت، الهی شدن انسان و قرب به خداوند است.

منظور، نزدیک شدن مکانی نیست، که خدا مکان ندارد، بلکه یافتن صفات الهی و فاصله گرفتن از رذایل است. و مقصود، نزدیک شدن خدا به ما نیست، چرا که خداوند، به ما نزدیک است؛ بلکه هدف، نزدیک شدن ما به خداوند است از طریق کسب فضایل و از راه آراسته شدن به مکارم اخلاق و تخلّق به اخلاق الله، به وسیله بندگی و طاعت و اخلاص و تقوا، با الگو قرار دادن پیشگامان و ره یافتگان با محضر ربوبی و واصلان و مقرّبان.

«زیارت»، چون پیوند و تجدید عهد با بندگان خالص خداوند است، زمینه کسب صفات شایسته و عامل رشد معنوی، و در نتیجه تقرب به خدا می گردد.

وقتی در زیارت، انسان ناقص، در برابر انسان کامل قرار می گیرد و به آن مدل و الگو توجه می کند، انگیزه کمال یابی، او را به قرب معنوی به خدا می کشد و زیارت، مایه تقرب می گردد.

تقرب به اولیای خدا، راهی است برای تقرب به خداوند، چرا که اینان وسیله و صراط و راهنما و مشعل هدایتند.

آشنایی و انس با اینان، زائر را با خداوند هم مأنوس و آشنا می سازد. در مسیر کمال جویی، طلب و اراده، نقش مؤثری دارد. باید خواست تا رسید، به شرط آنکه موانعی در کار نباشد. تا انسان نخواهد که تقرّب بجوید، نزدیک هم نمی شود.

باید «تقرّب» جست، تا به «قرب» رسید.

به همین جهت، تعبیرِ «اَتَقرّب» در زیارت نامه ها زیاد است و دیدار مرقد ولیّ خدا، سبب نزدیک شدن به خدا به حساب آمده است.

از موارد فراوان، به چند نمونه اشاره می شود:

در زیارت علی(ع) می گوییم:

خدایا! بنده و زائر تو، با زیارت قبر برادر پیامبرت، به تو تقرّب می جوید.(۱)

ابوسعید ابوالخیر، از شیخ الرئیس ابوعلی سینا، نابغه دوران، درباره تشرّف به زیارت، پرسشی می کند. ایشان در پاسخ می گویند: «در این هنگام (هنگام تشرّف به زیارت) اذهان صفای زیادتری پیدا کرده، خاطرها با تمرکز شدیدتری جلوه نموده و باعث نزدیکی به خداوند می گردد».(۲)

د) توبه و گناه زدایی

د) توبه و گناه زدایی

بار معنوی زیارت هم تا حدی است که گاهی یک انقلاب روحی، یک تحول حال، یک «توجه» در مزار معصوم، منشأ اثر در یک عمر است. لحظاتِ «شب قدر گونه»ای که برای زائر، در کنار قبر اولیای پاک خدا حاصل می شود، گاهی برکاتی دارد که بیش از سال ها مراقبت و مواظبت، بازدهی دارد.

چه توبه های عظیم، چه تطهیر قلب های جدی، چه تصمیم های بزرگ، چه اصلاح درون های سرنوشت ساز، که از آثار «زیارت» است.

۱- محجه البیضاء، ج ۴، ص ۸۷.

۲- پاک نژاد، اولین دانشگاه و آخرین پیامبر، ج ۲، ص ۳۷.

در عتبات ائمه حضور یافتن و به «حساب» خود رسیدن، به گذشته خویش و اعمال خود توجه کردن و تصمیم به «پاک بودن» و «خوب زیستن» گرفتن، از آثار دیگر زیارت است.

«زیارت» چه می کند؟ وقتی یک زائر در مقابله با حرم های مطهر و شخصیت های معصومین به فکر می افتد که خطاها و لغزش های یک عمر را جبران کند، شانه هایش می لرزد، اشک می ریزد و از خودش بدش می آید و برای اصلاح گذشته اش تصمیم هایی اساسی می گیرد.

زیارت، مؤمن را در آستانه ایمان مجسم و در عتبه اسوه های اخلاق، می نشاند؛ فطرت را، زیر اشراقِ ملکوتِ مرقد معصومین، آفت زدایی می کند؛ زیارت، انسان را به خطاهایش «متوجه» و «معترف» می کند و در او، بارقه «امید» و «مغفرت» می آفریند. زائر، باید خود را در چنین جایگاه و مقامی احساس کند... .

کتاب نامه

کتاب نامه

قرآن کریم.

۱. مسجد جامعی، علی رضا، پژوهشی در معارف امامیه، تهران، سازمان چاپ و انتشارات وزارت ارشاد اسلامی، ۱۳۸۰، دو جلد.

۲. طیب، مهدی، ره توشه دیدار، تهران، انتشارات سفینه، ۱۳۸۱، ۳۲۰ ص.

۳. صدر حاج سیدجوادی، احمد [و همکاران]، دایره المعارف تشیع، تهران، نشر سعید محبّی، ۱۳۷۹، ۶۱۲ ص.

۴. جوادی، مرتضی، فلسفه زیارت و آیین آن، قم، نشر اسراء، چاپ سوم، ۱۳۸۵، ۲۵۵ ص.

۵. رکنی، محمدمهدی، شوق دیدار، مباحثی پیرامون زیارت، مشهد، بنیاد پژوهش های اسلامی آستان قدس رضوی، چاپ پنجم، ۱۳۸۶، ۳۱۶ ص.

۶. جوادی آملی، عبدالله، ادب فنای مقربان، قم، نشر اسراء، چاپ سوم، ۱۳۸۲، چهار جلد.

۷. ملکی تبریزی، میرزاجواد، المراقبات، ترجمه: سیدمحمد راستگو، تهران: نشر سایه، چاپ سوم، ۱۳۷۵، ۴۹۶ ص.

۸. فصل نامه وقف، میراث جاودان، شماره ۵۲.

۹. نشریه زائر.

۱۰. محدثی، جواد، فرهنگ زیارت، تهران، نشر مشعر، چاپ اول، ۱۳۸۶.

۱۱. مکارم شیرازی، ناصر، مفاتیح نوین، قم، چاپ اول، انتشارات مدرسه امام علی بن ابی طالب، ۱۳۸۴، ۱۱۴۴ ص.

۱۲. حسینی، سیدمحمد، مباحثی پیرامون زیارت، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی.

۱۳. کلینی، محمد یعقوب، اصول کافی، تصحیح: علی اکبر غفاری، بیروت، دارالتعارف، ۱۴۰۱ هـ .ق.

۱۴. مکارم شیرازی، ناصر، پرتوی از زیارت جامعه کبیره، تهران، انتشارات اسلامیه.

۱۵. زمردیان، احمد، مقام ولایت، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی.

۱۶. فخر رازی، فلسفه زیارت، ترجمه و شرح احمد عابدی، قم، انتشارات زائر.

۱۷. نراقی، احمد، معراج السعاده، قم، انتشارات هجرت، ۱۳۸۴.

۱۸. شمس الدین ابراهیم ابرقوهی، مجمع البحرین، به اهتمام نجیب مایل هروی، تهران، نشر مولی، چاپ اول، ۱۳۶۴، ۵۷۰ ص.

۱۹. مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار، بیروت، منشورات دار الاحیاء التراث الاسلامی، ۱۴۰۳ هـ .ق.

پیوست

اشاره

پیوست

زیر فصل ها

کتاب شناسی غیر توصیفی زیارت

کتاب شناسی غیر توصیفی زیارت

اشاره

کتاب شناسی غیر توصیفی زیارت

زیر فصل ها

الف) مفهوم شناسی زیارت، توسل، دعا، شفاعت و تبرک

ب) زیارت نامه ها

ج) آداب و رسوم زیارت

د) زیارت گاه های اسلامی ـ آرام گاه ها ـ مزارات

هـ) شرح و تفسیر زیارت نامه

الف) مفهوم شناسی زیارت، توسل، دعا، شفاعت و تبرک

الاستشفا بالتربه الشریفه الحسینیه، محمد بن محمد ابراهیم الکباسی الاصفهانی، تحقیق: حسین غیب غلامی، قم، چاپ اول، بی نا، بی تا، ۱۸۱ ص.

زیارت القبور الشرعیه و الشرکیه، محمدبن پیرعلی برکلی، لاهور، چاپ اول، انتشارات زاهد بشیر، ۱۳۶۵، ۱۲۰ ص.

پیرامون مسائل استغاثه، توسل و شفاعت (برگزیده منهج الرشاد لمن اراد السداد کاشف الغطاء)، مرتضی قاسمی کاشانی، کاشان، چاپ اول، انتشارات مرسل، ۱۳۷۳، ۴۰ ص.

التبرک (تبرک الصحابه و التابعین بآثار النبی)، علی احمدی، تهران، چاپ اول، تهران، مؤسسه البعثه قسم الدراسات الاسلامیه، ۱۳۶۳، ۴۳۸ ص.

تبرک و توسل، جواد محدثی، قم، چاپ اول، مرکز پژوهش های فارسی الغدیر، ۱۳۷۶، ۵۶ ص.

تبرک و قبور، سیدحسن طاهری خرم آبادی، قم، چاپ اول، انتشارات بوستان کتاب، ۱۳۸۶، ۱۳۶ص.

تجسم عمل و شفاعت، محمد شجاعی، تدوین: محمدرضا کاشفی، تهران، چاپ اول، کانون اندیشه جوان، ۱۳۸۴، ۱۲۸ ص.

تحفه الزائر، محمدباقر مجلسی، تبریز، چاپ اول، بی تا، چاپ سنگی.

تحفه الزائرین، حسن تبریزی قاروبی، قم، چاپ اول، انتشارات دارالتفسیر، ۱۳۷۸، ۳۲۰ ص.

تحفه طوس (کامل ترین زیارات امام رضا(ع)، زیارت جوادیه و امین الله)، شیخ عباس قمی، ترجمه: محمدتقی کشفی، تهران، چاپ اول، انتشارات فؤاد، ۱۳۷۷، ۱۷۵ ص.

تحقیقی در مورد توسل و ندای غیرالله، محمدعمر سربازی، چاپ اول، زاهدان، انتشارات مؤلف، ۱۳۸۱، ۸۴ ص.

توحید و زیارت، سیدحسن طاهری خرم آبادی، قم، چاپ اول، انتشارات بوستان کتاب، ۱۳۸۵، ۲۹۳ ص.

توسل به پیامبر خدا(ص) و تبرک به آثار ایشان، مرتضی عسکری، ترجمه: محمدجواد کرمی، تهران، چاپ اول، انتشارات مجمع علمی الاسلامی، ۱۳۷۸، ۳۲ ص.

توسل در پرتو قرآن و حدیث و نقدی بر کتاب باور راستین، منوچهردستگیر، سنندج، چاپ اول، انتشارات کردستان، ۱۳۸۱، ۱۲۷ ص.

توسل و شفاعت از دیدگاه قرآن و روایات، محمد بیستونی، تهران، چاپ اول، انتشارات بیان جوان، ۱۳۸۳، ۱۱۸ ص.

توسل وسیله جویی برای کسب فیض از مبدأ هستی از دیدگاه عقل و قرآن و حدیث و پاسخ به شبهات، محمد ضیاءآبادی، تهران، چاپ اول، انتشارات بعثت، ۱۳۶۲، ۲۸۰ ص.

توسل یا استمداد از ارواح مقدسه، جعفر سبحانی، تهران، چاپ اول، نشر قدر، ۱۳۶۲، ۲۵۶ ص.

توسل، سیدمحمد ضیاءآبادی، تهران، چاپ پنجم، انتشارات بنیاد بعثت، ۱۳۸۴، ۲۸۰ ص.

توسل، علی اصغر رضوانی، قم، چاپ اول، انتشارات مسجد مقدس جمکران، ۱۳۸۵، ۵۸ ص.

توسلات یا راه امیدواران، محمدمهدی تاج لنگرودی، تهران، چاپ اول، انتشارات مؤلف، ۱۳۶۶، ۲۰۰ ص.

خاک آسمانی (در فضیلت و چگونگی استشفا به تربت عبیرآسای حسینی)، سیدفضل الله امامت، به کوشش ناصر باقری بیدهندی، قم، چاپ اول، انتشارات نور الاصفیاء، ۱۳۸۰، ۶۴ ص.

خلاصه توسل از دیدگاه عقل، قرآن و حدیث، محمد ضیاءآبادی، تلخیص: محمدحسین شهری، تهران، چاپ اول، انتشارات بناء، ۱۳۷۹، ۵۶ ص.

خلوص در پرستش، انحراف در شفاعت، محمد ابراهیم شمسی، کرمان، چاپ اول، انتشارات ودیعت، ۱۳۸۳، ۲۱۰ ص.

درس هایی از شفاعت (مجموعه گفتارهای آیت الله العظمی سیدتقی طباطبایی قمی)، عباس حاجیان دشتی، قم، چاپ اول، ۱۳۶۴، ۱۷۹ص.

الـدعا و الزیـاره مع مسائل فقهیه و الساعات الشـرعیه لمـدینه مشـهد المقـدسه، محمـد باقر بحرانی، مشـهد، چاپ اول، انتشارات جوان یاوران، ۱۳۸۵، ۱۲۸ ص.

دعا و توسل، سیدحسن طاهری خرم آبادی، قم، چاپ دوم، انتشارات بوستان کتاب، ۱۳۸۶، ۱۵۲ ص.

دعای توسل به چهارده معصوم(ع) با ترجمه تصویری و اشـعار توسل دو شاعر نامی: خواجوی کرمانی و مولانا خالـد نقشـبندی همراه با بحثی در حقیقت توسل و پاسخ به ایرادات وهابیان، عبدالکریم بی آزار شـیرازی، تهران، چاپ اول، انتشارت دفتر نشـر فرهنگ اسلامی، ۱۳۸۵، ۹۲ ص.

زیارت قبور، علی اصغر رضوانی، قم، چاپ اول، انتشارات مسجد مقدس جمکران، ۱۳۸۵، ۱۷۲ ص.

الزیاره و التوسل، صائب عبدالحمید، قم، چاپ اول، مرکز الرساله، ۱۳۷۹، ۱۶۰ ص.

الزیاره، عبدالحسین امینی، تهیه: محمد الحسون، تهران، چاپ اول، نشر مشعر، بی تا، ۲۶۳ ص.

شفاعت از دیدگاه شافعان، ناصر باقری بیدهندی، قم، چاپ اول، انتشارات شاکر، ۱۳۷۷، ۶۴ ص.

الشفاعه بحوث فی حقیقتها و اقسامها و معطیاتها، کمال الحیدری، چاپ اول، بی جا، انتشارات دارالفراقه، ۱۳۸۳.

شفاعت به ضمیمه کراماتی از معصومین، علی دری اصفهانی، قم، چاپ اول، انتشارات ام ابیها، ۱۳۷۷، ۱۰۰ ص.

شفاعت کبری، حمید کاظمی پور، تهران، چاپ اول، انتشارات حجم سبز، ۱۳۷۹، ۷۶ ص.

الشـفاعه و الشفیع من تفسیر مواهب الرحمن، عبدالاعلی موسوی سبزواری، مقدمه: جمیل القریشی، چاپ اول، بی جا، انتشارات فجر الایمان، ۱۳۸۳، ۴۷ ص.

شفاعت و توسل، سیدمحمد کاظم روحانی، قم، چاپ هفتم، دفتر نشر معارف، ۱۳۸۵، ۸۸ ص.

ص:۱۵۳

شفاعت و زیارت، جمعی از محققان، تهران، چاپ اول، انتشارات کانون اندیشه جوان، ۱۳۸۶، ۱۶۵ ص.

شفاعت و عرفان، حله هاشمی، سنندج، چاپ اول، انتشارات پرتو بیان، ۱۳۸۳، ۴۴۰ص.

شفاعت، محمد قاضوی، قم، چاپ اول، انتشارات سبط اکبر، ۱۳۸۱، ۱۳۶ص.

صدف المرضیه (ردّی بر عقاید وهابیت پیرامون زیارت اهل قبور)، میثم قاسمی علوی، تهران، چاپ اول، انتشارات لیالی، ۱۳۸۲، ۲۱۰ ص.

عفو مجازات گناهکاران، علی علامه حائری، تهران، چاپ اول، انتشارات مؤلف، ۱۳۸۴، ۱۹۹ ص.

فلسفه زیارت اهل قبور، عبدالمجید میرداماد، قم، چاپ اول، انتشارات مهدیه، ۱۳۸۴، ۱۴۳ص.

فلسفه زیارت (ترجمه و شرح رساله زیاره القبور فخر رازی)، احمدعابدی، قم، چاپ اول، انتشارات زائر، ۱۳۷۶، ۱۳۸ ص.

فی ظل اصول الاسلام (دراسه شامل لمسئله التوحید و الشرک و البدعه و قضیه الاستشفا و التوسل و الزیاره و غیرها)، به قلم جعفر الهادی، قم، چاپ اول، مؤسسه الامام الصادق(ع)، ۱۴۱۴، ۳۷۳ ص.

گل قصد (چهل حدیث پیرامون سفر حج و زیارت مدینه)، محمدمطهر، تهران، چاپ اول، انتشارات سرزمین باران، ۱۳۸۴، ۷۲ ص.

ناقده علی زیاره القبور، فاروق موسوی، قم، چاپ اول، انتشارات دارالعلم آیت الله بهبهانی، ۱۳۸۵، ۲۷۲ ص.

واژه نامه زیارت و حرم مطهر امام رضا(ع)، عظیم سرودلیر، مشهد، چاپ اول، انتشارات بنیاد پژوهش های اسلامی آستان قدس رضوی، ۱۳۸۳، ۴۸ ص.

واسطه فیض یا توسل و شفاعت، سیدجعفرطباطبایی امیری، قم، چاپ اول، انتشارات طاووس بهشت، ۱۳۸۱، ۱۵۸ ص.

ب) زیارت نامه ها

آثار و برکات زیارت عاشورا، عباس عزیزی، قم، چاپ اول، انتشارات سلسله، ۱۳۷۸، ۶۴ ص.

زیارت عاشورا با ترجمه و شعر، ابراهیم عرب پور، تهران، چاپ اول، انتشارات نور الطلیعه، ۱۳۸۱، ۳۵ ص.

زیارت عاشورا به همراه ترجمه و توضیحات لغوی، ادبی و تاریخی، حمیدرضا مستفید، مشهد، چاپ اول، انتشارات با ما، ۱۳۸۵، ۸۰ ص.

زیارت عاشورا جهت بیعت با اهداف امام حسین(ع) به انضمام (صلوات بر امام حسین(ع)، دوازده بند محتشم کاشانی و...)، ترجمه: سید محمدحسین سجاد، قم، چاپ دوم، انتشارات مهر ثامن الائمه(ع)، ۱۳۸۵، ۳۲ ص.

زیاره عاشورا فوق الشبهات، جواد تبریزی، قم، چاپ اول، انتشارات دارالصدیقه الشهیده(س)، ۱۳۸۵، ۸۸ ص.

زیارت عاشورا همراه با دعای علقمه و زیارت حضرت عباس و ختم نادعلی کبر، ترجمه: مهدی الهی قمشه ای، تهران، چاپ اول، انتشارات ارمغان طوبی، ۱۳۸۴، ۴۸ ص.

زیارت عاشورا و آثار معجزه آسای آن، علی اکبر مهدی پور، قم، چاپ اول، انتشارات رسالت، ۱۳۸۰، ۹۶ ص.

زیارت عاشورا و دعای توسل، ترجمه: مهدی الهی قمشه ای، تهران، چاپ چهارم، انتشارات ارمغان طوبی، ۱۳۸۴.

زیارت عاشورا و دعای علقمه، خانه کودک، چاپ دوم، انتشارات دلیل ما، ۱۳۸۴، ۲۴ ص.

زیارت عاشورا و زیارت حضرت عباس و... ، قم، چاپ اول، انتشارات فکرآوران، ۱۳۸۴، ۴۸ ص.

زیارت عاشورای آسان و عبادات آسان، علی فلسفی خراسانی، مشهد، چاپ اول، انتشارات همیاران جوان، ۱۳۸۵، ۱۰۴ ص.

زیارت عشق کرب وبلا سفرنامه سی، علی رضا حضرتی، مقدمه حسین محمدزاده.

نجاه و سه داستان از کرامات حضرت رضا(ع) (به انضمام زندگی آن حضرت، راه و روش سیر و سفر و آداب و اهمیت زیارت)، موسی خسروی، مشهد، چاپ اول، انتشارات بارش، ۱۳۷۷، ۲۶۳ ص.

توسل نامه یا در محمل نیاز، سراینده: شیخ علی اکبر مروج الاسلام، به کوشش: عباس مروج خراسانی، تهران، چاپ اول، انتشارات حافظ نوین، ۱۳۷۶، ۱۳۲ ص.

خاطرات آموزنده از توسل جویندگان، رزمندگان، صالحان و ناصحان، غلامحسین رحیمی اصفهانی، تفرش، چاپ اول، انتشارات عسکریه، ۱۳۷۸.

داستان شگفت انگیزی از زیارت عاشورا و تربت سید الشهدا، حیدر قنبری، قم، چاپ اول، انتشارات شمیم کوثر، ۱۳۸۵، ۱۶۰ ص.

داستان هایی از آثار تمسک به امام حسین(ع)، اسدالله افشار، تهران، چاپ اول، انتشارات مؤسسه تحقیقاتی و انتشاراتی نور، ۱۳۷۱، ۱۲۸ ص.

داستان هایی از فضیلت زیارت امام حسین(ع)، علی میرخلف زاده، قم، چاپ اول، انتشارات مهدی یار، ۱۳۸۰، ۱۲۰ ص.

دعای توسل همراه با ترجمه نظم و نثر، ناصر اصغری هشترودی، تهران، چاپ اول، انتشارات عارف کامل، ۱۳۸۱، ۴۸ ص.

زیارت (از سری مجموعه احیاء آداب و سنن اسلامی)، قم، چاپ اول، انتشارات الهادی، ۱۳۷۲.

زیارت (داستان زندگی جابربن عبدالله انصاری)، رضا شیرازی، تهران، چاپ اول، انتشارات کتاب های پرنده، ۱۳۷۶، ۱۶ ص.

زیارت عاشورا با ترجمه منظوم، مجتبی رضانژاد، تهران، چاپ اول، انتشارات نذیر، ۱۳۸۰، ۲۴ ص.

زیارت، مجید سرسنگی، تهران، چاپ اول، انتشارات شبکه هنر، ۱۳۸۴، ۲۴ ص.

گل های حسینی، محمداسماعیل ناطق، تهران، چاپ اول، انتشارات ساربان، ۱۳۷۹، ۶۴ ص.

نگاه سبز (سی و دو حکایت از زیارت عاشقان مهدی)، حسن جلالی عزیزیان، قم، چاپ دوم، انتشارات مصطفی، ۱۳۷۸، ۲۲۴ ص.

آداب الحرمین (انگلیسی)، ترجمه: محمد بارازا، قم، چاپ اول، انتشارات انصاریان، ۱۳۸۶، ۳۲۰ ص.

آداب زیارت، تقی مدرسی، تهران، چاپ اول، انتشارات نیلوفر، ۱۳۶۸، ۲۶۲ ص.

ادعیه مهدویه شامل (زیارت عاشورا، توسل، آل یاسین، استغاثه به امام زمان، دعای عهد)، ترجمه: سید محمدحسین سجاد، قم، چاپ اول، انتشارات اکرام، ۱۳۸۵، ۱۲۸ ص.

ادعیه اربعه، محمدعلی سامانی، قم، چاپ اول، انتشارات دارالنور، ۱۳۷۶، ۹۵ ص.

ادعیه سبحان، خوشنویسی محمدسعید اهری زاده. تهران، چاپ اول، انتشارات سبحان، ۱۳۸۰، ۱۲۸ ص.

ادعیه مهدویه، ترجمه: محمدحسین سجاد، قم، چاپ اول، انتشارات اعلام التقی، ۱۳۸۲، ۱۲۸ ص.

ادعیه و زیارات امام زمان (عج)، گردآورنده: واحد پژوهش انتشارات مسجد مقدس جمکران، قم، چاپ اول ، انتشارات مسجد جمکران، ۱۳۸۵، ۵۶ ص.

ادعیه و زیارات جامع (زیارت عاشورا، دعای توسل، حدیث کساء، دعای کمیل، دعای ندبه، دعای فرج امام زمان (عج))، عباس قمی، ترجمه: رضا مرندی، تصحیح: منصور ابوئی. تهران، چاپ سیزدهم، انتشارات مهشاد، ۱۳۸۵، ۶۴ ص.

ادعیه و زیارات مستند و معتبر با علامت وقف، عباس قمی، ترجمه: مهدی الهی قمشه ای، تنظیم: ولی وفایی. تهران، چاپ اول، انتشارات رسالت قلم، ۱۳۸۵، ۵۷۶ص.

ادعیه و زیارت مدینه منوره، تهران، چاپ اول، انتشارات فن و هنر، ۱۳۸۰، ۸۹ ص.

ادعیه و زیارات در ارتباط با خدا، حمید هاشمی، ترجمه: مهدی الهی قمشه ای، تهران، چاپ اول، انتشارات فرهنگ و قلم، ۱۳۸۵، ۱۸۴ ص.

ادعیه و زیارات شام، علی حبیب الهی، تهران، چاپ اول، نشر مشعر، ۱۳۷۷، ۲۸۰ص.

اذکار نافعه (دستورالعمل ها و رهنمودهای چند تن از علمای ربانی همراه با زیارت عاشورا)، محمود حسین پور علویه، قم، چاپ اول، انتشارات کریمه اهل بیت، ۱۳۸۳.

اربعه الایّام، میرداماد، تصحیح: رضا استادی، قم، چاپ اول، دبیرخانه کنگره آقاحسین خوانساری، ۱۳۷۱، ۲۰۰ ص.

ارشاد الزائر (راهنمای زائران عتبات عالیات)، فرج الله قلی پور، اصفهان، چاپ اول، انتشارات مهر قائم، ۱۳۸۲، ۴۰۸ ص.

ارمغان دیانت، منصور ایوبی، تهران، چاپ اول، انتشارات مهشاد، ۱۳۸۰، ۱۶۰ ص.

اسرار دلبران (تأملی در زیارت جامعه کبیره)، سیداحمد سجادی، تهران، چاپ اول، انتشارات بنیاد قرآن و عترت، ۱۳۸۵، ۲۰۸ ص.

اسرار عاشقان و مقامات عارفان، مرتضی زاهدی، تهران، چاپ اول، انتشارات مؤسسه فرهنگی صابره، ۱۳۸۵، دو جلد.

اشک بر مصائب امام حسین(ع) (آثار زیارت کربلا، زیارت ناحیه مقدسه)، داود موسوی زنجانی، ترجمه: مهدی الهی قمشه ای، قم، چاپ اول، انتشارات نصایح، ۱۳۸۳، ۱۴۳ ص.

اشک حماسه (زیارت نامه مقدسه و زیارت عاشورا به همراه توضیح اعلام و معرفی اصحاب امام حسین(ع))، حمیدرضا جدیدی، تهران، چاپ اول، انتشارات برگزیده، ۱۳۸۴، ۱۹۲ ص.

انتظار در آینه شعر، محمدعلی صفری، مشهد، چاپ اول، انتشارات سنبله، ۱۳۸۱، ۱۲۲ ص.

انیس الصالحین و صراط الموحدین، مجتبی حسینی موحد، قم، چاپ اول، انتشارات مجتبی، ۱۳۸۲، ۴۸۰ ص.

انوار القلوب (منتخب ادعیه و زیارات)، عباس قمی، قم، چاپ دوم، انتشارات آستانه مقدسه قم، ۱۳۸۵، ۴۷۰ ص.

انیس الـذاکرین (برگزیـده ای از اعمال مسـتحبی و ادعیه و زیارات)، علی رضا عظیمی، قم، چاپ اول، انتشارات صـبح صادق، ۱۳۸۵، ۲۸۰ ص.

آوای عارفـان (ترجمـه منظـوم زیـارت عـاشورا، دعـای توسـل، دعـای کمیـل)، عبدالحسـین اشـعری، قم، چـاپ اول، انتشـارات انصارالمهدی، ۱۳۷۹، ۱۸۱ ص.

اوج سـکوت در هیـاهوی دل (زیارت سه بی بی حضـرت زینب، حضـرت رقیه و حضـرت معصومه)، همایون ابراهیمی، تهران، چاپ اول، انتشارات دنیای هنر، ۱۳۸۴، ۴۹ ص.

بخش هایی از توقیعات و زیارات مقدس بقیه الله الاعظم(عج)، محمدحسین آسوده، تهران، چاپ اول، انتشارات کاک، ۱۳۸۵، ۹۴ ص.

بر آسـتان جانـان (زیـارت نـامه حضـرت معصومه(س))، ترجمه سـیدابوالقاسم حسـینی (ژرفـا)، قم، چاپ پنجم، انتشارات زائر، ۱۳۸۵، ۲۸ ص.

برکات و آداب زیارت حضره المعصومین (به انضمام الزیاره الجامعه الکبیره)، عبدالله علوی فاطمی، چاپ اول، ۱۳۸۳، ۸۰ ص.

به سوی نور (زیـارات عـاشورا، دعای علقمه، زیارت امین الله، آیه الکرسـی)، عباس رجبی، ترجمه: اسـماعیل شادالویی، تهران، چاپ دوم، انتشارات مؤلف، ۱۳۸۵، ۶۴ص.

بیایید زیارت جامعه بخوانیم، محمد نوری زاد، تهران، چاپ اول، انتشارات هنر و معماری، ۱۳۷۸، ۲۱۶ ص.

پرواز در عاشورا، محمد مؤذن، تهران، چاپ اول، انتشارات محراب عشق، ۱۳۸۱.

پیام نگار (زیارت امین الله و متن خطابه غدیر)، حسین حسینی، تهران، چاپ اول، انتشارات نگار، ۱۳۸۳، ۴۴ ص.

تذکره کربلا با زیارت عاشورا، مهدی قربانی، مشهد، چاپ اول، انتشارات قاف مشهد الرضا، ۱۳۸۴، ۳۳ ص.

ترجمان (متن عربی چندین دعا و زیارت)، علی شریفیان رضوی، مشهد، چاپ اول، انتشارات هاتف، ۱۳۷۵.

ص:۱۵۹

ترنّم عاشوراییان (زیارت عاشورا، تقیه و شفاعت در قرآن و سنت)، مجید حیدری فر، قم، چاپ اول، انتشارات تسنیم، ۱۳۷۹، ۹۶ ص.

ترنم عاشوراییان (زیارت عاشورا، تقیه و شفاعت در کتاب و سنت)، مجید حیدری فر، قم، چاپ اول، انتشارات تسنیم، ۱۳۷۹، ۹۶ ص.

توسل حضرت زهرا(س) و صد و چهارده آیه نور، رقیه مولوی، تهران، انتشارات همداد، ۱۳۸۴، ۷۲ ص.

ثواب، آثار و برکات زیارت عاشورا، عباس عزیزی، قم، چاپ اول، انتشارات معصومین(ع)، ۱۳۸۵، ۶۴ ص.

جامعه در حرم اهل بیت(ع)، ترجمه: الهی قمشه ای، قم، چاپ اول، انتشارات نصایح، ۱۳۸۲، ۲۳۸ ص.

جرعه نوش عشق (منتخب مفاتیح الجنان)، رحمت الله ابراهیمی، قم، چاپ اول، انتشارات شاکر، ۱۳۸۳، ۷۰۴ ص.

جلوه محبوب (سیری در دعاها و زیارت های امام مهدی(عج))، اسماعیل حاجیان، تهران، چاپ اول، انتشارات شرکت چاپ و نشر بین الملل، ۱۳۸۳.

جلوه نور (مجموعه دعا)، محمد صالح پور، تهران، چاپ اول، انتشارات صالحین، ۱۳۷۹، ۹۹ ص.

چهل حدیث زیارت، جواد محدثی، قم، چاپ اول، انتشارات معروف، ۱۳۸۲، ۶۴ ص.

حماسه عاشورا به بیان حضرت مهدی، جلال برنجیان، تهران، چاپ پنجم، انتشارات طور، ۱۳۷۸، ۲۳۲ ص.

خون گریه زیارت ناحیه مقدسه، احد ده بزرگی، ترجمه: محمدرضا سنگری، تهران، چاپ اول، انتشارات پیام آزادی، ۱۳۸۰، ۱۲۸ ص.

داستان های شگفت انگیز زیارت عاشورا (به همراه ادعیه و زیارات)، مهدی رئیسی، چاپ اول، قم، انتشارات مشهور، ۱۳۸۵.

داستان های شگفت انگیز زیارت عاشورا به همراه ادعیه و زیارات، مهدی رئیسی، قم، چاپ سوم، انتشارات میراث ماندگار، ۱۳۸۵، ۲۴۰ ص.

در آستان جانان (راهنمای عتبات عالیات نجف و...)، مجید حسین زاده، چاپ اول، قم، انتشارت فکرآوران، ۱۳۸۰، ۲۳۶ ص.

در پیشگاه امام (زیارت امین الله، وارث، عاشورا و...)، ترجمه: مهدی الهی قمشه ای، تهران، چاپ اول، شرکت به نشر، ۱۳۷۸، ۵۱ ص.

در حریم نور (زیارت عاشورا، دعای ندبه، دعای کمیل و دعای توسل)، سیدمجید بنی هاشمی، قم، چاپ سوم، انتشارات آیه حیات، ۱۳۸۵، ۹۶ ص.

در حریم یار (زیارت ناحیه مقدسه به همراه روایت و سند دعا، بیان ثواب، آثار و برکات)، محمدرضا جعفری نیا، قم، چاپ چهارم، انتشارات نسیم کوثر، ۱۳۸۵، ۴۸ ص.

در حریم یاس (مجموعه زیارات حضرت زهرا(س))، مؤسسه پیام امام هادی، قم، چاپ سوم، انتشارات پیام امام هادی(ع)، ۱۳۸۵، ۱۲۸ ص.

در رواق نور (آشنایی با زندگی امام رضا(ع) و آداب زیارت)، محسن قرائتی، تهران، چاپ اول، انتشارات دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۸۰، ۴۸ ص.

در مسلخ عشق، حسن موسوی خراسانی، قم، چاپ اول، انتشارات طاووس بهشت، ۱۳۸۱، ۲۰۸ ص.

درود جاودانه (زیارت عاشورا و دعای پس از آن)، حسین حسینی، تهران، چاپ اول، انتشارات نگار، ۱۳۸۲، ۱۶ ص.

دعا و زیارت در سرزمین وحی، اکبر ترابی، قم، چاپ اول، انتشارات دارالعلم، ۱۳۸۲، ۳۵۱ ص.

دعای توسل و روضه محمد و آل محمد(ص)، علی میرخلف زاده، قم، چاپ دوم، انتشارات محمد و آل محمد(ص)، ۱۳۸۵، ۷۰ ص.

دعای کمیل به همراه زیارت آل یاسین، دعا، توبه و آمرزش گناهان، قم، چاپ اول، انتشارات دکتر حامد، ۱۳۸۵، ۴۸ ص.

دعای معراج و زیارت عاشورا، کمال بابایی، اردبیل، چاپ اول، انتشارات رهرو دانش، ۱۳۸۱، ۳۱ ص.

دیدار یار (مجموعه دعاها و زیارت نامه ها)، حسین غفاری ساروی، ساری، چاپ اول، انتشارات شوق، ۱۳۸۵، ۱۴۴ ص.

راز و نیاز (گزیده ای از دعاها و زیارت ها)، علی اکبر تلافی، تهران، چاپ اول، انتشارات ریحان، ۱۳۸۲، ۲۵۶ ص.

راز و نیاز محب، دفتر تحقیقات محب، مشهد، چاپ اول، انتشارات محب، ۱۳۷۵، ۲۰۸ ص.

راهی به سوی خدا (مجموعه دعا و زیارت)، شیخ عباس قمی، قم، چاپ اول، انتشارات انصاریان، ۱۳۸۴.

ره توشه رضوی، محمدحسن مشکوه، تهران، چاپ اول، انتشارات ابرون، ۱۳۷۸، ۶۳ ص.

ره توشه زائران امام هشتم، اصغر محمدی، تهران، چاپ اول، انتشارات اندیشه فرزانگان، ۱۳۸۱، ۳۴۰ ص.

ره توشه دیدار، محمود اکبری، قم، چاپ دوم، انتشارات شهاب الدین، ۱۳۸۴، ۱۲۰ ص.

روضه الزائر فی زیارات مشاهد اهل بیت الرسول بالقاهره، محمدعلی دانشیار التستری، چاپ اول، ۱۳۹۴ هـ . ق، ۳۲ ص.

زمزمه محبت، محمدرضا کریمی، انتشارات دلیل ما، چاپ اول، ۱۳۸۵، ۷۲ ص.

الزیارات الکامله للائمه الکاظمیه، مشهد، چاپ اول، انتشارات پارسایان، ۱۳۸۲، ۸۸ ص.

زیارت ائمه معصومین(ع) در روزهای هفته، محمدسعید احمدی، همدان، چاپ اول، انتشارات اندیشه یاران، ۱۳۸۲، ۳۲ ص.

زیارت آفتاب، سعید بهمن پور، چاپ اول، تهران، انتشارات جامعه نو، ۱۳۷۱.

زیارت آل یاسین (مناجات حضرت علی(ع)، دعای فرج)، تهران، چاپ اول، انتشارات فرهنگی صبا، ۱۳۸۵، ۶۴ ص.

زیارت آل یاسین به همراه دعای فرج، ترجمه: مهدی الهی قمشه ای، قم، چاپ اول، انتشارات اکرام، ۱۳۸۵، ۳۲ ص.

زیارت آل یاسین و حدیث کساء، ترجمه: مهدی الهی قمشه ای، خطاطی مصطفی اشرفی تبریزی، تهران، چاپ سوم، انتشارات صائب، ۱۳۸۵، ۳۲ ص.

زیارت آل یاسین، ترجمه: مجید مسعودی، تهران، چاپ پنجم، انتشارات حمزه، ۱۳۸۵، ۳۲ ص.

زیارت آل یاسین، علی اکبر تلافی، تهران، چاپ اول، انتشارات نیک زاد، ۱۳۸۵، ۲۲ ص.

زیارت آل یاسین، علی رضا حسین پور، تهران، چاپ چهارم، انتشارات آهسته، ۱۳۸۵، ۸ ص.

الزیاره الامام علی بن موسی الرضا(ع)، مشهد، چاپ اول، انتشارات مکتبه الامام الرضا(ع)، ۱۳۸۵، ۳۲ ص.

الزیاره الجامعه لائمه المؤمنین(ع) دعاء الامام الحجه(عج)، دعاء یستشیر و دعاء الامن، سیدمحمود غریفی بحرانی، قم، چاپ دوم، انتشارات مؤسسه سیده المعصومه(س)، ۱۳۸۵، ۱۶ ص.

زیاره الرسول(ص) و الصدیقه البتول و ائمه البقیع، سید محمود غریفی بحرانی، قم، چاپ دوم، مؤسسه سیده المعصومه(س)، ۱۳۸۵، ۳۲ ص.

زیارت امام رضا(ع) (زیارت خاصه رضویه با اشاره به برکات و آداب آن)، عبدالله علوی فاطمی، قم، چاپ اول، انتشارات انصاریان، ۱۳۷۸، ۲۸ ص.

زیارت امام زاده داوود(ع)، تهران، چاپ اول، انتشارات ایتا، ۱۳۷۹، ۲۳ ص.

زیارت پیامبر اعظم از راه دور، مشهد، چاپ اول، بنیاد پژوهش های اسلامی آستان قدس رضوی، ۱۳۸۵، ۳۲ ص.

زیارت پیامبر(ص) از راه دور، سعید آراء، تهران، چاپ اول، انتشارات جهان دانشمند، ۱۳۸۱، ۶۴ ص.

زیارت جامعه کبیره (زیارت امین الله، دعای امام زمان (عج))، جمال الدین دربندی، تهران، چاپ هشتم، انتشارات غزالی، ۱۳۸۵، ۶۲ ص.

زیارت جامعه کبیره با زبان شعر، ژولیده نیشابوری، ورامین، چاپ اول، انتشارات علمی فرهنگیِ صاحب الزمان، ۱۳۸۲، ۳۹ ص.

زیارت جامعه کبیره به همراه کیفیت خواندن نماز شب، ترجمه: مهدی الهی قمشه ای، تهران، چاپ اول، انتشارات مؤسسه کتاب سرای اعلمی، ۱۳۸۵، ۴۸ ص.

زیارت جامعه (امام شناسی در گفتار امام هادی(ع))، هیئت تحریریه مؤسسه در راه حق، قم، چاپ اول، انتشارات مؤسسه در راه حق، ۱۳۷۸، ۴۰ ص.

زیارت جامعه (انگلیسی)، اصغر علی جعفر، ترجمه گروهی از مترجمین، قم، چاپ اول، انتشارات انصاریان، ۱۳۸۶، ۳۲۰ ص.

زیارت چهارده معصوم(ع) (هم سفر شما در مدینه، سوریه، کربلا، نجف و...)، شیخ عباس قمی، ترجمه: مهدی الهی قمشه ای، تهران، چاپ اول، انتشارات جهان آرا، ۱۳۸۴، ۱۹۲ ص.

زیارت حضرت ابوالفضل العباس همراه با ترجمه و توضیحات، ترجمه: حمیدرضا مستفید، تهران، چاپ اول، انتشارات حنیف، ۱۳۸۵، ۲۶ ص.

زیارت حضرت رسول اکرم از راه دور، ترجمه: سعید همایون. قم، چاپ اول، انتشارات راه سبز، ۱۳۸۵، ۶۴ ص.

زیارت حضرت زینب و حضرت رقیه(س) همراه با دعای توسل و دعای فرج، خطاطی غلام رضا صفا مهدوی، مشهد، چاپ دوم، انتشارات علی زاده، ۱۳۸۵، ۳۲ ص.

زیارت حضرت عبدالعظیم و امام زداده حمزه و امام زداده طاهر، تهران، چاپ اول، انتشارات سمیع، ۱۳۸۵، ۲۴ ص.

زیارت در سوریه، دفتر زیارتی و خدماتی مسافرتی و جهانگردی سماء فارس، شیراز، چاپ اول، انتشارات نوید شیراز، ۱۳۷۸، ۷۷ ص.

زیارت عاشورا (به انضمام چهل نکته از زیارت عاشورا و دوازده بند محتشم کاشانی)، محمد فربودی، چاپ دوم، قم، انتشارات بقیه الله، ۱۳۸۴، ۶۴ ص.

زیارت عاشورا (دعاها و نمازهای ماه محرم)، سعید آراء، تهران، چاپ اول، انتشارات جهان دانشمندان، ۱۳۸۱، ۶۴ ص.

زیارت عاشورا (عربی _ انگلیسی)، شیخ عباس قمی، ترجمه: گروهی از مترجمین، قم، چاپ اول، انتشارات انصاریان ۳۲ ص.

زیارت عاشورا با بیان آداب، برکات و شرایط زیارت و توصیه فرازهایی از زیارت شریفه عاشورا، محمدحسین موسوی زنجانی، زنجان، چاپ اول، انتشارات سلاله نور، ۱۳۷۸، ۷۵ ص.

زیارت فاجعه، ناحیه مقدسه و زیارت عاشورا، محسن ماجراجو، تهران، چاپ اول، انتشارت لاهوت، ۱۳۸۳، ۶۷ ص.

زیارت مفجعه (اندوه بزرگ) (زیارت نامه حضرت زینب(ع)، زیارت نامه حضرت رقیه(ع)، زیارت نامه حضرت زهرا(ع))، سید ضیاءالدین تنکابنی، قم، چاپ اول، انتشارات ندای کوثر، ۱۳۸۵، ۴۰ ص.

زیارت مفجعه حضرت زینب (همراه با زیارت حضرت فاطمه و حضرت رقیه و...)، شیراز، چاپ دوم، انتشارات شاهچراغ، ۱۳۸۶.

زیارت مفجعه حضرت زینب(س) به انضمام زیارت حضرت رقیه خاتون(س) و نماز غفیله، تهران، چاپ اول، انتشارات یادمان فلسفی، ۱۳۸۵، ۶۴ ص.

زیارت ناحیه مقدسه، سیدمحمدحسن سجاد، قم، چاپ اول، انتشارات اکرام، ۱۳۸۵، ۱۲۸ ص.

زیارت ناحیه مقدسه، محمد عیدی مرادی، تهران، چاپ اول، انتشارات آزما، ۱۳۸۵، ۱۰۴ ص.

زیارت ناحیه مقدسه به ضمیمه حدیث ابن شبیب، آقاحسین احمدی، قم، چاپ اول، انتشارات پارسایان، ۱۳۸۶، ۸۰ ص.

زیارت نامه امام رضا(ع) (ترکی استانبولی)، فخرالدین آلتان، قم، چاپ اول، انتشارات مجمع جهانی اهل بیت، ۸۳ ص.

زیارت نامه امام رضا(ع)، ترجمه مهدی الهی قمشه ای، مشهد، چاپ چهارم، انتشارات قاسمی، ۱۳۸۵، ۳۲ ص.

زیارت نامه امام رضا(ع)، علی رضا حسین پور، تهران، چاپ پنجم، انتشارات آهسته، ۱۳۸۵، ۸ ص.

زیارت نامه امام هشتم(ع)، عباس قمی، ترجمه: مهدی الهی قمشه ای، مشهد، چاپ اول، انتشارات ندای اسلام، ۱۳۸۵، ۲۰ ص.

زیارت نامه امام زاده سید اسحق بن موسی بن جعفر(ع)، علی اصغر عابدین و احمد نعمتی، قم، چاپ اول، انتشارات سرور، ۱۳۸۵، ۲۴ ص.

زیارت نامه حضرت امام علی بن موسی الرضا(ع)، ترجمه: مهدی الهی قمشه ای، مشهد، چاپ اول، انتشارات خانه پژوهش، ۱۳۸۵، ۲۴ ص.

زیارت نامه حضرت امام زاده جعفربن موسی الکاظم(ع)، غلامحسین هدایتی نژاد، تهران، چاپ اول، انتشارات استادی، ۱۳۸۰، ۳۲ ص.

زیارت نامه حضرت امام زاده داوود(ع) به اهتمام زیارت ائمه معصومین(ع)، سیدمحمدعلی طباطبائی، تهران، چاپ اول، انتشارات مؤلف، ۱۳۸۵، ۹۴ ص.

زیارت نامه حضرت عبدالعظیم الحسنی(ع) و حضرت امام زاده حمزه(ع) و حضرت امام زاده طاهر(ع) به انضمام زیارت عاشورا...، تصحیح: جعفر شکری، شهری، چاپ اول، انتشارات شهریاری، ۱۳۸۵، ۶۴ ص.

زیارت نامه حضرت عبدالعظیم، علی رضا حسین پور، تهران، چاپ پنجم، انتشارات آهسته، ۱۳۸۵، ۸ ص.

زیارت نامه حضرت علی بن موسی الرضا(ع) و زیارت امین الله، مشهد، چاپ اول، انتشارات ماهون، ۱۳۸۰، ۳۲ ص.

زیارت نامه حضرت فاطمه الزهرا(س)، علی رضا حسین پور، تهران، چاپ پنجم، انتشارات آهسته، ۱۳۸۵، ۸ ص.

زیارت نامه حضرت معصومه(س) (همراه با زیارت امین الله، زیارت وارث)، قم، چاپ دوم، انتشارات بیت الاحزان، ۱۳۸۵، ۳۲ص.

زیارت نامه حضرت معصومه(س)، علی رضا حسین پور. تهران، چاپ پنجم، انتشارات آهسته، ۱۳۸۵، ۸ ص.

زیارت نامه عتبات عالیات عراق، مهدی احمدی، قم، چاپ اول، انتشارات نصایح، ۱۳۷۹، ۲۶۸ ص.

زیارت نامه عتبات عالیات، علی رضا هزار، قم، چاپ اول، انتشارات دلیل ما، ۱۳۸۲، ۳۶۰ ص.

زیارت نامه کامل از کعبه معظمه تا کربلای معلی، مهدی نوتاش، تبریزی، چاپ اول، انتشارات مؤلف، ۱۳۸۲، ۴۲۸ ص.

زیارت نامه کامل عتبات عالیات عراق (به انضمام فضایل زیارت مشاهد مشرفه)، سیدمحمدعلی سجاد، قم، چاپ سوم، انتشارات عالمه، ۱۳۷۷، ۳۱۷ ص.

زیارت نامه کامل عتبات عالیات عراق (منتخب مفاتیح الجنان)، محمدعلی سجادی، قم، چاپ اول، انتشارات عالمه، ۱۳۷۷، ۳۰۱ ص.

زیارت نامه کربلا و عتبات عالیات در عراق (آداب سفر و فضیلت زیارت امام حسین(ع))، رجب علی احمدی، قم، چاپ اول، انتشارات دار الکتاب، ۱۳۷۷، ۶۰۸ ص.

زیارت نامه امام رضا(ع)، مشهد، چاپ پنجم، بنیاد پژوهش های اسلامی آستان قدس رضوی، ۱۳۷۹، ۹۶ ص.

زیارت نامه امام علی بن موسی الرضا(ع) (اردو)، ذیشان حیدرجوادی، قم، چاپ اول، انتشارات انصاریان، ۱۳۷۸.

زیارت نامه حضرت رقیّه، علی حبیب الهی، تهران، چاپ دوم، نشر مشعر، ۱۳۷۸، ۳۲ ص.

زیارت نامه حضرت زینب، علی حبیب الهی، تهران، چاپ اول، نشر مشعر، بی تا، ۴۷ ص.

زیارت ها، نمازها، دعاها در عتبات عالیات، شیخ عباس قمی، قم، چاپ اول، انتشارات انصاریان، ۱۳۸۳، ۲۹۶ ص.

سجاده عشق، نجف آقازاده، تبریز، چاپ اول، انتشارات مؤلف، ۱۳۷۹، ۴۴۴ ص.

السجود علی الارض، علی احمدی، تهران، چاپ اول، نشر مشعر، بی تا، ۱۴۵ ص.

سرچشمه فرات (راهنمای عتبات عالیات به همراه ادعیه و زیارات)، محمدحسین امین، چاپ اول، قم، انتشارات مدین، ۱۳۸۰، ۳۵۲ ص.

سفر به قطعه ای از بهشت، عین الله عابدی، قم، چاپ اول، انتشارات شهاب الدین، ۱۳۸۲، ۲۰۷ ص.

شهید و شهادت در ادعیه و زیارات، علی اکبر علیخانی ـ مرتضی بحرانی، تهران، چاپ اول، انتشارات بنیاد شهید انقلاب اسلامی، ۱۳۸۰، ۲۵۹ ص.

ضیاء الصالحین فی الادعیه و الزیارات، محمدصالح جوهرچی، قم، چاپ دهم، انتشارات لقاء، ۱۳۸۵، ۵۳۶ ص.

الطریق الی الله (مجموعه دعا و زیارت)، شیخ عباس قمی، قم، چاپ اول، انتشارات انصاریان، ۱۳۸۳، ۳۲ ص.

طریقه قرائت زیارت عاشورا و دعاهای بعد از آن، تهران، چاپ اول، انتشارات الهگان، ۱۳۸۳، ۶۹ ص.

عطر حضور (ترجمه زیارت آل یاسین)، سیدمهدی شجاعی، تهران، چاپ دوم، انتشارات بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود، ۱۳۸۱، ۲۲ ص.

فضیلت جمعه، سیدحسن ناصرالدین رضوی، قم، چاپ اول، انتشارات چاپ مهر، ۱۳۷۲، ۱۵۰ ص.

فضیلت زیات امام حسین در احادیث و روایات (همراه با زبده ترین زیارت های وارده)، رسول خامه یار، قم، چاپ اول، انتشارات رهپویان، ۱۳۸۴، ۲۳۲ ص.

کلمات مأثور در زیارت عاشورا (زیارت عاشورا و دعای توسل)، حبیب الله متقیان، قم، چاپ دوم، انتشارات حسنین، ۱۳۸۵، ۴۸ ص.

کلیدهای ارتباط با امام حسین(ع)، قم، چاپ اول، انتشارات گل یاس، ۱۳۷۹، ۴۸ ص.

کلیدهای ارتباط با امام حسین(ع)، جواد حسینی، قم، چاپ اول، انتشارات مهدی یار، ۱۳۸۰، ۴۷ ص.

گذری بر زیارت جامعه، ناصر شهیدی، قم، چاپ اول، انتشارات نصایح، ۲۲۴ ص.

المزار الکبیر، ابوعبدالله محمد بن جعفر المشهدی، تحقیق جواد القیومی الاصفهانی، قم، چاپ اول، انتشارات القیوم، ۱۳۷۷، ۷۰۴ ص.

المزار، محمد بن مکی العاملی (شهید اول: قرن ۸)، تحقیق محمود البدری، قم، چاپ اول، انتشارات مؤسسه المعارف الاسلامیه، ۱۳۷۵، ۳۳۱ ص.

مصباح الزائر و جناح المسافر، ابوالقاسم علی بن موسی (سید ابن طاووس)، قم، چاپ اول، مؤسسه آل البیت لاحیاء التراث، ۱۴۱۷ ه_.ق، ۵۴۹ ص.

هدیه الزائزین و بهجه الناظرین،شیخ عباس قمی، تصحیح: سیدمحمدتقی کشفی، تهران، چاپ اول، انتشارات دهقان، ۱۳۷۹، ۷۱۳ ص.

ج) آداب و رسوم زیارت

آثار و برکات حضرت امام حسین(ع) (عزاداری، زیارت، توسل، حاجت، شفا، غفران)، محمدرضا باقی اصفهانی، قم، چاپ اول، انتشارات نصایح، ۱۳۸۰، ۶۳۵ ص.

احکام المسافر فی الشریعه الاسلامیه مع زیاره الامام الرضا(ع)، عبدالکریم الحسینی قزوینی، قم، چاپ اول، انتشارات قدس، ۱۳۸۳، ۴۸ ص.

اخلاق و آداب در حج و زیارت، محمد تقی رهبر، تهران، چاپ دوم، نشر مشعر، ۱۳۸۲، ۱۵۹ ص.

آداب الحرمین (آداب سفر و زیارت و اعمال حرمین)، جواد حسینی، ترجمه: عبدالرؤف صادقی، تهران، چاپ اول، انتشارات مکتبه النجا، ۱۳۶۴، ۳۵۱ ص.

آداب الحرمین (اعمال و زیارات مکه و مدینه به زبان آذربایجانی)، قم، چاپ اول، انتشارات انصاریان، ۱۳۸۵، ۱۹۰ ص.

آداب الحرمین (به ضمیمه احکام بانوان)، مهدی احمدی، قم، چاپ دوم، انتشارات نصایح، ۱۳۸۴، ۲۲۴ ص.

آداب الحرمین (کتاب حج و دعا و زیارت)، محمدتقی مقدم، مشهد، چاپ اول، نشر مقدم، ۱۳۸۴، ۳۳۶ ص.

آداب الحرمین، سیدجواد حسینی شاهرودی، بی جا، چاپ پنجم، بی نا، ۱۴۰۴ هـ .ق، ۲۲۲ ص.

آداب الحرمین، مهدی احمدی، قم، چاپ سوم، انتشارات نصایح، ۱۳۸۴، ۲۶۴ ص.

آداب الزیاره (زیارت نامه امام رضا(ع))، محمدتقی مقدم، مشهد، چاپ اول، انتشارات مقدم، ۱۳۸۱، ۱۱۲ ص.

آداب الزیاره (منتخبی از زیارت و دعاها و وظایف شیعیان در دوران غیبت کبرای امام زمان(عج))، غلام رضا اسدی مقدم، مشهد، چاپ اول، انتشارات رامین، ۳۵۵ ص.

آداب الزیاره، محمدحسین هاشمی، تهران، چاپ اول، انتشارات لوح محفوظ، ۱۳۸۳، ۶۰ ص.

آداب تشرّف به حرمین شریفین، رضا مسجدی اصفهانی، اصفهان، چاپ اول، انتشارات الحج، ۱۳۷۷، ۲۱۸ ص.

آداب زیارت (چهل و سه نکته در آداب زیارت مشاهده شده معصومان)، محّدث نوری، محمدحسین صفاخواه، عبدالحسین طالعی، چاپ اول، تهران، انتشارات ابرون، ۱۳۷۸، ۲۰۴ ص.

آداب زیاره الامام الرضاء(ع)، (اردو)، مشهد، چاپ نهم، انتشارات بنیاد پژوهش های اسلامی آستان قدس رضوی، ۱۳۸۴، ۷۲ ص.

آداب زیاره الامام الرضاء(ع)، (عربی)، مشهد، چاپ نهم، انتشارات بنیاد پژوهش های اسلامی آستان قدس رضوی، ۱۳۸۵، ۴۸ ص.

آداب زیاره الامام(ع)، (عربی)، مشهد، چاپ اول، انتشارات مجمع البحوث الاسلامیه، ۱۳۸۳، ۴۷ ص.

آداب زیارت امام رضا(ع)، (انگلیسی)، مشهد، چاپ اول، انتشارات بنیاد پژوهش های اسلامی آستان قدس رضوی، ۱۳۸۲، ۵۶ ص.

آداب زیارت امام رضا(ع)، (فارسی)، مشهد، چاپ سی و هفتم، انتشارات بنیاد پژوهش های اسلامی آستان قدس رضوی، ۱۳۶۴، ۱۳۸۵، ص.

آداب زیارت اهل قبور، نماز و تلقین میّت و زیارت وارث، اسماعیل پزشکان نژاد، تهران، چاپ اول، انتشارات پزشکیان نژاد، ۱۳۷۸، ۳۲ ص.

آداب زیارت حرمین شریفین (امام حسین(ع) و حضرت ابوالفضل)، قم، چاپ اول، انتشارات احمدیّه، ۱۳۸۲، ۴۸ ص.

آداب سفر زیارت حضرت زینب و رقیه، غلام رضا خوارزمی، تهران، چاپ اول، انتشارات زعیم، ۱۳۸۳، ۱۰۰ ص.

آداب عمره و زیارت مدینه، عبدالباعث قتالی، تهران، چاپ اول، انتشارات احسان، ۱۳۸۳، ۵۶ ص.

آداب و پاداش زیارت امام رضا(ع) از دیدگاه معصومین، محمدرضا جواهری، مشهد، چاپ اول، انتشارات خیر البریه، ۱۳۸۴، ۹۵ ص.

آداب و فضایل زیارت در پرتو چهل حدیث به ضمیمه چهار زیارت نامه، عباس عزیزی، قم، چاپ اول، انتشارات صحفی، ۱۳۷۲، ۱۲۰ ص. (موضوع: زیارت نامه ها، آداب و رسوم زیارت)

ادب الزائر لمن یمم الحائر الامینی، به کوشش: روح الله ملکیان و مؤسسه آموزشی و پژوهشی ذکر، قم، چاپ اول، انتشارات زلال کوثر، ۱۳۸۲، ۲۳۸ ص.

ادب الزائر، عبدالحسین احمد الامینی، تحقیق حسین درگاهی، قم، چاپ اول، انتشارات عالمه، ۱۳۸۱، ۷۵ ص.

ادب زائر آداب زیارت کربلای معلّی همراه با آداب زیارت مشاهد مشرفه نجف، کاظمین، سامرا، عبدالحسین امینی، ترجمه: روح الله ملکیان، قم، چاپ اول، انتشارات انصاری، ۱۳۸۱، ۱۲۸ ص.

ادب زیارت _ معرفت زائر (آداب زیارت یا معرفت کربلا- و حرم های مقدس اهل بیت)، عبدالحسین نیشابوری، قم، چاپ سوم، انتشارات دلیل ما، ۱۳۸۲، ۱۶۸ ص.

اعمال مخصوص مشهد الرضویه، علی قربان سفیدان، تبریز، چاپ اول، انتشارات مؤلف، ۱۳۸۱، ۲۶۴ ص.

امام مهدی(عج) در عزای امام حسین(ع)، عبدالحسین اشعری، قم، چاپ اول، انتشارات انصار المهدی، ۱۳۸۱، ۷۹ ص.

انیس النفوس (زیارت های امام رضا(ع) و اعمال مربوط به حرم)، گروه پژوهشی مؤسسه فرهنگی دارالهدی، قم، چاپ اول، انتشارات انتظار سبز، ۱۳۸۴، ۲۸۰ ص.

اول معرفت بعد زیارت، احمد کلباسی، اصفهان، چاپ اول، انتشارات کانون پژوهش، ۱۳۸۰، ۹۳ ص.

برای زائر امام رضا(ع)، علی عطار، مشهد، چاپ اول، انتشارات سنبله، ۱۳۸۱، ۲۴۸ ص.

به حرم خوش آمدی، گروه نوجوانان بنیاد پژوهش های اسلامی، مشهد، چاپ اول، انتشارات بنیاد پژوهش های اسلامی، ۱۳۷۶، ۳۱ ص.

به سوی بارگاه نور (راهنمای حرم مطهر امام رضا(ع))، بزرگ عالم زاده، مشهد، چاپ اول، انتشارات به نشر، ۱۳۸۲، ۱۳۴ ص.

پیام آوران بهشت (راهنمای اماکن، ادعیه و زیارات)، رضاجودکی، تهران، چاپ اول، انتشارات شعاع، ۱۳۸۵، ۱۴۲ ص.

تذکرات و توصیه های ضروری به زائران بیت الله الحرام، محمدحسین رضایی، تهران، چاپ اول، انتشارات سازمان حج، ۴۸ ص.

چهار ساله (راهنمای زائران مدینه و اثبات مشروعیت زیارت قبور انبیا و اولیا به دلایل سنت و اجماع و قیاس)، عبدالقادر بنی عباس، چاپ اول، ۱۳۷۹، ۵۲ ص.

در آستان جانان (آداب زیارت و خدمت)، اصغر ارشاد سرابی، مشهد، چاپ اول، انتشارات بنیاد پژوهش های اسلامی آستان قدس رضوی، ۱۳۸۰، ۸۸ ص.

در بارگاه نور (برگزیده تحفه الزائر)، محمدباقر مجلسی، تصحیح: محمدحسین صفاخواه و عبدالحسین طالعی، تهران، چاپ اول، انتشارات ابرون، ۱۳۷۸، ۱۵۲ ص.

ذیل کتاب مرشد الزوار الی القبور الابرار، محمد فتحی ابوبکر، چاپ اول، قاهره، انتشارات الدار المصریه اللبنانیه، ۱۴۱۵ ه_ . ق، ۲۸۷ ص.

راهنمای زائران کربلا، مهدی احمدی، قم، چاپ ششم، انتشارات نصایح، ۱۳۸۳، ۲۸۸ ص.

راهنمای زائرین سوریه، مهدی احمدی، قم، چاپ اول، انتشارات نصایح، ۱۳۸۳، ۱۱۲ ص.

راهنمای زائرین، احمد سامعی، تهران، چاپ اول، انتشارات شرکت چاپ و نشر بین الملل، ۱۳۸۱، ۴۰۰ ص.

راهنمای سفر حج از ابتدا تا انتها، حاج محمدرفیع جلالی، تهران، چاپ اول، انتشارات مؤلف، ۱۳۸۵، ۱۵۹ ص.

ره توشه دیدار (در آداب و اسرار زیارت اهل بیت(ع))، مهدی طیب، تهران، چاپ اول، انتشارات سفینه، ۱۳۸۱، ۳۲۰ ص.

ره توشه زائر، محمد کارآموزیان و سیدجواد ورعی، تهران، چاپ اول، نشر مشعر، ۱۳۷۹، ۷۲ ص.

زمزم عشق (ره توشه زائران حج و عمره)، ولی الله عیسی زاده آملی، قم، چاپ اول، انتشارات مشهور، ۱۳۸۵.

زیارت از حرم تا حریم، فاطمه لطفی، تهران، چاپ اول، انتشارات نیک ملکی، ۱۳۸۴، ۱۰۶ ص.

زیـارت آفتاب (روایات در باب فضـیلت و کیفیت زیارت امام رضا(ع))، محمـدباقر مجلسـی، تهران، چاپ اول، انتشارات آرام دل، ۱۳۸۵، ۹۶ ص.

زیاره القبور (شبهات و ردود)، بدرالدین الحوشی، قم، چاپ اول، انتشارات مجمع جهانی اهل بیت، ۱۴۱۸ ه‍ـ.ق، ۲۰ ص.

زیـارت امـام حسـین(ع) (دروس تعلیمی و تربیتی زیارت)، مرتضـی حسـینی اصـفهانی، قم، چاپ اول، انتشارات فرهنگ قرآن، ۱۳۸۰، ۱۹۱ ص.

زیارت چیست؟ زائر کیست، مجید دانیالی، مشهد، چاپ اول، انتشارات دانشگاه فردوسی مشهد، ۱۳۷۵، ۶۳ ص.

زیارت چیست؟ زائر کیست؟ واحـد تحقیقات مؤسـسه فرهنگی خدماتی ثامن الائمه(ع) اصـفهان، قم، چاپ اول، انتشارات مهر ثامن الائمه، ۱۳۸۲، ۳۶ ص.

زیارت خـدا (پژوهش پیرامون عیادت در اسـلام)، مهدی رضایی و علی اکبر مظاهری، قم، چاپ اول، انتشارات مرکز تحقیقات اسلامی جانبازان، ۱۳۷۵، ۹۶ ص.

زیارت، دیـداری مشـتاقانه، حرکتی شورانگیز و انقلاب آفرین، محمدمهدی رکنی، مشـهد، چاپ اول، انتشارات کنگره جهانی حضرت امام رضا(ع)، ۱۳۶۲، ۴۰ ص.

سفر سبز (وظـایف عبادی و اخلاقی زائران بیت الله الحرام)، ولی الله ملکوتی فر، سبزوار، چاپ اول، انتشارات آژنـد، ۱۳۸۲، ۸۰ ص.

سقـای معرفت (راز زیـارت امامـان معصوم و حضـرت اباالفضل(ع))، باقر فخّار، چاپ اول، قم، انتشارات دارالهـدی، ۱۳۸۵، دو جلد.

شوق دیـدار (مبـاحثی پیرامون زیـارت)، محمدمهـدی رکنی یزدی، مشـهد، چـاپ پنجم، انتشارات بنیاد پژوهش های اسـلامی، ۱۳۸۶، ۳۱۶ ص.

صراط الهدایه (راهنمای زائران عتبات عالیات)، حسین باقری، تهران، چاپ اول، انتشارات بنیاد قرآن و عترت، ۱۳۸۵، ۴۱۶ ص.

عتبات عالیات (راهنمای سفر به کربلا، نجف و...)، علی سپهری اردکانی، قم، چاپ اول، انتشارات مشهور، ۱۳۸۵.

عجائب زیاره الامام الرضا(ع)، حافظ حداد، مشهد، چاپ اول، انتشارات مکتبه الامام الرضا(ع)، ۱۳۸۵، ۲۲۴ ص.

فرهنگ زیارت، جواد محدثی، تهران، چاپ اول، انتشارات مشعر، ۱۳۸۶، ۳۶۰ ص.

فلسفه زیارت و آیین آن، مرتضی واعظ جوادی، قم، چاپ سوم، انتشارات اسراء، ۱۳۷۸، ۲۵۵ ص.

قبله عاشقان، راهنمای زائران دور حرم مطهر امام رضا(ع) کاتعارف، بزرگ عالم زاده، ترجمه: انیس عباس رضوی، مشهد، چاپ اول، انتشارات بنیاد پژوهش های اسلامی، ۱۳۸۵، ۱۱۲ ص.

الکواکب السیاره فی ترتیب الزیاره، شمس الدین ابوعبدالله الانصاری، بغداد، چاپ اول، انتشارات مکتبه المثنی، بی تا، ۴۱۰ص.

مجموعه وظایف مع دلائل الخیرات، پیر محمد کرم شاه صاحب سجاده نشین، لاهور، چاپ اول، انتشارات ضیاء القرآن پبلی کیشتر، ۱۹۸۵ م، ۳۳۴ ص.

مجموعه وظایف، قاری رضا المصطفی اعظمی، کراچی، چاپ اول، ۱۳۹۸ه_ . ق، ۳۲۰ ص.

مرشد الزوار الی قبور الابرار (الدار المنظم فی زیاره الجبل المقطم)، موفق الدین بن عثمان، تحقیق: محمد فتحی ابوبکر، قاهره، چاپ اول، الدار المصریه اللبنانیه، ۱۴۱۵ ه_ . ق، ۷۸۳ ص.

مشعل زائر (اعمال واسرار حج)، علی عطایی اصفهانی، چاپ سوم، انتشارات دارالعلم، ۱۳۸۵، ۴۴۸ ص.

مصباح الزائرین در آداب زیارت حضرت امام رضا(ع)، محمدرضا غیاثی، قم، چاپ اول، انتشارات اعراف، ۱۳۷۷، ۲۰۲ ص.

همراه با زائرین خانه خدا، محمدتقی رهبر، تهران، چاپ دوم، نشر مشعر، ۱۳۷۵، ۱۴۴ ص.

موسوعه لزیارات المعصومین، جمعی از پژوهشگران مؤسسه الامام الهادی، قم، چاپ دوم، انتشارات پیام امام هادی(ع)، ۱۳۸۴، هفت جلد، ۳۰۸۵ ص.

راهنمای مصور سفر زیارت سوریه، سید احمد علوی، قم، چاپ اول، انتشارات معروف، ۱۳۸۶، ۲۰۴ ص.

برکات و آداب زیارت حضرات معصومین (به همراه زیارت جامعه صغیره و...)، عبدالله علوی فاطمی، اصفهان، چاپ اول، انتشارات اندیشه علوی، ۱۳۸۲، ۶۴ ص.

د) زیارت گاه های اسلامی _ آرام گاه ها _ مزارات

آثار اسلامی مکه و مدینه، رسول جعفریان. تهران، چاپ دوم، نشر مشعر، ۱۳۷۹، ۳۱۲ ص.

الآثار العظیمه لخادم الحرمین الشریفین فی مدینه الرسول، سید محمدحسن بن علی بن صالح مکّی، مقدمه: عبدالله احمد عابد، چاپ اول، انتشارات دارالمیزان، ۱۴۱۹ ق، ۱۳۴ص.

آثار باستانی و معماری بقاع متبرکه اطراف شهرستان سبزوار و اسفراین، حسین قراخانی بهار، تهران، چاپ اول، انتشارات فرهنگسرای یساولی، ۱۳۶۳، ۱۱۲ ص.

اخبار مدینه (ترجمه خلاصه الوفاء باخبار دارالمصطفی)، نورالدین سمهودی، به کوشش: سیدکمال حاج سید جوادی، تهران، چاپ اول، نشر مشعر، ۱۳۷۶، ۵۹۷ ص.

آداب زیارت امام رضا(ع) (انگلیسی)، علی پیروی، ترجمه: لیزا زینب مورگان، قم، چاپ اول، انتشارات انصاریان، ۱۳۸۱، ۱۷۶ ص.

آداب وادی خاموشان، محمدرضا روستا، تهران، چاپ اول، انتشارات نخل دانش، ۱۳۷۹، ۱۱۷ ص.

آرام گاه های خاندان پاک پیامبر(ص) و بزرگان صحابه و تابعین، عبدالرزاق کمونه، ترجمه: عبدالعلی صاحبی، مشهد، چاپ اول، انتشارات بنیاد پژوهش های اسلامی، ۱۳۷۵، ۳۶۸ ص.

از بین النهرین تا ماوراءالنهر، قنبرعلی رودگر، تهران، چاپ اول، انتشارات بنیاد دایره المعارف اسلامی، ۱۳۷۶، ۳۹۰ ص.

از شهر محمد تا سرزمین مولانا، مهدی زرقانی، تهران، چاپ اول، انتشارات آنا، ۱۳۸۳، ۱۸۱ ص.

از صفا تا مروه (سفرنامه عمره مفرده)، عباس هاشمی، یزد، چاپ اول، انتشارات بگینه کویر، ۱۳۸۳، ۸۰ ص.

الاشارات الی اماکن الزیارات (زیارت الشام)، عثمان بن احمد السویدی الدمشقی (ابن حورانی)، تحقیق: بسام عبدالوّهاب الجابی، دمشق، چاپ اول، انتشارات مکتبه الغزالی، بی تا.

آشنایی با کشور عراق و عتبات عالیات، خادمعلی سالاریان، مشهد، چاپ اول، انتشارات رستگار، ۱۳۸۵،۲۵۶ ص.

اماکن زیارتی و بقاع شهر اهواز، محمدحسین هدایت اهوازی، قم، چاپ اول، انتشارات دارالعلمِ آیت الله سبحان، ۱۳۸۳، ۲۴ ص.

اماکن زیارتی و سیاحتی عراق، محمدرضا قمی، تهران، چاپ دوم، نشر مشعر، ۱۳۸۰، ۹۶ ص.

اماکن مذهبی ایران و توسعه گردشگری، نادر ریاحی سامانی، تهران، چاپ اول، انتشارات صائن، ۱۳۸۵، ۱۴۴ ص.

امام زاده سلطان ابراهیم، نورالله مرادی، تهران، چاپ اول، انتشارات همسایه، ۱۳۸۲، ۴۷ ص.

امام زاده و آرام گاه های خوی، حاج حیدر قنبرلو، مقدمه بهروز نصیری، خوی، چاپ اول، انتشارات قراقوش، ۱۳۸۲، ۷۳ ص.

امام زاده یحیی، محمدتقی سالک، مشهد، چاپ اول، انتشارات مهبان، ۱۳۸۳، ۱۷ ص.

اما م زاده ها، احمد آقا شریف، تهران، چاپ اول، انتشارات سعید محبّی، ۱۳۸۴، ۵۸ ص.

امام زادگان ری (بررسی تاریخ و زندگانی امام زادگان ری)، محمدمهدی فقیه محمدی جلالی بحرالعلوم، قم، چاپ اول، انتشارات گرگان، ۱۳۷۹.

الانفاس القدسیه فی اسرار الزیاره الرضویه، عادل العلوی، قم، چاپ اول، انتشارات مؤسسه الاسلامیه العامه للتبلیغ و الارشاد، ۱۳۷۸، ۶۶ ص.

انوار پراکنده (بررسی تاریخ و زندگانی امام زادگان قم)، محمدمهدی فقیه محمد جلالی بحرالعلوم، تهران، چاپ اول، انتشارات سیف، ۱۳۷۸.

انواری از سعادت (خاطرات سفر پیاده از مشهد الرضا تا کربلای معلی)، حسین تکمیلی، مشهد، چاپ اول، انتشارات رستگار، ۱۳۸۲، ۸۵ ص.

اهل البیت فی مصر، سیدهادی خسروشاهی، تحقیق شوقی محمد، تهران، چاپ اول، المجمع المعالی للتقریب بین المذاهب، ۱۳۸۵، ۵۱۸ ص.

آواز پر ملایک (شعر سنگ مزار شهیدان)، محمد کاظمی، تهران، چاپ اول، انتشارات عروج نور، ۱۳۸۵.

اویس القرنی و زیارت گاهش، محمدامین عبدالله پور، مهاباد، چاپ اول، انتشارات رهرو، ۱۳۸۵، ۱۲۳ ص.

این است بهشت (سفرنامه کربلا)، مرتضی آقاتهرانی، قم، چاپ دوم، انتشارات باقیات، ۱۳۸۵، ۱۲۸ ص.

با حسین(ع) تا عرش (شرح رابطه سلوکی؛ امام حسین و اسرار گریه، زیارت، تربت آن حضرت)، محمدباقر عامری نیا، قم، چاپ اول، انتشارات راه سبز، ۱۳۸۱، ۲۳۱ ص.

با راهیان نور (راهنمای زائرین سوریه)، علی رمضانی، تهران، چاپ اول، انتشارات جمال الحق، ۱۳۸۵، ۱۲۸ ص.

با من به سوی شام، علی اکبر بابازاده، قم، چاپ دوم، انتشارات دانش و ادب، ۱۳۸۵، ۱۵۹ ص.

برکات سرزمین وحی، محمد محمدی ری شهری، تهران، چاپ ششم، نشر مشعر، ۱۳۸۳، ۱۴۴ ص.

بقاع متبرکه استان تهران، محمدجعفر سروقدی، تهران، چاپ اول، انتشارات اسوه، ۱۳۸۴، ۲۰۴ ص.

بقاع متبرکه شیراز، حمید هاشمی، تهران، چاپ اول، انتشارات فرهنگ قلم، ۱۳۷۹، ۳۶ ص.

بقاع متبرکه قزوین، رضا خادمیان، قزوین، چاپ اول، انتشارات بحرالعلوم، ۱۳۷۹.

بقیع (سرگذشت اسفبار ویرانی آثار اسلامی حجاز به دست آل سعود)، یوسف الهاجری، ترجمه: محمد محمدرضایی، تهران، چاپ اول، انتشارات بقیع، ۱۳۷۰، ۱۷۶ ص.

بقیع الغرقد، حاتم عمر طه و محمد انور البکری، مدینه، چاپ اول، مکتبه الحلبی، ۱۴۲۴ه_ . ق، ۱۷۳ ص.

بقیع خاموش پر فریاد (شرحی بر فاجعه تخریب بقیع از نظریه تا عمل)، جمعی از مؤلفان، قم، چاپ اول، انتشارات حسنین، ۱۳۸۵، ۹۶ ص.

البقیع قصه تدبیر آل سعود للآثار الاسلامیه فی الحجاز، یوسف الهاجری، بیروت، چاپ اول، انتشارات مؤسسه البقیع لاحیاء التراث، ۱۴۱۱ ه_ .ق، ۲۳۸ ص.

بقیع، جمعی از محققان، تهران، چاپ دوم، نشر مشعر، ۱۳۷۶، ۲۶ص.

البناء علی قبور الانبیاء و الاولیاء و اتخاذها مساجد و اماکن للعباده، مرتضی عسکری، بی جا، چاپ اول، بی نا، ۱۳۸۱، ۵۰ ص.

بنای بر قبور در مذاهب مختلف اسلامی بر استناد قرآن و کتب معتبر اهل سنت (بحث اعتقادی بر بنای بر قبور، زیارت، شفاعت و توسل)، حسین غیب غلامی، قم، چاپ اول، انتشارات الهادی، ۱۳۷۶، ۲۰۸ ص.

به قصد زیارت، امیرمحمد اسماعیل طالب شهرستانی، تهران، چاپ اول، انتشارات جهان رایانه، ۱۳۷۷، ۷۶ ص.

بهجه المؤمنین (مجموعه زیارات المشاهد الشریفه فی الشام)، سیدعادل علوی، قم، چاپ اول، انتشارات ادب، ۱۴۱۲ه_ . ق، ۸۰ ص.

بیان الحق، خضر السید الطیف الموسوی، اهواز، چاپ اول، انتشارات مؤلف، ۱۳۸۰، ۱۴۴ ص.

بیت المقدس و تحول قبله، میرزا خلیل کمره ای، انتشارات اسلامیه، چاپ اول، ۱۳۵۳، ۵۶۷ ص.

تاریخ المدینه، محمدبن علاء الدین علی بن احمد النهروانی المکی، تحقیق: ابی عبدالله محمدحسن اسماعیل، بیروت، چاپ اول، انتشارات دارالکتب العلمیه، ۱۴۱۷ه_ . ق، ۱۷۳ ص.

تاریخ حرم ائمه بقیع و آثار دیگر در مدینه منوره، محمدصادق نجمی، تهران، چاپ دوم، نشر مشعر، ۱۳۸۳، ۳۷۵ ص.

تاریخ حرم کاظمین، محمدحسین آل یاسین، ترجمه: غلام رضا اکبری، چاپ اول، انتشارات کنگره امام رضا(ع)، ۱۳۷۱، ۲۹۵ ص.

تاریخ مدینه منوره،ابوزید عمربن شبّه نمیری، تحقیق محمد دندل و یاسین سعدالدین بیان، ترجمه: حسین صابری، تهران، چاپ اول، نشر مشعر، ۱۳۸۰، ۵۷۴، ۱۰۲ ص.

تاریخ ملازاده (ذکر مزارات بخارا) ، احمد بن محمود معین الفقراء (قرن ۸)، به کوشش احمد گلچینی معانی، تهران، چاپ اول، انتشارات مرکز مطالعات ایرانی، ۱۳۷۰، ۱۱۱ ص.

تاریخ و آثار اسلامی مکه و مدینه منوره، اصغر قائدان، تهران، چاپ دوم، نشر مشعر، ۴۴۸ ص.

تاریخ و اماکن سیاحتی وزیارتی سوریه، اصغر قائدان، تهران، چاپ اول، نشر مشعر، ۱۳۷۳، ۳۶۸ ص.

تجلی گاه مزار پنهان (نگرش نوین در شناخت حضرت فاطمه زهرا(س) و حضرت فاطمه معصومه(س) به ضمیمه زیارت نامه حضرت زهرا(س) و...)، محمدحسین رحیمیان، قم، چاپ اول، انتشارات دلیل ما، ۱۳۸۵، ۸۰ ص. (موضوع: زیارت گاه ها و زیارت نامه ها)

تحفه الحرمین و سعاده الدارین (سفرنامه در زیارت مکه و سیاحت ایران و هند)، معصوم علیشاه، نائب الصدر شیرازی، تهران، چاپ اول، انتشارات بابک، ۱۳۶۲، ۳۱۱ ص.

تراث کربلاء، سلمان هادی الطعمه، بیروت، چاپ اول، انتشارات مؤسسه الاعلمی للمطبوعات، ۱۴۰۳ه_ . ق، ۴۳۳ ص.

تربت پاکان قم، عبدالحسین جواهر کلام، قم، چاپ اول، انتشارات انصاریان، ۱۳۸۲، ۲۶۰ ص.

جبل الرحمه ومسجد النمره، سیدمحمودغریفی بحرانی، قم، چاپ اول، مؤسسه سیده المعصومه (س) ۱۳۸۵، ۲۴ ص.

جمکران آستان وصال حضرت دوست، حسین سمنانی، تهران، چاپ اول، انتشارات نخل دانش، ۱۳۷۸، ۱۵۹ ص.

جنات الثمانیه، محمدباقر بن مرتضی حسینی خلخالی، تحقیق: محمدرضا انصاری قمی، قم، چاپ اول، انتشارات دلیل ما، ۱۳۸۱، ۸۹۶ ص.

الجوهر المنظم فی زیاره القبر الشریف النبوی المکّرم، ابن حجر المکّی، تحقیق: محمد زینهم، قاهره، چاپ اول، انتشارات مکتبه مدبولی، ۲۰۰۰ م. ۱۴۹ ص.

چهل دختران (مروری کوتاه بر پیدایش امامزادگان روستای انجدان)، سیدحسن شریفی، قم، چاپ اول، انتشارات نجابت، ۱۳۸۵، ۱۴۴ ص.

حجر الاسود، محمد کاظمینی، قم، چاپ اول، انتشارات صحیفه خرد، ۱۳۸۵، ۱۶۸ ص.

خاطرات زیارت (مجموعه آثار کودکان و نوجوانان)، مرکز آفرینش های ادبی، تهران، چاپ اول، کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، ۱۳۷۳، ۱۳۴ص.

خاک پاکان (تاریخ آرام گاه های خاندان پیامبر و صحابه خاص آنان)، محمدحسین حسینی جلالی، مشهد، چاپ اول، انتشارات آستان قدس رضوی، ۱۳۷۹، ۳۱۴ ص.

خسی در کربلا، عباس مجابی، تهران، چاپ اول، انتشارات ماهرنگ، ۱۳۸۳، ۸۴ ص.

خلاصه زندگی نامه امام زاده عبدالله حسین، اکبر کشاورز، تهران، چاپ اول، انتشارات ایمان، ۱۳۸۳، ۴۸ ص.

خلاصه آشنایی با هدایتگران راه نور (امام زاده جعفر بن موسی)، اکبر کشاورز، تهران، چاپ اول، انتشارات ایمان، ۱۳۸۳، ۸۲ ص.

خلاصه ای از زندگانی حضرت عبدالعظیم حسنی، اکبر کشاورز، تهران، چاپ اول، انتشارات ایمان، ۱۳۸۳، ۹۲ ص.

خواجه ربیع، محسن حسینی، مشهد، چاپ اول، انتشارات بنیاد پژوهش های اسلامی، ۱۳۸۱، ۱۱۲ ص.

در حریم یار (یادنامه سفر به عتبات عالیات)، سیدعباس فیض، تهران، چاپ اول، انتشارات مرکز نشر فرهنگی آیه، ۱۳۷۸، ۲۸۰ ص.

الدره البهیه فی فضل الکربلاء و تربتها الزکیه، حسین براقی، قم، چاپ اول، المکتبه الحیدریه، ۱۳۸۲، ۸۳ ص.

دلیل الاماکن المقدسه فی سوریه، ایوب الحائری، بیروت، چاپ اول، مؤسسه البلاغ، ۱۳۸۵، ۱۶۷ ص.

الدلیل المرشد للمدینه المنوره، وکاله المنبر للدعایه و الاعلان، جدّه، چاپ اول، انتشارات المملکه العربیه السعودیه، ۱۴۰۷ه_ . ق، ۱۱۰ ص.

دو رساله در حالات و کرامات حضرت شاه چراغ، محمدیوسف نیری، شیراز، چاپ اول، انتشارات دانشگاه شیراز، ۱۳۷۸، ۲۸۸ ص.

الذخائر القدسیه فی زیاره خیر البریه، عبدالحمید بن محمدعلی قدس بن الخطیب، بیروت، چاپ دوم، انتشارات دارالرئد العربی، ۱۴۰۳ه_ . ق، ۲۲۳ ص.

راهنما و زیارت نامه زائرین عتبات عالیات، جواد رضوی، قم، چاپ اول، انتشارت مهر امیرالمؤمنین، ۱۳۸۳، ۵۱۶ ص.

راهنمای زیارت و سیاحت در سوریه، علی حسن موسی، ساری، چاپ اول، انتشارت مهر سجاده، ۱۳۸۳، ۱۲۶ ص.

راهنمای کامل حج و زیارت، حسین رحمانی تیرکلایی، کاشمر، چاپ اول، انتشارات عالم افروز، ۱۳۸۴، ۴۱۰ ص.

راهنمای مشتاقان زیارت امام رضا(ع) و جاذبه های گردشگری خراسان، محمدرضا سبحانی، تهران، چاپ اول، انتشارات جهانتاب، ۱۳۸۱، ۸۰ ص.

راهیان کربلا، احمد سامعی، تهران، چاپ اول، انتشارت نسیم سحر، ۱۳۸۲، ۲۲۴ ص.

ره توشه عتبات عالیات، جمعی از محققان، تهران، چاپ اول، نشر مشعر، ۱۳۷۹، ۳۱۲ ص.

ره آورد سوریه، محمدرضا خراسانی، رفسنجان، چاپ اول، انتشارات مؤلف، ۱۳۷۹، ۶۶ ص.

روضات الجنان و جنات الجنان، حافظ حسین کربلایی تبریزی، مقدمه و تصحیح: جعفر سلطان القرائی، به کوشش: محمدامین سلطان القرائی، تبریز، چاپ اول، انتشارات ستوده، ۱۳۸۲، دو جلد.

روضه اطهار (مزارات متبرکه و محلات قدیمی تبریز و توابع)، محمدامین حشری تبریزی (قرن ۱۱)، تصحیح: عزیز دولت آبادی، تبریز، چاپ اول، انتشارات ستوده، ۱۳۷۱، ۲۵۸ ص.

روضه رضوان (مشاهیر مدفون در تکیه کازرونی)، محمدحسین ریاحی، اصفهان، چاپ اول، انتشارات کانون پژوهش، ۱۳۸۵، ۳۶۸ ص.

زائران آفتاب (آثار و برکات زیارت سیدالشهدا)، صادق میرشفیعی، قم، چاپ اول، انتشارات یاقوت، ۱۳۸۵، ۱۹۰ ص.

زمینی از جنس بهشت (شرح فضیلت اماکن مقدسه کشور عراق)، حبیب الله متقیان، قم، چاپ اول، انتشارات حسنین، ۱۳۸۴، ۴۰۰ ص.

زندگی نامه قاضی سیدرکن الدین محمد، رضا زارع، یزد، چاپ اول، انتشارات علم نوین، ۱۳۸۴، ۳۲ ص.

زیارات عتبات عالیات عراق (همراه فضایل زیارات)، حسین خرّمی، قم، چاپ اول، انتشارات خرّم، ۱۳۷۷، ۳۳۶ ص.

زیاره الرسول المصطفی و آله بدعه ام شرع؟ عبدالمجید میردامادی، به کوشش: محسن احمد الخاتمی، تهران، چاپ اول، انتشارات ژرف، ۱۳۸۲، ۶۰۸ ص.

زیارت بقاع متبرکه دزفول، محمدحسین حکمت فر، دزفول، چاپ اول، انتشارات دارالمؤمنین، ۱۳۸۱، ۲۲۴ ص.

زیارت گاه ها و زیارت نامه های سوریه، زکریا بیگدلی، قم، چاپ هشتم، انتشارات شمیم کوثر، ۱۳۸۶، ۱۲۰ ص.

ساختمان حرم نبوی، سلمی دملوجی، ترجمه: محمدرضا مروارید، چاپ اول، نشر مشعر، ۱۳۷۷، ۶۳ ص.

سادات شهر و امام زادگان بزرگوار مدفون در آن آقاپلاسید و آقابسمل، سیدعلی اکبر میرحسینی، تهران، چاپ اول، انتشارات شمس الضحی، ۱۳۸۵، ۹۶ ص.

ساوه سرزمین مقدس، علی اصغر عابدین، قم، چاپ اول، انتشارات یاس زهرا، ۱۳۸۲، ۶۳ ص.

ستارگان در کنار خورشید (آشنایی با مزارات و زندگی فرزانگان مدفون در مشهد مقدس)، سعید ماهوان، مشهد، چاپ اول، انتشارات ماهوان، ۱۳۷۵، ۵۴ ص.

ستاره کویر (نگاهی به تاریخچه شهداء و زندگانی امام زاده زید نواده بزرگوار امام جعفر صادق)، محمد مهدی فقیه محمدی جلالی، قم، چاپ اول، انتشارات وثوق، ۱۳۸۵، ۱۹۲ ص.

السجود علی التربه الحسینیه عند الشیعه، باقر شریف القریشی، قم، چاپ اول، انتشارات مؤسسه المنار، ۱۳۷۴، ۶۳ ص.

السجود علی التربه الحسینیه، سیدمحمد مهدی موسوی خراسانی، بیروت، چاپ اول، انتشارات مؤسسه الاعلمی للمطبوعات، ۱۴۲۰ ق، ۳۸۲ ص.

سخنی چند با مشتاقان زیارت حرم مطهر دختر امیرمؤمنان، تهران، چاپ اول، دفتر آموزش و تبلیغات حج و زیارت، ۱۴۰۷ ق، ۱۲ ص.

سرزمین ماندگار، سیدابراهیم کلاهدوزان، قم، چاپ اول، انتشارات پارسایان، ۱۳۸۵، ۱۴۴ ص.

سفر به دیار عاشقان، محمود هاشمی، تهران، چاپ اول، انتشارات مؤلف، ۱۳۸۵، ۲۸۶ ص.

سفر به قبله عشق (از تبریز تا کربلا)، علی قادری، قم، چاپ اول، انتشارات مشهور، ۱۳۸۲، ۱۹۲ ص.

سفرنامه عشق، علی اکبر مغیثی پور سبزواری، تهران، چاپ اول، انتشارات ایتا، ۱۳۸۰، ۱۱۶ ص.

سفیران رستگاری، محمد ملکی، قم، چاپ اول، انتشارات صبح صادق، ۱۳۸۴، ۲۶۷ ص.

السلطان و سلاطین، احمد ماهوان، مشهد، چاپ اول، انتشارات ماهوان، ۱۳۸۲، ۱۲۶ ص.

سمریّه، ابوطاهر سمرقندی، به کوشش: ایرج افشار، تهران، چاپ سوم، انتشارات فرهنگ ایران زمین ،۱۳۴۳، ۱۴۴ ص.

سوز عشق در سفر کربلا، عبدالغفار وریشتی، اصفهان، چاپ اول، انتشارات گلبن، ۱۳۸۱، ۱۵۴ ص.

سیری در اماکن سرزمین وحی، علی اکبر حسنی، تهران، چاپ اول، نشر مشعر، ۱۳۷۱، ۱۳۶ ص.

سیمای آشتیان شهر فرزانگان، محسن آشتیانی، بی جا، چاپ اول، انتشارات فقه، ۱۳۷۵، ۱۴۴ ص.

سیمای بهبهان سینای صالحان، سیف الله نحوی، قم، چاپ اول، انتشارات نهاوندی، ۱۳۷۵، ۱۷۶ ص.

سیمای خوی، علی صدرایی خویی، تهران، چاپ اول، انتشارات سازمان تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۳، ۲۱۵ ص.

سیمای ری، حمید میرخندان، تهران، چاپ اول، انتشارات سازمان تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۳، ۱۲۸ ص.

سیمای سمرقند، حسن احمدی نژاد بلخابی، تهران، چاپ اول، انتشارات سازمان تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۳، ۱۰۳ ص.

سیمای قدس مصلای پیامبران، غلام رضا گلی زواره، تهران، چاپ اول، انتشارات سازمان تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۴، ۳۵۳ ص.

سیمای قم، عبدالوحید وفایی، تهران، چاپ اول، انتشارات سازمان تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۳، ۱۷۱ ص.

سیمای کابل، حسن احمدی نژاد بلخابی، تهران، چاپ اول، انتشارات سازمان تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۳، ۲۰۷ ص.

سیمای کاظمین آرام دجله، حسن ایدرم، تهران، چاپ اول، انتشارات سازمان تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۹، ۲۲۸ ص.

سیمای کربلا حریم حرّیت، محمد صحتی سرورودی، تهران، چاپ اول، انتشارات سازمان تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۳، ۲۳۷ ص.

سیمای کوفه، غلام رضا گلی زواره، تهران، چاپ اول، انتشارات سازمان تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۳، ۲۳۵ ص.

سیمای گرگان، مرتضی بذرافشان، تهران، چاپ اول، انتشارات سازمان تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۴، ۱۶۰ ص.

سیمای لارستان (نخل های سزاوار)، صادق رحمانی، قم، چاپ اول، انتشارات همسایه، ۱۳۷۵، ۱۷۵ ص.

سیمای مکه معبد عشق، علی رضا سیدکباری، تهران، چاپ اول، انتشارات سازمان تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۶، ۲۷۶ ص.

سیمای نایین گوهر کویر، غلام رضا گلی زواره، تهران، چاپ اول، انتشارات سازمان تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۳، ۲۱۷ ص.

سیمای نجف اشرف، سعید بابایی، تهران، چاپ اول، انتشارات سازمان تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۶، ۲۵۱ ص.

شارع العنبریه، هشام عبدالعزیز الخریصی، چاپ اول، بی تا، ۷۲ ص.

شام سرزمین خاطره ها، مهدی پیشوایی، تهران، چاپ اول، نشر مشعر، ۱۳۶۹، ۲۳۱ ص.

شجره طیّبه (امام زادگان بهبهان)، غلام رضا خادمی، قم، چاپ اول، انتشارات عصر ظهور، ۱۳۸۱، ۲۲۸ ص.

شدّ الازار فی حط الاوزار (تذکره هزار مزار: مزارات شیراز)، جنید بن محمود جنید شیرازی (قرن ۸)، ترجمه: عیسی بن جنید شیرازی، تصحیح: عبدالوهاب نورانی وصال، شیراز، چاپ اول، انتشارات کتاب خانه احمدی، ۱۳۶۴، ۵۲۰ ص.

شدّ الازار فی حطّ الاوزار عن زوّار المزار، معین الدین ابوالقاسم جنید شیرازی، تصحیح: محمد قزوینی و عباس اقبال، تهران، چاپ اول، چاپ خانه مجلس، ۱۳۲۸، ۶۲۱ ص.

شناخت بناهای مذهبی استان چهارمحال بختیاری، صفرعلی لله گانی، فرخ شهر، چاپ اول، انتشارات آصف، ۱۳۸۰، ۱۷۰ ص.

شناخت عراق و عتبات عالیات، محمدنصیر رئیسی اردلی، تهران، چاپ اول، انتشارات نیایشگران وحدت، ۱۳۸۵، ۱۴۰ ص.

شهر پیامبر، حبیب یغمایی، تهران، چاپ اول، ۱۳۵۴، ۴۷ ص.

شهر خاموشان و دیار باهوشان، مجتبی بحرینی، تهران، چاپ اول، انتشارات منیر، ۱۳۸۴، ۲۵۲ ص.

صراط الهدایه (راهنمای زائران عتبات عالیات)، حسین باقری، تهران، چاپ اول، انتشارات بنیاد قرآن و عترت، ۱۳۸۴، ۴۰۵ ص.

عاشقانه ها، بیوک جامعی، تهران، چاپ اول، انتشارات شیخ صفی الدین، ۱۳۸۱، ۹۱ ص.

عتبات عالیات (سفره معنوی اولیاء الله)، ابوعلی خداکرمی زنجانی، قم، چاپ اول، انتشارات افق فردا، ۱۳۸۲، ۳۲۵ ص.

عتبات عالیات، اصغر قائدان، تهران، چاپ اول، نشر مشعر، ۱۳۸۳، ۲۸۰ ص.

عتبات عالیات، علی محمد اسدی، تهران، چاپ دوم، مؤسسه فرهنگی ندای مهرآفرین، ۱۳۸۱، ۱۶۸ ص.

عرشیان، سیدجعفر شهیدی، تهران، چاپ اول، نشر مشعر، ۱۳۷۱، ۱۳۶ ص.

فاجعه البقیع، جلال معاش، بیروت، چاپ اول، انتشارات دارالعلم، ۱۴۲۷ه_ .ق، ۱۹۲ ص.

فرحه الغری فی تعیین قبر امیرالمؤمنین، غیاث الدین عبدالکریم بن طاووس، قم، چاپ اول، منشورات الرضی، بی تا، ۱۶۴ ص.

فرهنگ آبادی ها و مکان های مذهبی کشور، محمدحسین پاپلی یزدی، مشهد، چاپ اول، انتشارات بنیاد پژوهش های اسلامی آستان قدس رضوی، ۱۳۶۷، ۶۳۹ ص.

فضایل زیاره الامام الحسین(ع)، طالب خان، قم، چاپ اول، انتشارات ره پویان، ۱۳۸۴، ۱۲۰ ص.

فضایل زیاره الامام الشهید بکربلاء، محمد الآخوند، یزد، چاپ اول، انتشارات لاله کویر، ۱۳۸۲، ۳۱ ص.

فضل زیاره الحسین، ابی عبدالله محمد بن علی العلوی الشجری، تصحیح: سیداحمد حسینی اشکوری، قم، چاپ اول، مکتبه آیت الله المرعشی العامه، ۱۴۰۳ه_ . ق، ۱۲۲ ص.

فهرست نسخه های خطی موجود در کتا ب خانه مزار یحیی بن حسین الهادی الی الحق در شهر صعده جمهوری یمن، عبدالله حمود درهم الغری، قم، چاپ اول، انتشارات کتاب خانه آیت الله العظمی مرعشی نجفی، ۱۳۸۳، ۴۷۲ص.

قبله عاشقان (راهنمای زائران)، بزرگ عالم زاده، ترجمه: بشیر عالمی، مشهد، چاپ اول، انتشارات بنیاد پژوهش های اسلامی، ۱۳۸۱، ۶۸ ص.

القطوف الدانیه فی المسائل الثمانیه، عبدالحسین علاوی العبدالله الحسینی السراوی، تقدیم عبدالله عرفان المنتفکی، دمشق، چاپ اول، انتشارات دارالموده، ۱۳۷۶، دو جلد.

قم، دلیل الزائر و السائح و عذراء المدینه، کمال السید، قم، چاپ اول، انتشارات انصاریان، ۱۳۸۱، ۱۷۶ ص.

قندیه و سمریه (دو رساله در تاریخ مزارات و جغرافیای سمرقند)، محمد بن عبدالجلیل سمرقندی، ابوطاهر خواجه سمرقندی، به کوشش: ایرج افشار، تهران، چاپ اول، انتشارات مؤسسه فرهنگی جهانگیری، ۱۳۶۷، ۲۲۴ ص.

کامل الزیارات، ابن قولویه، قم، چاپ اول، انتشارات فقاهت، ۱۳۷۸، ۶۱۰ ص.

کتاب الجوهر المنتظم فی زیاره القبر الشریف النبوی المکرم، احمد بن محمد بن حجر الهیثمی الشافعی، تحقیق: بسام محمد بارور، ابوظبی، چاپ اول، انتشارات دارالکتب الوطنیه، ۱۳۶۶، ۳۱۲ ص.

کتاب شناسی اما م زادگان و بقاع متبرکه، سیداصغر احمدی، قم، چاپ دوم، انتشارات صبح صادق، ۱۳۸۵، ۴۰۰ ص.

کربلا ما می آییم، مهران کبیری، تهران، چاپ اول، انتشارات مؤلف، ۱۳۶۲، ۴۰ ص.

کربلا و حرم های مطهر، سلمان هادی آل طعمه، ترجمه: حسین صابری، تهران، چاپ اول، نشر مشعر، ۱۳۷۸، ۳۶۰ ص.

کربلا الثوره و المأساه، احمد حسین یعقوب، بیروت، چاپ اول، انتشارات الغدیر، ۱۴۱۸ه_ .ق، ۳۵۶ ص.

کعبه عشق، فاطمه اثنی عشری، چاپ اول، تهران، انتشارات حافظ نوین، ۱۳۸۵، ۹۵ ص.

کعبه و جامه آن از آغاز تاکنون، محمد الدّقن، ترجمه: دکتر هادی انصاری، تهران، چاپ اول، نشر مشعر، ۱۳۸۳، ۳۰۳ ص.

کلید بهشت (راهنمای اماکن، عتبات عالیات)، اکبر ترابی شهرضایی، قم، چاپ اول، انتشارات دارالهدی، ۱۳۸۲، ۴۴۸ ص.

المأثور فی زیاره اهل القبور ویلیها ایقاظ العقله، محمدحسین نائینی، قم، چاپ اول، انتشارات نبوغ، ۱۳۷۴، ۱۱۲ ص.

المدینه المنوره عاصمه الاسلام الاولی، محمد السیدالوکیل، جدّه، چاپ اول، انتشارات دارالمجتمع، ۱۴۰۶ه_ . ق، ۲۲۸ ص.

مدینه آشنای غریب، علی اکبر یزدانی، ساری، چاپ اول، انتشارات آوای مسیح، ۱۳۸۵، ۸۸ ص.

مراقد المعارف، محمد حرز الدین، تحقیق: محمدحسین حرز الدین، قم، چاپ اول، انتشارات سعید بن جبیر، ۱۳۷۱، دو جلد.

مراقد اهل البیت بالقاهره، محمد زکی ابراهیم، قاهره، چاپ چهارم، انتشارات مطبوعات العشیره المحمدیه، ۱۴۰۶ه_ . ق، ۱۹۶ ص.

مراقد اهل بیت در شام، سیداحمد فهری، تهران، چاپ اول، انتشارات امیرکبیر، ۱۳۶۷، ۱۱۳ ص.

مرشد الزائرین، مسعود معلم، مشهد، چاپ اول، انتشارات تکسوار حجاز، ۱۳۸۲، ۴۸ ص.

المزار (المناسک المزار) شیخ مفید، به کوشش: سیدمحمدباقر موحد ابطحی، قم، چاپ اول، انتشارات مدرسه الامام المهدی، ۱۴۰۹ ه_ .ق.

مزار شیخ احمد جام تجلیگاه عرفان، هنر و معماری، فرامرز صابر مقدم، مشهد، چاپ اول، انتشارات سنبله، ۱۳۸۳، ۱۲۰ ص.

مزار، آقا جمال خوانساری، به کوشش: رضا استادی، قم، چاپ اول، دبیرخانه کنگره آقا حسین خوانساری، ۱۳۷۷، ۲۰۰ ص.

مزارات (در ذکر زیارت گاه های رفسنجان و در شرح احوال امام زاده ها)، محمد ترقی خواه پاریزی، مشهد، چاپ اول، انتشارات والعصر، ۱۳۸۱، ۳۶۹ ص.

مزارات اصفهان از قرن سوم هجری تا زمان حاضر، مصلح الدین مهدوی، تصحیح: اصغر منتظر القائم، اصفهان، چاپ اول، انتشارات دانشگاه اصفهان، ۱۴۸۲ه_ . ق، ۵۶۳ ص.

المساجد السبعه و بیت الاخزان، سیدمحمود غریفی بحرانی، قم، چاپ دوم، انتشارات مؤسسه سیده المعصومه، ۱۳۸۵، ۲۴ ص.

مساجد مدینه منوره، گروه تحقیق و بررسی مسایل حج، تهران، چاپ اول، انتشارات شرکت سهامی انتشار، ۱۳۵۹، ۴۰ ص.

المساجد و الاماکن الاثریه فی المدینه المنوره، عبدالله یوسف، بیروت، چاپ اول، انتشارات دارالمورخ العربی، ۱۴۱۶ه_ . ق.

المسجد النبوی عبر التاریخ، محمد السید الوکیل، جدّه، چاپ اول، انتشارات دارالمجتمع، ۱۴۰۹ه_ . ق، ۲۱۶ ص.

مسجد جمکران (میعادگاه عشاق حضرت مهدی(عج))، مصطفی مصبا، اصفهان، چاپ اول، انتشارات بصائر، ۱۳۷۸، ۱۱۲ ص.

مسجد شریف نبوی، ناجی محمدحسن عبدالقادر انصاری، ترجمه: عبدالمحمد آیتی، تلخیص رضا مختاری، تهران، چاپ اول، نشر مشعر، ۱۳۷۱، ۲۱۵ ص.

مشاهده الصفا فی المدفونین بمصر من آل المصطفی، مصطفی بن محمد بن یوسف اللغوی، تحقیق: علی عمر، قاهره، چاپ اول، انتشارات مکتبه الثقافه الدینیه، ۲۰۰۱ م. ۱۰۳ ص.

مشاهیر المدفونین فی الصحن العلوی الشریف، کاظم عبود فتلاوی، قم، چاپ اول، انتشارات اجتهاد، ۱۳۸۵، ۴۲۴ ص.

المشی الی الامام الحسین(ع)، محمود الغریفی، قم، چاپ اول، انتشارات دارالصدیقه شهیده، ۱۳۸۳، ۳۲ ص.

مصادره قبر پیامبر، علی کورانی عاملی، ترجمه: مریم کورانی، قم، چاپ اول، انتشارات دارالهدی، ۱۳۸۵، ۹۶ ص.

المعالم الاثریه فی سوریه و دمشق، سید عادل علوی، قم، چاپ اول، انتشارات مؤسسه الاسلامیه العامه للتبلیغ و الارشاد، ۱۴۱۲ه_ . ق.

معجم ما کتب فی الحج و الزیاره و المعالم الشرفه فی الحجاز، عبدالجبار الرفاعی، تهران، چاپ اول، انتشارات دارالمشعر، ۱۳۸۵، ۳۷۶ص.

معماری امام زادگان قم در قرن هشتم، عمار کاوسی، قم، چاپ اول، انتشارات زائر، ۱۳۸۴، ۱۳۶ ص.

مقام زیارت، محمدرضا طباطبایی نسب، تهران، چاپ اول، انتشارات نورالائمه، ۱۳۸۳، ۹۶ ص.

موسوعه النجف الاشرف، جعفر الدجیلی، بیروت، چاپ اول، انتشارات دار الاضواء، ۱۴۱۳ه_ . ق، ۲۱ ج.

النجف الاشرف عادتها و تقالیدها، طالب علی اشراقی، نجف اشرف، چاپ اول، مطبعه الآداب، بی تا، ۲۹۸ ص.

النجوم المتاثره (مزارات قم المقدسه وضواحیها)، عادل العلوی، قم، چاپ اول، انتشارات مؤسسه الاسلامیه العامه للتبلیغ و الارشاد، ۱۳۸۱، ۱۸۴ ص.

نفحات الرضا والقبول فی فضایل المدینه و زیاره سیدنا الرسول، امام الحضراوی، تحقیق: محمد زینهم محمد عرب، قاهره، چاپ اول، انتشارات دارالغریب، ۱۹۹۹ م. ۱۱۵ ص.

نگاهی به تاریخ عتبات، حسین اسلامی، ساری، چاپ اول، انتشارات پژوهشی های فرهنگی، ۱۳۸۰، ۱۵۵ ص.

نگاهی به زیارت غدیریه، محمدحسین صفاخواه و عبدالحسین طالعی، تهران، چاپ اول، انتشارات شهاده، ۱۳۸۰، ۲۴۸ ص.

هشت بهشت (نگاهی نو به هشت بهشت روی زمین)، ناهید طیبی، قم، چاپ اول، انتشارات بهشت بینش، ۱۳۸۲، ۲۶۴ ص.

وادی عشق، سیدجعفرطباطبایی امیری، چاپ اول، انتشارات زبرجد، ۱۳۸۲، ۱۹۲ ص.

ه_) شرح و تفسیر زیارت نامه

ادب فنای مقربان (شرح زیارت جامعه کبیره)، عبدالله جوادی آملی، تنظیم محمد صفایی، قم، چاپ سوم، نشر اسراء، ۱۳۸۲.

از این صبح روشن (اثبات سند زیارت عاشورا و پژوهشی پیرامون تبری و تقیه)، محمدحسن مؤمنی، با نظر شیخ جواد کربلایی، قم، چاپ اول، انتشارات دلیل ما، ۱۳۸۴، ۳۷۶ ص.

از غارت بهار (بیانی تحلیلی توصیفی از اولین و دومین فراز از زیارت ناحیه مقدسه)، محمدرضا سنگری، شیراز، چاپ اول، انتشارات امیدواران، ۱۳۷۹، ۷۳ ص.

اسرار عاشقان و مقامات عارفان، مرتضی زاهدی، تهران، چاپ اول، انتشارات صابره، ۱۳۸۲، چهار جلد.

الانوار الساطعه فی شرح زیاره الجامعه، جواد بن عباس کربلایی، تهران، چاپ اول، انتشارات منشورات الاعلمی، ۱۳۷۰، پنج جلد.

الانوار اللامعه فی شرح الزیاره الجامعه، عبدالله شبّر، قم، چاپ دوم، انتشارات دارالانصار، ۱۳۸۵، ۲۰۸ ص.

آوای ملکوتی (تفسیر چهل پیام از زیارت آسمانی عاشورا)، سیدسلیمان علوی، قم، چاپ اول، انتشارات وثوق، ۱۳۸۵، ۲۰۰ ص.

این الزاوار الحسین(ع)؟ (چهل داستان در اهمیت زیارت امام حسین(ع) و عنایات ایشان به زائرینش)، مرتضی حسینی، قم، چاپ اول، انتشارات طلیعه نور، ۱۳۷۹.

با اختران تابناک ولایت (ترجمه الانوار اللامعه فی شرح الزیاره الجامعه)، عبدالله الشبّر، ترجمه: عباسعلی سلطانی گلیشخی، مشهد، چاپ اول، انتشارات بنیاد پژوهش های اسلامی آستان قدس رضوی، ۱۳۷۹، ۲۴۲ ص.

بررسی سنگ نوشته مزار شهدا، کارشناسان مردم شناسی سازمان میراث فرهنگی کشور، تهران، چاپ اول، انتشارات وزارت فرهنگ و آموزش عالی، ۱۳۷۰، ۴۷۷ ص.

بررسی کوتاه پیرامون زیارت، محمد حسینی، تهران، چاپ اول، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۶۴، ۲۳۲ ص.

بررسی و تحلیلی پیرامون زیارت عاشورا، حسن اسدی، تهران، چاپ اول، انتشارات آینه سبز، ۱۳۸۵، ۳۰۱ ص.

بوی سیب، محمدجواد حاج علی اکبری، تهران، چاپ اول، انتشارات مهر هشتم، ۱۳۸۴، ۱۴۰ ص.

پرتوی از زیارت جامعه کبیره، ناصر مکارم شیرازی، تهران، چاپ اول، انتشارات اسلامیه، ۱۳۸۲، ۱۵۱ ص.

پرچم داران سعادت (تدبری بر زیارت جامعه کبیره)، احمد سجادی، تهران، چاپ اول، انتشارات بنیاد قرآن و عترت، ۱۳۸۵، ۴۹۶ ص.

پژوهش پیرامون آیات قرآن در زیارت غدیریه، محمدحسین صفاخواه، عبدالحسین طالعی، تهران، چاپ اول، انتشارات سهاره، ۱۳۸۰، ۱۴۲ ص.

پیام عاشورا در شرح زیارت عاشورا، علی صحّت، تهران، چاپ اول، انتشارات منیر، ۱۳۸۳، ۶۷۲ ص.

تأملات فی زیاره العباس بن امیرالمؤمنین(ع)، محمدتقی مدرسی، تهران، چاپ اول، انتشارات دارالمحبین الحسین، ۱۳۸۲، ۴۸ ص.

تجلی عشق (زیارت عاشورا و دعای علقمه به همراه توضیحات، نقل حکایت، روایات، بیان ثواب و...)، محمدرضا جعفری نیا، قم، چاپ ششم، انتشارات نسیم کوثر، ۱۳۸۵، ۳۲ ص.

تحلیل زیارت عاشورا، مهدی نیارئیس، تهران، چاپ اول، انتشارات مفید، ۱۳۸۳، ۳۱ ص.

تحلیلی از حماسه سیاسی _ تاریخی زیارت عاشورا، محمدرسول دریایی، کرج، چاپ اول، انتشارات جعفری، ۱۳۷۱، ۵۵۷ ص.

ترجمه کامل و شرح زیارت مبارک عاشورا (تلخیص و نظری تازه و حذف و اضافات بر کتاب ارزشمند شفاء الصدور، فی شرح زیاره العاشورا)، حسن ثقفی تهرانی، تهران، چاپ اول، انتشارات هادی، ۱۳۸۵، ۶۶۶ ص.

تعمیر و توسعه مسجد شریف نبوی در طول تاریخ، ناجی محمدحسن انصاری، ترجمه: عبدالمحمد آیتی، تهران، چاپ اول، نشر مشعر، ۱۳۷۸، ۲۲۳ ص.

تفسیر زیارت عاشورا، محمدرضا حکیمی، تهران، چاپ اول، انتشارات آهنگ صبا، ۱۳۸۳، ۳۱۲ ص.

تفسیر زیارت وارث (فلسفه زیارت)، مرتضی حسینی اصفهانی، قم، چاپ اول، انتشارات فرهنگ قرآن، ۱۳۸۰، ۲۲۴ ص.

تفسیر عرفانی زیارت عاشورا، سعید هاشمی ایلامی، ایلام، چاپ اول، انتشارات برگ آذین، ۱۳۷۹، ۲۰۸ ص.

تفسیر کامل زیارت عاشورا، پری سادات آسیایی، تهران، چاپ اول، انتشارات قصّه پرواز، ۱۳۸۴، ۳۱۴ ص.

تفسیر و شرح زیارت آل یاسین، جعفر رفیعی، قم، چاپ اول، انتشارات یاران قائم، ۱۳۸۳، ۳۶۸ ص.

تو را گواه می گیریم (شرح یک دوره اعتقادات در زیارت آل یاسین)، مجتبی بحرینی، تهران، چاپ اول، انتشارات منیر، ۱۳۸۴، ۲۴۲ ص.

جرعه ای از زلال سرداب مقدس (شرح زیارت آل یاسین)، سیدفرید موسوی، قم، چاپ اول، انتشارات یاقوت، ۱۳۸۵، ۳۱۶ ص.

الدره البیضاء فی شرح العاشوراء، سیدعزیزالله امامت کاشانی، کاشان، چاپ اول، انتشارات مجمع متوسلین به آل محمد، ۱۳۷۸، ۴۴۸ ص.

درحریم ولایت، آقا نجفی اصفهانی، کوشش تقی صوفی نیارکی، قم، چاپ اول، انتشارات مؤسسه آموزش و پژوهشی امام خمینی، ۱۳۸۵، ۲۷۲ ص.

درس هایی از زیارت عاشورا، جواد محدثی، قم، چاپ دوم، انتشارات دارالحدیث، ۱۳۷۵ ، ۷۰ ص.

درود و درد، سعید مقدس، تهران، چاپ اول، انتشارات مکیال، ۱۳۷۱، ۲۰۸ ص.

ره توشه ای از زیارت عاشورا (به ضمیمه دو زیارت ناحیه مقدسه خطاب به امام حسین(ع) و خطاب به شهدای کربلا)، محمدمهدی اشتهاردی، تهران، چاپ اول، انتشارت مطهر، ۱۳۸۱، ۱۱۰ ص.

رواق عصمت (شرحی بر زیارت نامه حضرت فاطمه معصومه(س))، سیدعلی حسینی، قم، چاپ اول، انتشارات زائر، ۱۳۸۵، ۳۰۲ ص.

زیارت (از عاشورای حسین(ع) تا قیام مهدی(عج))، محمدجواد حاج علی اکبری، تهران، چاپ اول، انتشارات تبارک، ۱۳۸۲، ۹۶ ص.

زیارت خوبان، محمد چغایی اراکی، چاپ اول، ۱۳۷۶، ۹۶ ص.

زیارت در پرتو ولایت (شرحی بر زیارت عاشورا)، زهره صفاتی، قم، چاپ اول، انتشارات آیات بینات، ۱۳۸۳، ۲۰۰ ص.

زیارت عاشورا (اتحاد روحانی با امام حسین(ع))، شرح اصغر طاهر زاده، اصفهان، چاپ سوم، انتشارات لب المیزان، ۱۳۸۵، ۹۶ ص.

زیارت عاشورا (بیان آداب، برکات، شرایط و...) سیدمحمد الحسینی زنجانی، قم، چاپ اول، انتشارات بوستان کتاب، ۱۳۸۳، ۱۰۴ ص.

زیارت نامه عاشورا با ترجمه و توضیحات لغوی، ادبی و تاریخی، حمیدرضا مستفید، تهران، چاپ اول، انتشارات بنیاد قرآن و عترت، ۱۳۸۴، ۷۹ ص.

سرود عرش (گزیده سخنرانی ها)، کاظم صدیقی، تهران، چاپ اول، انتشارات بامداد کتاب، ۱۳۸۲، ۷۲ ص.

سلام بر پرچم افراشته، سیدمجتبی بحرینی، تهران، چاپ اول، انتشارات منیر، ۱۳۷۷، ۲۸۸ ص.

سلوک سرخ، مهرداد ویس کرمی، اصفهان، چاپ اول، انتشارات انتظار سبز، ۱۳۸۱، ۱۱۰ ص.

شرح زیارت امین الله، بانو م.ن. مدرس فتحی، تهران، چاپ اول، انتشارات آفاق، ۲۰۰ ص.

شرح زیارت امین الله، سیدهاشم رسولی محلاتی، تهران، چاپ اول، انتشارات دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۳۳۶ ص.

شرح زیارت امین الله، محمد محمدی گیلانی، مقدمه: زین العابدین قربانی، لاهیجان، چاپ اول، نشر سایه، ۱۳۸۵، ۲۴۸ ص.

شرح زیارت جامعه کبیره (به زبان روسی)، سید عبدالله شبر، ترجمه: عمران رجب اف، قم، چاپ اول، انتشارات دانش حامدون، ۱۳۸۵، ۳۵۲ ص.

شرح زیارت جامعه کبیره، محمدباقر مجلسی، به کوشش: رضا استادی، قم، چاپ اول، انتشارات مؤلف، ۱۳۸۵، ۲۸۸ ص.

شرح زیارت جامعه کبیره، حسین همدانی درودآبادی، ترجمه: محمدحسین نائیجی، قم، چاپ دوم، انتشارات مسجد مقدس جمکران، ۱۳۸۵، ۷۸۲ ص.

شرح زیارت رجبیّه (در فضیلت زیارت حضرت رضا(ع))، محمدباقر بیرجندی، تصحیح: محمدحسین صفاخواه، عبدالحسین طالعی، تهران، چاپ اول، انتشارات ابرون، ۱۳۷۹، ۲۶۲ ص.

شرح زیارت عاشورا، حبیب الله شریف کاشانی، تصحیح: محمد شریف آیت الله زاده کاشانی، قم، چاپ اول، انتشارت مؤلف، ۱۳۶۳، ۸۴ ص. (موضوع: نقد و تفسیر زیارت)

شرح زیارت عاشورا، علی اصغر عزیزی تهرانی، چاپ دوم، انتشارات دارالصادقین، ۱۳۷۶، ۲۴۶ ص.

الشموس الطالعه فی مشارق زیاره الجامعه، حسین همدانی درودآبادی، تحقیق نبیل رضا علوان، قم، چاپ اول، انتشارات انصاریان، ۱۳۸۶، ۶۸۸ ص.

شور عندلیب، صادق دارابی، به کوشش: میرزا عبدالمهدی عندلیبی، قم، چاپ اول، صادق دارابی، به کوشش :میرزا عبدالمهدی عندلیبی انتشارات انصاریان، ۱۳۸۵، ۵۸۴ ص.

صفیر ولایت (شرح زیارت جامعه کبیره: بذل جان به پیشگاه جانان)، سیدمحمد ضیاءآبادی، تهران، چاپ اول، انتشارات بهاران و بنیاد خیریه الزهرا، ۱۳۸۵، ۱۸ ص.

صفیر ولایت (شرح زیارت جامعه کبیره: برکات صلوات و مباهله)، سیدمحمد ضیاءآبادی، تهران، چاپ دوم، انتشارات بنیاد خیریه الزهرا و دفتر امور فرهنگی، ۱۳۸۵، ۱۶ ص.

صفیر ولایت (شرح زیارت جامعه کبیره: پاکی جان، شرط پیوند با اهل بیت(ع))، سیدمحمد ضیاءآبادی، تهران، چاپ اول، انتشارات بنیاد خیریه الزهرا و امور فرهنگی، ۱۳۸۵، ۱۶ ص.

صفیر ولایت (شرح زیارت جامعه کبیره: احاطه علم ولایت بر احکام و اسرار شریعت)، سیدمحمد ضیاءآبادی، تهران، چاپ اول، انتشارات بنیاد خیریه الزهرا، ۱۳۸۵، ۱۶ ص.

عطر سیب، حامد حجتی، قم، چاپ اول، انتشارات مسجد مقدس جمکران، ۱۳۷۸، ۵۳ ص.

علی(ع) و زیارت جامعه کبیره، عبدالعلی گویا، تهران، چاپ اول، انتشارات زراره، ۱۳۷۸، ۳۱۲ ص.

مجموعه شرح زیارات عاشورا (اسرار نهفته در کلمه مقدسه اباعبدالله و ابن رسول الله)، مرتضی زاهدی، تهران، چاپ اول، انتشارات صابره، ۱۳۸۵، ۶۸۴ ص. (موضوع: نقد و تفسیر زیارت نامه)

مقام ولایت در شرح زیارت جامعه کبیره، احمد زمردیان، تهران، چاپ سوم، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۶۶، ۸۲۷ ص.

نجوای سرخ (شرحی بر فرازهایی از زیارت عاشورا)، علی محقق طوسی، به کوشش: مهدیار بامشکی، قم، چاپ اول، انتشارات دلیل ما، ۱۳۸۵، ۱۷۲ ص.

نغمه عاشقی، محمد رحمتی شهرضا، قم، چاپ سوم، انتشارات صبح پیروزی، ۱۳۸۶، ۳۵۲ ص.

نگرشی بر زیارت عاشورا، مرتضی روحانی، تهران، چاپ اول، انتشارات شبکه هنر، ۱۳۸۵، ۱۳۶ ص.

نگرشی به زیارت نامه حضرت فاطمه معصومه(س)، محسن رفیعی و معصومه شریفی، قم، چاپ اول، انتشارات زائر، ۱۳۸۴، ۱۳۳ ص

درباره مرکز

بسمه تعالی

هَلْ یَسْتَوِی الَّذِینَ یَعْلَمُونَ وَالَّذِینَ لَا یَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می‌دانند و کسانی که نمی‌دانند یکسانند ؟

سوره زمر/ ۹

مقدمه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، از سال ۱۳۸۵ هـ.ش تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن فقیه امامی (قدس سره الشریف)، با فعالیت خالصانه و شبانه روزی گروهی از نخبگان و فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

مرامنامه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان در راستای تسهیل و تسریع دسترسی محققین به آثار و ابزار تحقیقاتی در حوزه علوم اسلامی، و با توجه به تعدد و پراکندگی مراکز فعال در این عرصه و منابع متعدد و صعب الوصول، و با نگاهی صرفا علمی و به دور از تعصبات و جریانات اجتماعی، سیاسی، قومی و فردی، بر مبنای اجرای طرحی در قالب « مدیریت آثار تولید شده و انتشار یافته از سوی تمامی مراکز شیعه» تلاش می نماید تا مجموعه ای غنی و سرشار از کتب و مقالات پژوهشی برای متخصصین، و مطالب و مباحثی راهگشا برای فرهیختگان و عموم طبقات مردمی به زبان های مختلف و با فرمت های گوناگون تولید و در فضای مجازی به صورت رایگان در اختیار علاقمندان قرار دهد.

اهداف:

۱.بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام)

۲.تقویت انگیزه عامه مردم بخصوص جوانان نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی

۳.جایگزین کردن محتوای سودمند به جای مطالب بی محتوا در تلفن های همراه ، تبلت ها، رایانه ها و ...

۴.سرویس دهی به محققین طلاب و دانشجو

۵.گسترش فرهنگ عمومی مطالعه

۶.زمینه سازی جهت تشویق انتشارات و مؤلفین برای دیجیتالی نمودن آثار خود.

سیاست ها:

۱.عمل بر مبنای مجوز های قانونی

۲.ارتباط با مراکز هم سو

۳.پرهیز از موازی کاری

۴.صرفا ارائه محتوای علمی

۵.ذکر منابع نشر

بدیهی است مسئولیت تمامی آثار به عهده ی نویسنده ی آن می باشد .

فعالیت های موسسه :

۱.چاپ و نشر کتاب، جزوه و ماهنامه

۲.برگزاری مسابقات کتابخوانی

۳.تولید نمایشگاه های مجازی: سه بعدی، پانوراما در اماکن مذهبی، گردشگری و...

۴.تولید انیمیشن، بازی های رایانه ای و ...

۵.ایجاد سایت اینترنتی قائمیه به آدرس: www.ghaemiyeh.com

۶.تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و...

۷.راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی

۸.طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و...

۹.برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم (مجازی)

۱۰.برگزاری دوره های تربیت مربی (مجازی)

۱۱. تولید هزاران نرم افزار تحقیقاتی قابل اجرا در انواع رایانه، تبلت، تلفن همراه و... در ۸ فرمت جهانی:

۱.JAVA

۲.ANDROID

۳.EPUB

۴.CHM

۵.PDF

۶.HTML

۷.CHM

۸.GHB

و ۴ عدد مارکت با نام بازار کتاب قائمیه نسخه :

۱.ANDROID

۲.IOS

۳.WINDOWS PHONE

۴.WINDOWS

به سه زبان فارسی ، عربی و انگلیسی و قرار دادن بر روی وب سایت موسسه به صورت رایگان .

درپایان :

از مراکز و نهادهایی همچون دفاتر مراجع معظم تقلید و همچنین سازمان ها، نهادها، انتشارات، موسسات، مؤلفین و همه

بزرگوارانی که ما را در دستیابی به این هدف یاری نموده و یا دیتا های خود را در اختیار ما قرار دادند تقدیر و تشکر می نماییم.

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان -خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی -پلاک ۱۲۹/۳۴- طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: ۰۳۱۳۴۴۹۰۱۲۵

دفتر تهران: ۸۸۳۱۸۷۲۲ ـ ۰۲۱

بازرگانی و فروش: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

امور کاربران: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹